

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Diplomová práce

2024

Anastasiia Fukalova

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Jazyk jako faktor státní integrity Ukrajiny

Diplomová práce

Autorka práce: Anastasiia Fukalova

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31.07.2024

Anastasiia Fukalova

Bibliografický záznam

FUKALOVA, Anastasiia. *Jazyk jako faktor státní integrity Ukrajiny*. Praha, 2024. 104 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rozsah práce: 161 429 znaků

Abstrakt

Tato diplomová práce analyzuje politický vliv na jazykovou situaci na Ukrajině a také analyzuje postavení ukrajinského a ruského jazyka v ukrajinské společnosti a státní politice, jeho změny v období od roku 1991 do začátku roku 2022. Práce se zabývá základními teoretickými koncepty, které jsou ve studii použity, jako jsou: národní jazyk, národní identita a státní integrita. Zkoumá základy teoretických přístupů k chápání role jazyka pro jazykové menšiny a role jazyka ve státě. Diplomová práce zkoumá dva hlavní směry jazykové politiky: politiku jednotného státního jazyka a politiku jazykového dualismu. Teoretická část naší práce se zabývá také historickým vývojem jazykové situace na území Ukrajiny.

V analytické části práce budeme analyzovat politické a sociokulturní faktory ovlivňující jazykovou politiku prostřednictvím historicko-komparativní analýzy. Zaměříme se také na analýzu normativních dokumentů, mezi něž patří Ústava Ukrajiny z roku 1996, mezinárodní dohody, Evropská charta regionálních a menšinových jazyků, Deklarace práv národností Ukrajiny 1991 a také důležité zákony, které ovlivnily jazykovou politiku na Ukrajině. Dalším důležitým krokem byla analýza postavení státního jazyka v různých sférách společnosti a jeho vlivu na jazykovou situaci v zemi a také posouzení, jak sociální a politické faktory ovlivnily jazykovou situaci v období 1991-2022. Zvláštní pozornost je věnována analýze jednotlivých období předsednictví. Závěr shrnuje práci a mimo jiné odpovídá na výzkumné otázky.

Abstract

This thesis analyses the political influence on the linguistic situation in Ukraine and also analyses the position of the Ukrainian and Russian languages in Ukrainian society and state policy, its changes in the period from 1991 to the beginning of 2022. The thesis deals with the basic theoretical concepts used in the study, such as: national language, national identity and state integrity. It explores the foundations of theoretical approaches to understanding the role of language for linguistic minorities and the role of language in the state. The thesis examines two main strands of language policy: the policy of a single national language and the policy of linguistic dualism. The theoretical part of our thesis also deals with the historical development of the language situation on the territory of Ukraine.

In the analytical part of the thesis we will analyse the political and socio-cultural factors influencing language policy through a historical-comparative analysis. We will also focus on the analysis of normative documents, including the 1996 Constitution of Ukraine, international agreements, the European Charter for Regional and Minority Languages, the 1991 Declaration of the Rights of Nationalities of Ukraine, as well as important laws that have influenced language policy in Ukraine. Another important step was the analysis of the position of the state language in different spheres of society and its influence on the language situation in the country, as well as an assessment of how social and political factors have influenced the language situation in the period 1991-2022. Special attention is paid to the analysis of the different periods of the presidency. The conclusion summarizes the thesis and, among other things, answers the research questions

Klíčová slova

jazyková politika, identita, státní jazyk, jazyk menšin, Ukrajina

Keywords

language policy, identity, state language, minority language, Ukraine

Title

Language as a factor of state integrity of Ukraine

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Josefu Mlejnkovi za odborné vedení a trpělivost, cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce. Ráda bych také poděkovala své rodině a svému příteli, který mě vždy podporoval.

Obsah

Úvod	9
Teoretická a metodologická část	12
1. Teoretický úvod.....	12
2. Historický vývoj jazykové situace na Ukrajině	26
3. Suržyk.....	37
4. Metodologie.....	43
Prakticko-analytická část	46
5. Situace ukrajinského a ruského jazyka na Ukrajině do vyhlášení nezávislosti v roce 1991. De iure a de facto	46
6. Analýza postavení jazyka v nezávislé Ukrajině v letech 1991-2004.....	51
6.1. Deklarace práv národností Ukrajiny 1991	51
6.2. Zákon o národnostních menšinách Ukrajiny 1992 a mezinárodní dohody	53
6.3. Ukrajinská ústava 1996	58
7. Oranžová revoluce a analýza posílení pozice státního jazyka v letech 2004-2010.....	62
8. Jazyková politika Viktora Janukovyče a zákon z roku 2012 "o základech státní jazykové politiky"	65
9. Analýza posílení pozice státního jazyka v letech 2014-2022.....	72
9.1. Reformy ukrajinské jazykové politiky po Revoluci Důstojnosti.....	72
9.2. Zákon z roku 2019 "o zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního"	78
Závěr	85
Literatura a další zdroje	92

Úvod

Před více než dvaceti lety vznikla na území bývalého Sovětského svazu řada nezávislých států, které se rozhodly provádět nezávislou hospodářskou, státotvornou a kulturní politiku. Před Otázkou pro většinu z nich byl postoj k ruštině a formování vlastní jazykové politiky, která by nejlépe odpovídala jazykové situaci v těchto státech.

Význam této studie spočívá v potřebě identifikovat souvislosti mezi jazykovou politikou prováděnou na Ukrajině a výslednou nestabilitou politického a sociálního systému.

Je nesporné, že jazyková politika úzce souvisí s mezikulturními vztahy v zemi, se situací všech etnik a národů žijících ve státě, a proto je v kontextu této studie logické odkázat na komplexní pojem "etno-jazyková politika" a s ním spojená specifika.

Lze poznamenat, že jedním z hlavních faktorů konfliktních situací ve společnosti jsou v současné době multietnické vztahy. V tomto ohledu je potřeba identifikovat a analyzovat potenciální etnopolitické konflikty důležitým úkolem pro moderní vědu a politickou praxi.

V této práci bude jazyková situace zkoumána z hlediska jejího utváření v důsledku měnících se sociálních, politických, kulturních a historických faktorů na a bude představena jako soubor prvků etnolingvistické, sociolingvistické a politické povahy.

Je také nesporné, že pro Ukrajinu, která v období po rozpadu SSSR rozvíjela svou politickou váhu, jsou všechny otázky, které ohrožují její politickou stabilitu, prioritou jak pro analýzu, tak pro jejich praktické řešení.

Etnicko-jazyková situace v zemi v letech 1991-2022 nabízí příležitost k podrobné analýze vzniklých rozporů.

Sociálně-politický kontext vývoje Ukrajiny a historické a politické faktory formování její státnosti jsou klíčovými faktory, které určují význam a potřebu této práce. Při analýze role jazyka ve státě a jazykové politiky hrají významnou roli změny prezidenta a vládnoucí koalice v Nejvyšší radě země; tyto faktory ovlivňují dynamiku a směřování jazykové politiky země. Legislativní iniciativy a jejich realizace podléhají vnějším vlivům podle priorit politické strategie vedení státu, její změna může vést i ke změně jazykové politiky země.

Politické a historické faktory, sociální skutečnosti hrály v evolučním vývoji jazykové situace na Ukrajině nedílnou roli. Na Ukrajině tak jazykovou politiku a veřejné mínění významně ovlivňují vnější ekonomické faktory regionálních rozdílů a také historicky vzniklé rozdíly mezi ukrajinštinou a ruštinou.

Studie o jazyce jako faktoru státní integrity Ukrajiny komplexně zkoumá vliv politických a ekonomických změn na jazykovou situaci na Ukrajině v historické retrospektivě. Studie může být užitečná při vypracovávání doporučení pro harmonizaci jazykové politiky Ukrajiny s cílem posílit její státní integritu.

Přehled použitých literatury a zdrojů: V procesu výzkumu byly použity různé zdroje, mezi nimiž byly: vědecké články, monografie, statistické údaje, články politologů, novinové články, normativní a právní akty, zákony, ústava Ukrajiny, periodika, slovníky.

Při hledání informací pro sestavení a sepsání teoretické části práce a historické analýzy vývoje situace na území Ukrajiny před obdobím ukrajinské nezávislosti nebyly problémy s vyhledáváním zdrojů. V teoretické části jsou zastoupeny práce Davida Kristala, Benedicta Andersona, Miroslava Hrocha, Pierra Bourdieua, Joshuy Fishmana, Anthonyho Smithe a dalších. Při analýze historického vývoje jazykové situace na Ukrajině byly využity práce takových

autorů, jako jsou např: Krymského, A. E., Pivtoraka, G. P., Filina, F., Danylenka, A., Ševelova, J., Golubenka, P., Millera, A. I. a dalších.

V analytické části práce byl výzkum zaměřen na právní předpisy, zákony, novely zákonů, Ústavu Ukrajiny, analytické články politologů a další zdroje. Analýza moderní etapy Ukrajiny, informační zdroje v ukrajinštině a ruštině nesly také ideologické zabarvení. Vědecké články v ruštině byly nejen ideologicky zabarvené, ale také odsuzovaly kroky ukrajinské vlády a zdůrazňovaly nejednotnost ukrajinské společnosti. Největší hodnotu mají analytické prameny v angličtině, mezi nimiž byly v menší míře prezentovány ideologicky zabarvené práce s nejvíce podloženými fakty a kritickými argumenty. Práce využívá také statistické údaje ze sčítání lidu a průzkumů mezi občany KMIS (Kyjevský mezinárodní sociologický institut).

Teoretická a metodologická část

1. Teoretický úvod

Úloha jazyka má velký vliv na fungování každého státu a ovlivňuje také formování státnosti. Při studiu role a postavení jazyka ve státě stojíme před mnohostranným interdisciplinárním úkolem, který studují politologie, sociolingvistika, sociologie, kulturologie a další obory. Mnozí autoři zdůrazňují rozdílný význam role jazyka ve společnosti a ve státě, neboť jazyk není jen prostředkem komunikace, ale také součástí kultury a sociální struktury. Jazyk ovlivňuje politickou stabilitu a státní integritu, má významný vliv na národní identitu.

Rozebereme si hlavní přístupy autorů k roli a významu jazyka při utváření národní identity a státní integrity. Tyto rámce jsou nezbytné pro hluboké a komplexní pochopení toho, jak může jazyková politika podporovat nebo bránit státní integritě.

Jazyk slouží především jako způsob komunikace k přenosu informací mezi jednotlivci, může zahrnovat: fonetiku, morfologii, syntax a sémantiku. Například britský lingvista David Crystal definuje jazyk takto. "Jazyk je strukturovaný komunikační systém používaný lidmi, který je založen na řeči a gestech, znaku nebo často na písmu. Struktura jazyka je jeho gramatika a volné složky jsou jeho slovní zásoba." (Crystal, 2010). Vidíme tedy, že jazyk v sobě spojuje strukturovaný systém, který nám umožňuje předávat informace a komunikovat s ostatními členy společnosti.

Jazyk jako systém znaků, symbolů a pravidel slouží k vyjadřování myšlenek, pocitů, předávání kulturních hodnot a komunikaci mezi jednotlivci. Jazyk hraje důležitou a významnou roli při vyjadřování národní identity tím, že předává kulturní hodnoty jako paměť národa. Toto napsal o jazyce britský profesor

Benedict Anderson "Jazyk není pouhým komunikačním nástrojem, ale základním prvkem národní identity, který ztělesňuje společnou historii, hodnoty a aspirace národa. Slouží jako úložiště kulturního dědictví a médium, jehož prostřednictvím se předává kolektivní paměť a zkušenosti národa." (Anderson, 2006).

Podle jeho teorie imaginárních komunit hraje jazyk pro národ důležitou roli, protože umožňuje lidem cítit se spojeni s ostatními členy komunity, kterou sice nevidí jako celek, ale jejíž jsou jistě součástí. Jazyk také slouží jako prostředek politické mobilizace, potvrzení národní identity a posílení národní solidarity. Chápeme tedy důležitost a ústřední význam jazyka pro různá společenství, dokonce bychom mohli tvrdit, že jazyk je hlavním pojítkem ve společnosti.

Jazyk hraje významnou roli nejen ve společenství, ale také v mobilizaci etnických skupin při formování národa, takže podle historika Miroslava Hrocha vede formování spisovného jazyka a jeho standardizace k utváření národní identity. Podle Hrocha hraje jazyk při formování národa důležitou roli při vytváření sociální struktury, včetně vrstev společnosti, od rolníků a dělníků až po vysoce postavené elity, jazyk spojuje všechny vrstvy společnosti, vytváří společnou kulturu a je pojítkem (Hroch, 1993). Jazyk navíc slouží k vyjádření legitimacy politické vůle národních aktivistů a jejich sdružení. Jazyk také usnadňuje sociální mobilitu, komunikaci a díky šíření literárního jazyka mohou národní hnutí dosáhnout svých cílů a vytvořit soudržné národy (Hroch, 1993).

Jazyk může sloužit nejen jako výraz politické vůle, jak píše Miroslav Hroch, ale také jako nástroj moci, jak píše sociolog Pierre Bourdieu. Podle Bourdieua se jazyk používá také jako prostředek sociální kontroly a řízení a také dominance ve společnosti. Jazyk není neutrálním prostředkem komunikace, ale je způsobem projevení moci v pojmu "symbolická moc", který Bourdieu zavádí. Ve státě tak mají ti, kdo mluví legitimním jazykem, symbolickou moc nad těmi, kdo jím nemluví, takže vlastnictví legitimního jazyka, který je ve státě uznáván jako

standardní a správný, umožňuje podle Bourdieua přístup k lepším ekonomickým a sociálním příležitostem. "Vzdělávací systém pomáhá reprodukovat jazykový a kulturní kapitál dominantních tříd tím, že schvaluje legitimní jazyk a znehodnocuje jiné formy řeči." (Bourdieu, 1991).

Sociolingvista Joshua Fishman významně přispěl k pochopení role jazyka při utváření etnické a národní identity a při zachování menšinových jazyků. Podle autora má na udržení národní a etnické identity vliv užívání mateřského jazyka v každodenním životě: v rodině, ve společnosti, v mezigenerační komunikaci a ve schopnosti používat jazyk ve společnosti.

Podle Fishmana není jazyk jen symbolem etnické a národní identity, ale doslova jejím středobodem, a jazyk funguje také jako kulturní dědictví. Podle autora " Jazyk je klíčovým symbolem etnické identity a ústředním prvkem kulturního dědictví a přežití národa." (Fishman, 1989). Jazyk slouží jako symbol etnické identity a posiluje pocit příslušnosti ke skupině. Mezi sociálními funkcemi jazyka Fishman zdůrazňuje jeho význam v náboženství, vzdělávání a každodenním životě; podle jeho názoru hraje významnou roli při předávání kultury a tradice mezi generacemi.

Pokud hovoříme o etnické identitě, je třeba říct, že je úzce spjata s pojmem národní identita, neboť vyvolává pocit příslušnosti k určité etnické skupině na základě společného jazyka, kultury, náboženství, historie a dalších charakteristik. Pro etnickou identitu je tedy důležitý vliv mezigeneračního kulturního propojení v etnickém společenství. Americký sociolog Clifford Geertz tak poukazuje na význam hlubokých historických a kulturních souvislostí, které etnickou skupinu spojují, pro etnickou identitu. Na další důležitý faktor etnické identity poukazuje práce britského historika a sociologa Anthonyho Smithe, který zdůrazňuje, že etnická identita je produktem historických mýtů, symbolů a tradic (Geertz, 2017).

Uvědomujeme si, že jazyk funguje jako komplexní mnohotvárný soubor symbolů, který přispívá k posílení národní a etnické identity.

Jazyk je hlavním prvkem národní identity, která se podle anglického historika Eliho Kedourie vytváří prostřednictvím nacionalismu, který se jako ideologie objevil až v 19. století a snaží se vytvořit pocit společenství, solidarity prostřednictvím historie, kultury a jazyka (Kedourie, 1960) .

Podle britského historika Erica Hobsbawma je důležitým faktorem při formování národní identity role státu, který spolu se vzdělávacími systémy a masmédií formuje samotnou národní identitu. Národy jsou podle něj konstruovány sociálně a politicky, a to prostřednictvím vytváření tradic a standardizace kultury (Hobsbawm, 1990).

Pro naši studii je také důležité zohlednit faktory integrity státu. Státní integritu jako takovou tvoří kombinace územní a politické integrity a jednoty lidu. Státní integrita bere v úvahu mnoho faktorů: kulturní jednotu, sociální soudržnost, ekonomickou, politickou a institucionální stabilitu. Silné státní instituce tak přispívají k udržení politického pořádku a předcházení vnitřním konfliktům, což následně ovlivňuje integritu státu (Huntington, 2004).

Jazyk hraje spolu se státem důležitou roli při utváření a udržování národní identity prostřednictvím svého vlivu na vzdělávání, politiku a kulturu. Jak uvádí Ernest Gellner, stát standardizuje národní jazyk prostřednictvím vzdělávání, masmédií a dalších společenských institucí. Usiluje o vytvoření kulturní a jazykové homogenity, která zároveň podporuje sociální integraci a ekonomickou efektivitu (Gellner, 1998). Autor se domnívá, že standardizace jazyka a společná vysoká kultura jsou nesmírně potřebné pro zachování integrity moderního státu.

Silná národní identita zase podporuje integritu státu, sjednocuje lidi na základě historie, kultury a společných hodnot. Jak píše B. Anderson, národy se

vytvářejí prostřednictvím společných symbolů, jazyka, kultury, jsou sociálními konstrukty a hrají také ústřední roli při udržování státní integrity (Anderson, 2006).

Vidíme tedy, že jazyk je pojítkem mezi kulturou, historií a tradicemi. Přenáší moudrost a kulturu lidu z generace na generaci v procesu učení starší generace mladší generaci jazyka, jazyk tedy není jen prostředkem komunikace, ale také kumulativním prvkem, který nese a obsahuje historickou paměť lidu a sjednocuje jej. Lze tedy konstatovat, že jazyk v "rukou" státu jako prostředek sjednocující lidi – příslušníky téhož společenství, je jedním z faktorů, které udržují integritu státu, a to prostřednictvím politické a veřejné podpory, vzdělávacích programů, kulturních akcí a médií.

Národní identita národa je nejvýraznější v národních státech, protože národní státy se nejvíce zaměřují na sjednocení národa. Společenství kolem jeho historie, tradic a jazyka. Jedním z charakteristických rysů národního státu je shoda politických a administrativních hranic s hranicemi národa, za jeden z živých příkladů národního státu lze označit Japonsko nebo Francii.

Vraťme se k teorii imaginárních komunit Benedicta Andersona, jeho teorie nám umožňuje nahlédnout do role jazyka a významu jeho spojovací funkce pro národy a různé komunity ve státě. "Národ je imaginární, protože příslušníci i toho nejmenšího národa většinu svých spoluobčanů nikdy nepoznají, nesetkají se s nimi, ani o nich neuslyší, ale v myslích každého z nich žije obraz jejich společenství." (Anderson, 2006). Šíření standardizovaného národního jazyka přispívá k vytváření jednotného národního prostoru a identity, které pak slouží jako základ národního státu. Národní státy tak vytvářejí a podporují instituce, které posilují národní identitu, včetně vzdělávacích programů, mediálních zdrojů, národních symbolů a svátků. Stát také aktivně podporuje národní vědomí prostřednictvím legislativy, kulturní a jazykové politiky (Anderson, 2006).

Jazyková politika pak přispívá k národní identitě nejen tím, že sjednocuje členy komunity a pomáhá jim cítit, že patří k národu. Má také funkci sociální integrace, zejména prostřednictvím vzdělávacích programů (Wright, 2016). Jazyková politika může rovněž podporovat jazykové menšiny a vytvářet rovnováhu mezi mnohojazyčností a kulturní a jazykovou rozmanitostí (Skutnabb-Kangas, 2000). Jazyková politika rovněž pomáhá zajistit rovné příležitosti pro občany v přístupu k ekonomickým příležitostem ve státě a zvýšit konkurenceschopnost na trhu práce. V jazykové politice je rovněž důležité přiznání jazykových práv jako nedílné součásti lidských práv. Účinná jazyková politika by měla zohledňovat potřeby všech jazykových skupin ve společnosti a usilovat o zachování kulturní a jazykové rozmanitosti (Fishman, 1991).

V naší práci budeme chápat jazykovou menšinu jako následující definici: " Jazykové menšiny jsou skupiny lidí, kteří používají jiný jazyk než dominantní jazyk v dané společnosti a často se potýkají s problémy při udržování své jazykové a kulturní identity." (Skutnabb-Kangas, 2000), kterou poskytuje Tove Skutnabb-Kangas.

Mnoho autorů a teoretiků navrhlo své koncepce, jak zvýšit účinnost jazykové politiky. Podívejme se na některé z nich, například již zmíněný Joshua Fishman navrhuje teorii jazykové vitality a zabránění zániku menšinových jazyků udržováním společenství a poskytováním příležitostí k používání jazyka. Podle autora může v komunitě dojít k jazykovému posunu, který zajistí přechod od jednoho jazyka k druhému v komunitě. Při poklesu užívání jazyka prochází jazykový posun nejméně čtyřmi fázemi, mezi něž patří: úpadek jazyka v neformálním a rodinném prostředí, pokles jeho užívání ve společenském a profesním prostředí, pokles mezigeneračního předávání jazyka a úplné vymizení jazyka z aktivního užívání, přechod do kategorie mrtvých jazyků (Fishman, 1991).

Fishmanova teorie navrhuje kroky, jak tento jazykový posun zvrátit. Jako například: podpora používání jazyka v rodině, aby se děti naučily jazyk od svých rodičů, zavedení speciálních vzdělávacích programů pro bilingvismus, doplňkové kurzy pro vzdělávání dospělých. Udržování používání jazyka ve společenském prostředí prostřednictvím kulturních akcí, vydávání literatury v jazyce, zakládání jazykových klubů a společenství. To vše jsou opatření k zachování – jazykovému zvratu, zachování jazyka a jeho kulturního dědictví. Důležitou součástí zvratného posunu je právě podpora ze strany společnosti, tj. podpora ze strany společenských organizací, vzdělávání, prostředí pro užívání jazyka. Také podle autora teorie hraje důležitou roli stát, zejména politická a ekonomická podpora úspěšného zvratu jazykového posunu, která se může projevit ve financování vzdělávacích a kulturních programů, stejně jako právní ochrana menšinových jazyků, vytváření podmínek pro užívání jazyka. Příklady úspěšného jazykového zvratu jsou: hebrejšтина, baskičtina nebo irština. Fishmanova teorie poukazuje na nutnost mezigeneračního předávání jazyka a aktivní účasti komunity na podpoře a ožívování ohrožených menšinových jazyků (Fishman, 1991).

Dalším důležitým směrem ve vývoji jazykové politiky je směr právní, který dává jazykovým menšinám větší práva na používání jejich národního jazyka. Podle finské lingvistky Tove Skutnabb-Kangasové je tak výuka mateřského jazyka pro jazykové menšiny nezadatelným lidským právem a podpora jazykových menšin podporuje kulturní a jazykovou rozmanitost. Autor tedy ve své práci zavádí termín «linguicide» který označuje systémovou politickou asimilaci a potlačování používání menšinových jazyků. Tove Skutnabb-Kangas ve svém přístupu zdůrazňuje potřebu řídit se při tvorbě jazykové politiky mezinárodními normami, jako je Úmluva OSN o právech dítěte, Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků. Tato opatření pomohou státní jazykové politice zajistit menšinám ochranu jejich jazykových práv (Skutnabb-Kangas, 2000).

Víceúrovňový přístup k řízení jazykové politiky navrhl Bernard Spolky, významný odborník v oblasti sociolingvistiky, který argumentoval potřebou víceúrovňového přístupu k jazykové politice a navrhl, aby jazyková politika byla analyzována na regionální, národní, místní a institucionální úrovni a aby každá úroveň byla strategicky uspořádána podle svých specifik. Spolky také zdůrazňují význam sociálního a kulturního kontextu pro jazykové plánování, takže úspěšná jazyková politika musí být přizpůsobena specifickým podmínkám a potřebám společnosti (Spolky, 2009). Také podle autora teorie je jazyková politika nedílnou součástí sociální politiky.

Ve studiu jazykové politiky jako takové existují dva směry: formování národní identity, která je založena na jazyce, a proto by měla být jednotnou sjednocující součástí státu, a vícejazyčná politika, která podporuje kulturní rozmanitost obyvatelstva. Tak směr politiky jednotného státního jazyka vychází z teorie "jedna země, jeden jazyk" - předpokládá úspěšné fungování státu v situaci jediného sjednocujícího národního jazyka. Jako jeden z prvních o této teorii psal Johann Gottfried Herder jeden z otců moderního nacionalismu, který uvedl, že "jazyk je výrazem národního ducha" (Herder, 1977). O určující roli jazyka při formování národního státu polemizoval i Max Weber a význam role jazyka v národním státě popsala i řada dalších autorů uvažujících o národních státech. Také již zmíněný Hobsbawm ve svém díle poznamenal, že jazyk se často stal nástrojem v rukou státu k vytvoření jednotného kulturního a politického společenství (Hobsbawm, 1990).

Oproti koncepci jednoho národního jazyka jako státního jazyka v zemi existuje teorie jazykového dualismu, která předpokládá státní politiku, v níž je více jazykům přiznán oficiální status státního jazyka, jsou zrovnoprávněny a je jim zaručeno rovnocenné používání ve veřejném životě. Tato politika má za cíl rozvíjet kulturu a tradice všech jazykových společenství ve státě. Zastáncem této teorie je lingvista Robert Phillipson, který zdůrazňuje potřebu uznat a podporovat

jazykovou rozmanitost. Autor navrhuje rozvoj politik na podporu a zachování místních jazyků a také vytvoření vícejazyčných vzdělávacích systémů (Phillipson, 1992). Také finská lingvistka Tove Skutnabb-Kangasová opakovaně zdůrazňuje význam legislativního přiznání práv menšinovým jazykům. Tvrdí, že vynucování asimilace a odepírání podpory mateřským jazykům lze považovat za formu kulturní a jazykové genocidy. Skutnabb-Kangas kritizuje vládní politiku, která podporuje jednojazyčnost a marginalizuje menšinové jazyky. Tvrdí, že takové přístupy posilují sociální a ekonomické nerovnosti (Skutnabb-Kangas, 2000).

Pro lepší pochopení jazykové situace na Ukrajině je také nutné zvážit různé přístupy jazykové politiky, včetně těch, které jsou zaměřeny na podporu více jazyků. Například již zmíněný Joshua Fishman ve studii o vlivu jazykové politiky na sociální a kulturní prostředí zkoumal dopad na sociální aspekty vícejazyčnosti a dvojjazyčnosti. Ve své práci zdůraznil význam funkčního rozdělení jazyků ve společnosti, kdy jeden může být používán ve formálních situacích a druhý například v neformálních vztazích. Fishman si tak uvědomil důležitost dvojjazyčného a vícejazyčného přístupu a podpory jazykových menšin v zájmu zachování kulturní rozmanitosti (Fishman, 1976).

V této teoretické části je také vhodné zvážit příklady zemí s úspěšnou vícejazyčnou politikou. Pro analýzu ukrajinské jazykové politiky je důležité pochopit zkušenosti jiných zemí s historickou kulturní rozmanitostí a jejich přístupy k řešení jazykové a kulturní rozmanitosti v zemi, zejména té, která vyplývá z historického pozadí. Ukrajina po vyhlášení nezávislosti v roce 1991 čelila situaci kulturní a jazykové rozmanitosti v zemi, kde se převážně používaly dva jazyky – ruština a ukrajinština. Tato situace se na území země vyvinula v důsledku historických, sociálních a kulturních faktorů. Příklady vícejazyčných zemí s úspěšnou jazykovou politikou mohou poskytnout užitečné modely a strategie pro lepší pochopení při analýze historického a kulturního kontextu Ukrajiny.

Úspěšným příkladem vícejazyčné jazykové kultury a politiky je například Švýcarsko. Švýcarsko bylo rozděleno mezi jazykové a kulturní skupiny již v pozdním středověku, ale postupem času se vytvořila Švýcarská unie, která do značné míry určila další federální charakter státu. V současné době má země oficiálně 4 úřední státní jazyky: němčinu, francouzštinu, italštinu a rétorománštinu. Ústava zaručuje rovnoprávnost všech čtyř jazyků a stanoví, že každý kanton má právo určit si své vlastní úřední jazyky. Vícejazyčná jazyková politika je realizována prostřednictvím školství, mediálního průmyslu a regionální autonomie kantonů (Grin,2003). Proto jsou studenti povinni znát úřední jazyk svého kantonu a jeden z národních jazyků podle vlastního výběru. Každý kanton má autonomii při výběru svého úředního jazyka nebo jazyků. Veřejnoprávní média a kulturní pořady jsou rovnoměrně zastoupeny v různých úředních jazycích a vládní publikace a úřední dokumenty jsou vydávány ve čtyřech jazycích bez ohledu na jejich rozšířenost a oblibu.

Dalším příkladem historické kulturní a jazykové rozmanitosti je Belgie, která má tři rovnocenné úřední jazyky: nizozemštinu, němčinu a francouzštinu. Od získání nezávislosti na Holandsku v 19. století byla jazyková politika v zemi klíčovou otázkou a od té doby bylo přijato několik reforem, které vyústily v regionální kompromis. V současné době je Belgie rozdělena na 3 regiony, z nichž každý má vlastní zákonodárnou a výkonnou moc. Fungování a uspořádání vzdělávacího procesu realizuje každý region samostatně a státní služby jsou realizovány v úředních jazycích daného regionu. V zemi tak rovnocenně existují tři regiony a hlavní město: Vlámsko s nizozemštinou, Valonsko s francouzštinou, německy mluvící společenství a dvojjazyčný Brusel (Blommaert, 1999).

Švýcarsko a Belgie tak ukazují dva různé přístupy k řízení jazykové rozmanitosti. Švýcarsko se spoléhá na decentralizovaný přístup, kdy kantony mají značnou autonomii, zatímco Belgie je rozdělena na jazykové regiony a komunity s

jasně vymezenými jazykovými hranicemi. Oba přístupy se snaží zajistit jazykovou rovnost a respektovat kulturní rozdíly.

S ohledem na historický, sociální a kulturní kontext existuje na Ukrajině jazyková rozmanitost, která se odráží i ve sčítání lidu z roku 2001. Na Ukrajině žijí různé etnické skupiny, přičemž většinu obyvatelstva tvoří Ukrajinci a Rusové. Země představuje jazykovou diferenciaci, jak píše ve svém článku výzkumníci Eugene Matviyishyn a Tomasz Michalski. Autoři se domnívají, že ukrajinský jazyk je z územního hlediska nerovnoměrně rozšířen, což vedlo k převažujícímu bilingvistu a jazykové bipolaritě v zemi. Nerovnoměrné rozložení jazyků se projevuje i v různých sférách společnosti. Do roku 2014 ukrajinština byla rozšířena ve státní správě a školství, zatímco ruština převládala v každodenní komunikaci a masmédiích. Autoři se domnívají, že pro zachování jazykové identity etnických menšin je důležité zachovat jazykovou rozmanitost. Podle přístupu, který zmiňují Matviyishyn a Michalski zahrnuje národní identita společný původ, náboženství, jazyk, kulturu a historický osud. Na Ukrajině se to projevuje v zachování a rozvoji ukrajinského jazyka jako symbolu národní identity. Podle jejich názoru současnou rozmanitost jazykového zastoupení v zemi nejvíce ovlivnily události 20. století, mj: Holodomor, druhá světová válka a politika Sovětského svazu (Matviyishyn a Michalski, 2017). V důsledku Holodomoru v letech 1932-1933 tak jen na venkově a ve středních a severovýchodních oblastech zemřelo asi 4 až 10 milionů lidí. Obyvatelstvo, které se z těchto ztrát nestihlo vyrovnat, potkaly útrapy druhé světové války, které přímo či nepřímo vedly k úmrtí 5–7 milionů lidí, a dále politika SSSR byla zaměřena na dominanci ruského jazyka v úřední a hlavní sféře společnosti. Tyto historické faktory měly kolosální vliv na etnické a jazykové složení obyvatelstva a jazykovou rozmanitost (Matviyishyn a Michalski, 2017).

Při formování jazykové politiky na Ukrajině autoři rozlišují mezi inkluzivní a exkluzivní politikou. Inkluzivní politika je politika zaměřená na podporu menšinových jazyků, národní jednoty, předcházení konfliktům a kulturní

rozmanitosti. Zatímco exkluzivní politika je zaměřena na zachování a podporu většinového jazyka. Matviyishyn a Michalski se domnívají, že je důležité vytvořit podmínky pro posílení ukrajinštiny jako státního jazyka a zároveň podporovat menšinové jazyky. Například v oblasti vzdělávání by mělo být rozložení jazyků ve vzdělávacích institucích v souladu s regionálními jazykovými preferencemi. Práce Matviyishyna a Michalského poskytuje podrobný přehled jazykové diferenciaci na Ukrajině, jejímž cílem je posílit národní jednotu a respektovat jazykovou rozmanitost.

O složitém etnickém a jazykovém rozložení ukrajinského obyvatelstva píše také Tadeusz A. Olszański. Autor zdůrazňuje, že v důsledku dlouhého historického období, během něhož byly ukrajinské země nejprve pod vlivem Ruského impéria a poté Sovětského svazu, žilo a žije na území státu vedle Ukrajinců i značné množství Rusů a zástupců dalších národností bývalého SSSR. Olszański si ve své práci všímá velké průzračnosti (srozumitelnosti) ukrajinského a ruského jazyka, která umožňuje občanům země volně se dorozumět oběma jazyky. Vznikla tak jedinečná situace dvojjazyčnosti a vzniku jazykového fenoménu – suržyk. Olszański také uvádí definici suržiku "Suržyk je specificky ukrajinský jazykový fenomén, který je umožněn společným výskytem dvou vzájemně srozumitelných jazyků v jedné oblasti." (Olszański, 2012). Je třeba vzít v úvahu, že ukrajinský jazyk má v zemi také symbolický význam a je vnímán jako klíčový prvek národní identity a složitá situace ve vztazích s Ruskem na východě a jihu země se podepisuje na používání ruštiny ve veřejném životě, protože jakékoli použití ruštiny v oficiálních prohlášeních je často vnímáno jako politicky spojené s proruskou orientací.

Olszański ve své práci, analyzující jazykovou politiku do roku 2012, věří, že jazyková politika by měla být formována s ohledem na skutečné používání jazyka v různých sférách veřejného života. Proto autor navrhuje věnovat pozornost komerčním aspektům jazykové regulace, zejména v médiích (Olszański, 2012). Ve

skutečnosti další jazyková politika na Ukrajině klade důraz na tyto oblasti společnosti, po Revoluci důstojnosti se politika zaměřila na posílení identity lidu a jazyka, a to i v legislativě, která zahrnuje i zákon z roku 2019 „o zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního“. Vektor jazykové politiky byl ovlivněn tím, že události z let 2013-2014 sjednotily mnoho vrstev společnosti, což posílilo národní identitu a sebeurčení národa, zejména společnost sama začala přecházet na ukrajinský jazyk, čímž se postavila proti jazyku agresora. Tyto události měly silný vliv na sebeuvědomění sebeurčení ukrajinského národa v otázce identity a volbu jazyka použití.

Olszański ve své práci sleduje roli jazyka na Ukrajině a chápání identity jako kolektivního fenoménu, který nelze redukovat pouze na jazykové kritérium(Olszański, 2012). Identita Ukrajinců je utvářena mnoha faktory, včetně etnické příslušnosti, kultury a historie, nejen jazykem. Například mnoho lidí se identifikuje jako Ukrajinci, ale v každodenním životě mohou používat také ruštinu, jak ukazují výsledky sčítání lidu z roku 2001. Ukrajinci mohou mluvit rusky, ale stále si zachovávají silnou národní identitu a pocit sounáležitosti s ukrajinským národem. Také Matviyishyn a Michalski ve své práci o jazykové diferenciaci ukrajinského obyvatelstva uvádějí význam národní identity tak, že "národní identita je založena na společném původu, náboženství, jazyku, kultuře, historickém osudu atd." Z této definice původu národní identity jako takové vyplývá, že národní identita v sobě spojuje mimo jiné vliv společného náboženství, kultury, historie a jazyka.

Na základě politiky Ukrajiny v jejích snahách o rozvoj jazykové politiky lze rozlišit dva jasné, ale odlišné směry: prvním je politika jediného státního jazyka – ukrajinštiny, a politika jazykového dualismu – která předpokládá zrovnoprávnění ukrajinštiny a ruštiny.

První koncepce našla podporu v kruzích ukrajinské vlády, neboť někteří politici země prosazovali politiku posilování a upevňování jednotného státního jazyka – ukrajinštiny. První ukrajinský prezident Leonid Kravčuk tak usiloval o posílení postavení ukrajinského jazyka jako symbolu národní suverenity a identity. Dalším prezidentem, který prosazoval posílení statusu ukrajinského jazyka a ukrajinizaci, byl Viktor Juščenko, který věřil, že je to způsob, jak čelit ruskému vlivu, včetně například podpisu dekretu o rozvoji ukrajinského jazyka a podpoře ukrajinské kultury na Krymu. Stoupencem posilování ukrajinštiny byl i prezident Petro Porošenko, který během svého prezidentství podepsal zákony o vzdělávání, o zvýšení kvót ukrajinského jazyka v rozhlase a televizi a podepsal zákon o zajištění fungování ukrajinštiny jako státního jazyka.

Druhý směr ukrajinské jazykové politiky, zaměřený na podporu ruského jazyka a dalších národnostních menšin, upřednostňovali prezidenti jako např. Leonid Kučma, Viktor Janukovyč a Volodymyr Zelenskyj před událostmi roku 2022. Státní politika zaměřená na rozvoj a legislativní podporu jazyků národnostních menšin přispívá k rozvoji kulturní rozmanitosti, ale složitá politická situace na východě a jihu Ukrajiny neumožňuje plnou realizaci tohoto modelu a vyžaduje individuální přístup k jeho formování. Leonid Kučma se například snažil řešit flexibilní a pragmatickou realitu mnohojazyčné společnosti přijetím nové ukrajinské ústavy, která zakotvila status ukrajinštiny jako státního jazyka, ale zachovala volné používání menšinových jazyků v regionech, kde převažují, ve školství a v médiích. Dalším politikem, který rozvíjel status menšinových jazyků, byl Viktor Janukovyč, za jehož prezidentství byl přijat zákon o základech státní jazykové politiky, který dal regionům právo přijmout menšinové jazyky jako regionální jazyky na regionální úrovni, čímž jim dal větší práva v úřední sféře. Také Volodymyr Zelenskyj se na počátku své politické kariéry dostal k moci s myšlenkou budování vícejazyčné Ukrajiny a mimo jiné umožnil přiznání zvláštního statusu ruskému jazyku v Donbasu.

Můžeme tedy konstatovat, že pro směřování vývoje jazykové politiky hrají velkou roli politické kroky hlavy země v osobě prezidenta Ukrajiny a většiny v parlamentu, proto se podrobněji politickými kroky a legislativními rozhodnutími vedení Ukrajiny budeme zabývat v další analytické části práce.

Jazyk slouží nejen jako prostředek komunikace, ale hraje také důležitou roli v kulturní a sociální struktuře společnosti a má významný vliv na politickou stabilitu a integritu státu. Úloha jazyka ve státě, utváření národní identity a státní integrity je mnohostranný a interdisciplinární úkol, který zahrnuje různé obory, včetně politologie, sociolingvistiky, sociologie a kulturologie. Jazyk je důležitým pojítkem mezi kulturou, historií a tradicí. Nejenže lidi spojuje, ale také podporuje sociální integraci. Státy, které rozvíjejí účinnou jazykovou politiku, přispívají k posílení národní identity občanů a integrity země. Jazyk tak hraje ústřední roli při vytváření podpory sociální a politické soudržnosti.

2. Historický vývoj jazykové situace na Ukrajině

V této kapitole se budeme podrobně zabývat evolučním vývojem ukrajinského jazyka a jeho interakcí s ruštinou a dalšími jazyky v historickém kontextu. Ukrajinský jazyk v průběhu své historie prošel složitou cestou formování, na které se významně podílely politické a společenské faktory.

Podle hlavní teorie mezi jazykovědci vznikla ukrajinština ze staré ruštiny nebo slovanského prajazyka. Podle historika A. J. Krymskeho, z něhož vznikla i ruština a běloruština. Starou ruštinou mluvily východoslovanské kmeny; dialekty ruštiny i ukrajinštiny se na území od Moskvy po Kyjev vzájemně přelévaly a neměly výrazné rozdíly. Jak poznamenal Krymskij v počáteční fázi formování jazyka, společným jazykem mohl být "celoruský" prajazyk (Krymský, 1973).

Při dělení slovanských kmenů se v období 6. – 13. (Pivtorak, 1997) století nebo v rozmezí 12. - 13. století vytvořily jazyky, které se podle různých údajů lišily a ve 14. století se definitivně zformovaly (Filin, 1972). Krymskij vyčleňuje 3 období východoslovanské jazykové jednoty: 1) období formování východoslovanských jazyků v 6.-9. století; 2) období jazykové jednoty s nářečními rozdíly v 10.-11. století, objevují se první písemné kulturní památky; 3) období aktivního formování samostatných východoslovanských jazyků – běloruštiny, ruštiny a ukrajinštiny ve 12.-14. století (Krimsky, 1924).

Vývoj a šíření jazyka byly do značné míry podmíněny ekonomickými a politickými faktory a migračními tlaky. Na formování ukrajinského jazyka měly zase zásadní vliv události jako proces rozpadu Kyjevské Rusi, izolace a prohlubující se izolace v důsledku Mongolských vpádů.

V 15. století se rozlišují "velkoruské" a "maloruské" nářečí (Filin, 1972). Velkoruský dialekt se dělí na severní a jižní velkoruský dialekt. Maloruským nářečím se myslelo ukrajinské nářečí (Mirnyj, 1955). Z jihozápadních kmenů se stal ukrajinský národ a z jihozápadního nářečí ukrajinský jazyk. Ve stejné době se na severovýchodě vytvořil ruský jazyk na základě starého východoruského nářečí (Filin, 1972) .

V 15.-16. století byla ukrajinština na území Polsko-litevské unie částečně ovlivněna polštinou. Polská politika vedla k tomu, že vládní funkce dostávali Poláci, což výrazně omezilo ukrajinský jazyk. V takovém případě na přelomu 16. a 17. století ztratilo vyučování a knihtisk v ukrajinštině na územích ovládaných Polsko-litevskou unií podporu státu.

Konflikt mezi Polsko-litevskou unií a Moskevským velkoknížectvím ukončila Andrusovská smlouva z roku 1667, která Moskevskému Rusku postoupila levý břeh a Kyjev. Moskva učinila kroky k integraci připojených zemí a ruština byla zavedena jako povinný tiskařský jazyk a povinná výuka ve školách.

Za zmínku stojí takový jev, jako je suržyk, který mnozí autoři definují jako hybridní spojení ukrajinského a ruského jazyka, kdy se může používat gramatika ukrajinského jazyka a částečný nebo úplný fonetický základ ruského jazyka a naopak s hlavním základem ruského jazyka a silným vlivem ukrajinštiny, plněji lze suržyk charakterizovat jako spojení: lexika, fonetiky a gramatiky ukrajinského a ruského jazyka, ale mezi vědci neexistuje jednotná definice tohoto jevu (Danylenko, 2016). V důsledku vnuceného šíření ruského jazyka v různých historických obdobích se ruština ustálila jako jazyk moci, povinný jazyk, zatímco v běžné mluvě, zejména v menších městech a vesnicích nebo v každodenní mluvě, obyvatelstvo přešlo na ukrajinštinu, v důsledku čehož se jazyky navzájem neúprosně prolínají a vytvářejí hybridní kombinaci. Na dobu vzniku suržyku neexistuje přesný názor, existuje úsudek, že se začal formovat v 17.-18. nebo 19. století (Shevelev, 1987).

Ruský car Petr I. vyhlásil na počátku 18. století výnos o vydávání literatury výhradně v ruštině, ruština byla zavedena jako dominantní jazyk v tisku a kultuře a za nedodržení výnosu byly ukládány pokuty (Pivtorak, 2001). V důsledku válek s Polsko-litevskou unií a Osmanskou říší se většina dnešní Ukrajiny na území, kde dříve žily neslovanské národy, stala součástí Ruska, na jihu a východě dnešní Ukrajiny vznikla velká města, vyučování a administrativa tam byly pod silným vlivem Ruska.

Koncem 18. století používalo gramotné obyvatelstvo dnešní Ukrajiny k psaní převážně ruštinu. V náboženských komunitách se používala církevní slovanština a latina, negramotní lidé mluvili ukrajinsky. Ruský literární jazyk se stal populárním mezi inteligencí.

Politika podpory ruského jazyka na dnešní Ukrajině však pokračovala po celé 19. století. Jazyková politika byla poměrně rozporuplná, protože obyvatelstvo Maloruska nebylo vnímáno jako neruské, a proto mělo stejná práva a povinnosti jako Bělorusové a Rusové, což ovlivňovalo jazykovou politiku (Pushkareva &

Rudnev, 2007). Na druhé straně vláda v polovině 18. století potlačovala ukrajinofilu za jejich revolučně demokratické tendence a zejména za propagaci ukrajinského jazyka (Pushkareva & Rudnev, 2007). Vláda se domnívala, že ukrajinofilové usilují o podkopání ruského státu. V polovině 18. století omezili vydávání ukrajinských knih a zakázali publikování knih s duchovním a mravním obsahem. Ukrajinské obyvatelstvo zase vyjádřilo touhu po nezávislosti. V sedmdesátých letech 18. století byl v rámci boje proti ukrajinofilství zakázán dovoz jakékoliv literatury v ukrajinštině do Ruského impéria, byl zakázán tisk, divadelní představení a veřejná čtení. Tisk beletrie v ukrajinštině byl povolen, pokud neobsahovala výzvy k ukrajinské nezávislosti. Koncem 18. století mezi obyvatelstvem sílilo národní vědomí (Golubenko, 1993).

Výnosem Alexandra III. z roku 1881 byly učiněny drobné ústupky a bylo povoleno tisknout ukrajinské slovníky ruskými písmeny a hrát na jevišti dramatická díla, a to se svolením gubernátora. Ukrajinština byla vytlačena z periodik, vědecké literatury, vzdělávacích institucí a úředního styku. Užívání ukrajinštiny bylo omezeno na venkovské obyvatelstvo a její rozvoj na beletrii a folklór. Používání ukrajinštiny je ve společnosti vnímáno jako vědomý opoziční postoj k ruštině nebo jako znak nízké kultury (Miller, 2000).

Po revoluci v letech 1905-1907 došlo ke změně jazykové politiky, byl zrušen zákaz tisku evangelia v ukrajinštině, objevily se almanachy a byla povolena ukrajinská, především humanitní věda. Posílení jazyka bylo umožněno na účet neschopnosti pevně zajistit státní dohled.

Současně byly zrušeny kulturní a vzdělávací spolky, ukrajinský tisk a národní hnutí byly pronásledovány na státní úrovni a pronásledování národních hnutí zesílilo během první světové války.

Co se týče západní části teritoria, tak na konci 19. - začátku 20. století byl rozvoj ukrajinského jazyka na území Haliče a Bukoviny podpořen rakouským základním státním zákonem z roku 1867, který stanovil a zaručil nevměšování

státu do náboženských a jazykových záležitostí obyvatelstva žijícího na území státu a umožnil používání národního jazyka v oblasti školství a veřejného života (parlament.gv). To vedlo k rozvoji ukrajinského tisku, škol a církevní slovanštiny.

Mezi první a druhou světovou válkou Území Zakarpatí bylo rozděleno mezi Polsko, Československo a Rumunsko. Ze strany Polska, na vývoj jazyka působila polská ústava z let 1921 a 1935, Versailleská a Řižská smlouva. Jazyky národnostních menšin v Polsku rozsáhlá práva, která umožňovala používání jejich mateřského jazyka: v soudnictví, při vydávání publikací, při výuce na školách a středních školách a při spolupráci s občanskými institucemi.

V roce 1924 se polština stala státním jazykem a rozvoj ukrajinštiny začal být omezován; o souběžném používání ukrajinštiny s polštinou rozhodovaly místní úřady, otevření a fungování ukrajinských škol bylo možné při přítomnosti alespoň 20 % a později 24 % ukrajinského obyvatelstva na území. Omezování rozvoje ukrajinského jazyka přispělo k poklesu jeho prestiže a používání na vysokých školách, řada škol byla zavřena, ve společnosti se formovaly národně orientované tendence, byl zaveden zákaz publikací v ukrajinštině a další represe k potlačení národního cítění.

Bukovina byla pod rumunskou kontrolou, tehdejší ústavy z let 1923 a 1938 a Saintgermainská smlouva na jedné straně zaručovaly rovnost občanů bez ohledu na jejich jazyk, na druhé straně však nestanovily používání žádného jazyka na místní úrovni.

Území ovládané Československem – Podkarpatská Rus - mělo značnou autonomii, čeština byla ústavně považována za státní jazyk, ale situace s ukrajinštinou byla ve srovnání s Polskem, Rumunskem nebo Ruským impériem mírnější, což mělo vliv na další postavení Zakarpatí.

Je třeba zmínit také existenci moskvofilského – proruského rusofilského hnutí na území Rakouska-Uherska od poloviny 19. století, které bylo konsolidováno na území Bukoviny, Zakarpatí a Haliče a mělo podporu ruské

vlády. Konfrontace mezi moskvořily a příslušníky ukrajinského hnutí na Zakarpatí měla negativní vliv na formování jazyka. Pražská administrativa postupně ustupovala od proukrajinské politiky na Zakarpatí (Bricin, 1993).

Co se teče vlády Ruského impéria, tak do roku 1917 ruská vláda reagovala na národnostní hnutí na Ukrajině tvrdě, protože vnímala její území jako nedílnou součást svoje vlastní země. Revoluce nezměnila postoj bílého hnutí – snažícího se obnovit carský režim – k Ukrajině a ukrajinskému jazyku. Vnímali ukrajinské národní hnutí jako vlastizrádné a podporovali ruskojazyčné školy, ale výuku v ukrajinštině (Pushkareva & Rudnev, 2007).

Během revoluce v letech 1917-1922 byla národní politika rudého komunistického hnutí na rozdíl od bílého hnutí odlišná. Komunisté podporovali nezávislý, rovnoprávný a svobodný rozvoj všech národnostních menšin a byli proti jednotnému státnímu jazyku. Po Říjnové revoluci byla vyhlášena rovnost ve vývoji národnostních menšin a byla zrušena všechna národnostní omezení a privilegia (Gaidukov & Kotok).

V roce 1917 vzniká ústřední ukrajinská rada – Ukrajinská centrální rada v Kyjevě a Ukrajinská lidová republika (ULR). Hlavní zákonodárné funkce převzala Centrální rada a postavení ukrajinštiny se výrazně změnilo, začala se používat v legislativě, soudnictví, vojenství a dalších veřejných sférách. Do té doby neexistovalo žádné oficiální nařízení o stavu ukrajinského jazyka, jeho používání ve veřejné sféře se řídilo příkazy ústřední správy.

Od vzniku Ukrajinské sovětské socialistické republiky (dále USSR) byly proukrajinské a proruské tendence na Ukrajině ve volném legislativním rámci. V roce 1923, po 12. sjezdu Vsesvazové komunistické strany (bolševiků), rozhodla se provádět v celém Sovětském svazu politiku "korenizace", což znamenalo zastoupení ruského jazyka národními jazyky národností; cílem této politiky bylo posílit po revoluci komunistickou moc a zároveň odsoudit politiku impéria – jednotného ruského jazyka (Tsvilyuk, 2004).

V této době probíhá nová etapa vývoje ukrajinského jazyka, tzv. ukrajinizace. Ve 20.-30. letech 20. století vznikaly školy vyučující v ukrajinském jazyce, vysoké školy, gymnázia, večerní školy, akademie, Národní divadlo, přibývalo ukrajinsky psaných periodik a učebnic ukrajinštiny (Shapoval, 2008). Komunistická strana podporovala rozvoj národních jazyků a kultur a znovu vytvořila a vytiskla mnoho slovníků a příruček (Isajev, 1978). Usilovali také o odstranění negramotnosti v ukrajinštině – ve 30. letech 20. století existovalo asi 15 000 škol s ukrajinským jazykem (Borysenok, 2017). Byly vypracovány kodifikace literárních a pravopisných forem, rozšířena vědecká terminologie a upraven pravopis. Za zmínku stojí nedostatek učitelů a učebnic, který ovlivnil kvalitu vzdělávání v malých regionech a výrazně zúžil výběr dalšího vzdělávání.

Snaha komunistů naplnit v republikách politiku korenizace vedla k násilnému vnucování národního jazyka občanům, kteří jím nemluvili, ale žili na daném území. Vnucování ruského jazyka ruským impériem tak bylo nahrazeno vnucováním národního jazyka na místní úrovni. V Ukrajinské komunistické straně (dále UKS) tvořili v té době Ukrajinci pouze 20 % členů UKS (Tsvilyuk, 2004). Chybějící legislativní rámec a nedostatečné zkušenosti správního aparátu vedly k tvrdým, nepromyšleným a formálním metodám provádění politiky korenizace.

V roce 1926 byla vydána jednotná řada dokumentů vyhlášujících ukrajinizaci sovětských institucí na území Ukrajinské SSR, která se projevila povinnou znalostí ukrajinského jazyka pro státní zaměstnance, konáním zkoušek z ukrajinského jazyka a kultury, ukrajinština byla povinná i pro nástup na vysoké školy, objevil se ukrajinský rozhlas a kinematografie. Mnohým menšinám je upírána možnost vzdělávat své děti, pokud není jejich mateřský jazyk prioritou.

V roce 1933 začala neoficiální revokace ukrajinizace, likvidace "nacionalistické kontrarevoluce". Leninovu politiku vystřídala Stalinova, ukrajinizaci postupně nahradila rusifikace. V roce 1933 - hladomor a represe proti ukrajinské inteligenci, básníkům a spisovatelům, kteří podporovali tehdejší

ukrajinizaci, zavedení povinného ruského jazyka na středních školách, masové represe proti spisovatelům a básníkům zasadily ukrajinštině vážnou úder (Shapoval, 2001) (Tsvilyuk, 2004). Speciální komise kontrolovala vývoj ukrajinského jazyka, kritizovala novou terminologii a teorie vývoje identity ukrajinského jazyka a prohlásila, že ve vědecké a pedagogické literatuře existují nacionalistické teorie. Likvidace národnostních okresů vytvořených v prvních letech ukrajinizace (Borysenok, 2017). Podle M. I. Isajeva se Moskva na základě nezávislého přání republik studovat ruský jazyk jako jeden z nejstarších a přispívající k výměně odborných zkušeností a ekonomickému rozvoji rozhodla zavést používání a studium ruského jazyka všude (Isajev, 1978). Zavedení výuky ruského jazyka v roce 1937 bylo také podníceno všeobecnou brannou povinností, doplňováním stavu armády, urbanizací a industrializací. V roce 1938 vydala vláda nařízení o povinné výuce ruského jazyka v republikách (Borysenok, 2017). Koncem 30. let 20. století se snížil podíl novin tištěných v ukrajinštině a zvýšil se podíl ruských novin; ukrajinské knihy byly vyřazeny z knihoven a zakázáno jejich vydávání.

Po druhé světové válce došlo k další rusifikaci a poklesu podílu ukrajinské kinematografie a tištěných publikací. Zvýšené používání ruštiny ve veřejném prostoru bylo zdůvodňováno spojováním národů a speciálním významem ruštiny jako jazyka, který spojuje republiky a usnadňuje kulturní, vědeckou a průmyslovou výměnu (Isajev, 1978). Ukrajinština byla postupně vytlačena z vědecké, vzdělávací a průmyslové oblasti. V souladu se stranickou ideologií společné národní solidarity a jednotné společnosti sovětských občanů získává ruský národ obraz "staršího bratra" všech národů SSSR.

Reforma vzdělávání z roku 1958 zakotvila právo svobodné volby vyučovacího jazyka a svobodné volby druhého jazyka v ruských školách, což upevnilo vedoucí úlohu ruštiny ve vzdělávání (Masenko & Kubaychuk, 2005).

V 50. a 60. letech se rusifikace jen posílila. V roce 1961 je vyhlášen kurz budování komunismu. Používání národních jazyků výrazně klesá. Směr jazykové politiky určují Chruščova slova v Minsku: " Čím dříve budeme mluvit rusky, tím dříve vybudujeme komunismus.". Na základě blízkosti ukrajinského a ruského jazyka byl zahájen proces odstraňování lexikálních, syntaktických a gramatických odlišností od ukrajinského jazyka (Jarmolenko, 2018).

Na počátku 60. let se rozšířila nová ideologická koncepce, podle níž byl ruský jazyk v republice prezentován jako jediný nejvhodnější komunikační prostředek. Na počátku 60. let se rozšířila nová ideologická teze, podle níž se ruština stala nejen prostředkem mezinárodní komunikace, ale i druhým jazykem pro neruské národy SSSR. V roce 1961 N. Chruščov ve své zprávě na 22. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu upozornil na snahu národních republik o zvládnutí ruského jazyka, který se tak vlastně stal druhým mateřským jazykem národů SSSR, prostředkem mezinárodní komunikace. Tato zpráva měla největší dopad na veřejný prostor, společenské vědy a posloužila jako názorný plán pro vedení republik (Masenko & Kubaychuk, 2005).

Chruščovova politika a liberalizace společnosti však znamenaly významné rozmrazení pro publikaci odborné literatury v ukrajinštině. Liberalizace společnosti a vyvrácení kultu Stalina poskytly větší prostor pro kulturní rozvoj regionů; v této době se objevili talentovaní umělci, kteří unikli stalinským represím a vrátili se do své země, nebo již nové mladé talenty. V letech 1963-1972 byl P. Šešest prvním tajemníkem Ústředního výboru (dále ÚV) Komunistické strany Ukrajiny (dále KSU) a snažil se bránit ukrajinský jazyk. Vydávání knih v 60. letech však ve srovnání s 50. lety výrazně pokleslo.

Proti rusifikaci vystoupila řada pedagogů, vědců, kulturních a veřejných činitelů. Mezi spisovateli, kteří se postavili proti rusifikaci, byli I. Dziuba, I. Drač, L. Kostenko, E. Sverstjuk, V. Simonenko a další, kteří později sehráli důležitou

roli při formování základů ukrajinského osvobozenického hnutí (Masenko & Kubaychuk, 2005).

V roce 1963 se konala společná konference o kultuře ukrajinského jazyka, kterou uspořádaly Kyjevská národní univerzita Tarase Ševčenka a O. O. Potebnya Jazykovědný ústav. Konference kritizovala rusifikaci a teorii dvojjazyčnosti. V následujících letech se častým projevem protestu proti politice rusifikace staly dopisy adresované řídicím orgánům Ukrajinské SSR a SSSR, které podepsalo množství příslušníků ukrajinské inteligence. V 60.-70. letech došlo k zatčení otevřených odpůrců rusifikace, jako byl I. Dzyuba, I. Kalinets, V. Moroz, E. Sverstyuk, I. Svetlichny, V. Stus, V. Chernovol (Jarmolenko, 2018).

V 60. letech byla při Akademii věd SSSR zřízena vědecká rada, jejímž hlavním úkolem bylo koordinovat sociolingvistický výzkum v SSSR. Výsledkem bylo, že sovětská věda byla zcela ovládána stranickou ideologií, osvětlující pozitivní rysy dvojjazyčnosti a vytvářející základ pro pokračující rusifikaci řady republik.

Jazyková politika formovala všeobecnou nespokojenost občanů, stagnaci ukrajinského jazyka, pokles jeho používání na úrovni domácností, rodinami či přáteli.

Za Brežněva, v letech 1964-1984, směřovala politika SSSR ke spojení národů v jeden – jednotný sovětský národ a k šíření jednotného jazyka. V tomto období byl na Ukrajině hlavním ideologem V. Malančuk, zesílila praxe udávání a aktivního potlačování disidentství. Od roku 69 do 80 let se tak podíl časopisů a knih v ukrajinštině oproti časopisům v ruštině snížil více než dvakrát a v roce 1988 byly vědecké časopisy v technické oblasti vydávány výhradně v ruštině. Došlo k poklesu množství ukrajinské vzdělávací literatury, z knihoven byly vyřazeny knihy v ukrajinštině, ukrajinština byla vytlačena z divadla a kina a největší ztrátu pro ukrajinštinu znamenala politika v oblasti školství (Jarmolenko, 2018). Nelze vyloučit, že Ukrajinci chtěli, aby dítě studovalo na ruskojazyčné škole kvůli větším

možnostem kariérního postupu, ale tuto situaci vytvořili a podporovali členové komunistické strany.

V 70. letech převzal funkci prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Ukrajiny V. Ščerbickij, který zavádí komunikaci mezi stranickou administrativou v ruštině. Pod jeho vedením v 70. letech a první polovině 80. let zesílila rusifikace v oblastech, jako jsou: věda a média, vzdělávání, průmyslová výroba a kultura (Jarmolenko, 2018). Rusifikaci posílily také dva dekrety: v roce 1978 Komunistická strana Sovětského svazu (KSSS) rozhodla o posílení studia a výuky ruského jazyka a literatury, v roce 1983 o zvýšení platů vyučujících ruského jazyka o 15 %. Tyto dekrety prohloubily jazykovou nerovnoprávnost v republice a zvýšily sociálně-etnické napětí ve společnosti mezi národnostními republikami.

Je třeba také upozornit na existenci řady speciálních programů v rámci systému Akademie věd, které sloužily k ospravedlnění propagace ruštiny jako hlavního jazyka v SSSR, např. na téma: "Ruský jazyk jako zdroj obohacení jazyků národů SSSR", "Úloha ruského jazyka jako prostředku mezietnické komunikace", "Jazyk a ideologický boj" a mnoho dalších (Masenko, & Kubaychuk, 2005). V důsledku jazykové politiky rusifikace, vytlačování ukrajinštiny z používání a silného tlaku na vzdělávací systém na konci 80. let existovala řada měst, kde byly zavřeny poslední ukrajinské školy, mezi nimi Doněck, Lugansk, Simferopol, Mykolajiv, Černihiv a další.

V období Gorbačovovy politiky glasnosti a perestrojky došlo pod tlakem veřejnosti k postupnému oživení kultury a zvýšení prestiže ukrajinského jazyka. Rostoucí napětí ve společnosti, hospodářské problémy v SSSR a neschopnost sovětské nomenklatury to dále reformovat, vedly k rozpadu SSSR.

Po zvážení historie vývoje ukrajinského jazyka od okamžiku vzniku východoslovanských jazyků až po současnost je možné konstatovat, že ukrajinský jazyk prošel různými změnami, které jsou neoddělitelně spojeny s kulturními a

politickými událostmi, které se odehrály na současném území Ukrajiny. Na formování jazyka mělo velký vliv Polsko, Litva, Moskevské knížectví a Ruské impérium, které vyvíjely tlak na vývoj ukrajinského jazyka.

Politika rusifikace od Petra I Velikého až do konce existence Sovětského svazu cíleně omezovala používání ukrajinštiny v úřední sféře, tisku a školství. To vše vedlo k poklesu postavení jazyka v ukrajinské společnosti. Navzdory omezením ze strany legislativy se však jazyk nadále používal v každodenní komunikaci a kulturním vyjadřování a míšením používání ruštiny a ukrajinštiny vznikla nová forma jazyka - suržyk. V obdobích relativní liberalizace, jako bylo období let 1905-1907, krátké období nezávislosti Ukrajinské lidové republiky (ULR) a politika kořenění ve 20. letech 20. století tak významně přispěly k rozvoji ukrajinského jazyka.

3. Suržyk

Po mnoho let po získání nezávislosti byla Ukrajina mnohojazyčnou společností se dvěma dominantními jazyky: ruštinou a ukrajinštinou. Státním jazykem je ukrajinština, ale ve veřejném životě, zejména ve východních a jižních oblastech, se běžně používala také ruština.

Na Ukrajině se tedy v důsledku míšení ukrajinštiny a ruštiny v každodenním životě a neustálého přecházení z jednoho jazyka do druhého vytvořila ve společnosti směs jazyků, která vyústila v takový jev, jako je suržyk.

Velký příspěvek ke studiu suržyku učinila Larisa Masenko, ve svém článku z roku 2019 považuje suržyk za fenomén míchání ukrajinského a ruského jazyka a zdůrazňuje flexibilitu řeči, rozšířenou v některých oblastech Ukrajiny . (Masenko, 2019) Velký příspěvek ke studiu suržyku učinila Larisa Masenko, ve svém článku z roku 2019 považuje suržyk za fenomén míchání ukrajinského a ruského jazyka a

zdůrazňuje flexibilitu řeči, rozšířenou v některých oblastech Ukrajiny . (Masenko, 2019)

Již zmíněný Olszański se domnívá, že suržyk je jevem vzájemného pronikání dvou jazyků, v jehož důsledku se obyvatelstvo Ukrajiny přizpůsobilo volnému vnímání obou jazyků, což posloužilo k promíchání a vymezení hranic mezi jazyky (Olszański, 2012). Autor také poznamenává, že suržyk není ani nářečím, ani dialektem, protože v sobě kolektivně spojuje rysy obou jazyků, přejímá fonetiku jednoho jazyka a slova druhého, a naopak se mísí lexikálně i foneticky. Podle Olszańského je suržyk spíše nerozvinutou formou kultury obou jazyků, o čemž svědčí i sféra jeho rozšíření – v neformální komunikaci (Olszański, 2012).

Když se vrátíme k Masenkovi, uvažuje o suržyku v kontextu teorie jazykových kontaktů a srovnává ho s pidginy a kreolskými jazyky, ačkoli nepodává definitivní klasifikaci tohoto jevu. V roce 2019 Masenko neuvádí konkrétní klasifikaci suržyku, považuje za nutné tento jev dále zkoumat. Podle Masenko se Suržyk začal formovat na přelomu 17. a 18. století, kdy Ruské impérium začalo zavádět politiku asimilace ukrajinského obyvatelstva a zavádění ruského jazyka ve správní a vzdělávací sféře. To byl počátek mísení obou jazyků v běžné mluvě. Projevilo se to mísením slovní zásoby a gramatické stavby řeči. Na utváření suržyku má vliv i sociokulturní aspekt, v procesu urbanizace a migrace dochází k procesu adaptace na ruštinu mezi mluvčími ukrajinštiny. Děje se tak pod vlivem masové kultury, beletrie a sociálních médií, kde jazyk funguje jako prvek kulturní identity. (Masenko, 2019)

Až do roku 2013 byla ukrajinská jazyková situace dvojjazyčná a ruština se používala v různých společenských kontextech. Suržyk pod vlivem historických a společenských faktorů na Ukrajině získal formu diglossie, která se projevuje preferencí ruštiny v úřední a obchodní sféře, zatímco ukrajinština se zachovává v kulturní a každodenní komunikaci (Masenko, 2013).

Rozšíření suržyku je tedy ovlivněno sociálními a ekonomickými faktory, je rozšířen mezi mladými lidmi ve městech a používá se především v centrální části země. Suržyk proniká do masové kultury také prostřednictvím hudby a humoru, například na rozšíření suržyku mají vliv populární umělci a hudebníci, kteří ho používají ve své tvorbě, například Andrij Danilko pod pseudonymem Verka Serdjuška (Olszański, 2012). Velký vliv na jazykové preference mladých lidí měla masová kultura, i když vliv měla i ukrajinizace vzdělávací sféry v zemi, která šíření suržyku zpomalila.

Suržyk může fungovat také jako jakýsi prostředník pro ruskojazyčné uživatele, kteří se snaží zvládnout ukrajinštinu, a zároveň může být důsledkem nedostatečné znalosti obou jazyků (Masenko, 2019). Suržyk je zcela důsledkem historických událostí a slouží také jako marker sociální a kulturní identity. Může také bránit jazykové politice Ukrajiny ve snaze posílit pozici ukrajinského jazyka v zemi, protože suržyk obsahuje rysy ukrajinštiny na jedné straně a ruštiny na straně druhé, což zase neumožňuje jeho přiřazení k žádnému z jazyků, a suržyk se tak stává samostatným jevem (Kindlerová, 2012).

Za zmínku stojí, že v souvislosti se vznikem suržyku existovaly historické faktory, které ovlivnily míšení jazyků. Tak v politice, kterou SSSR vedl pod hesly rozvoje národních jazyků a kultury, se ve skutečnosti jednalo o opatření zaměřená na rusifikaci, která zahrnovala direktivní zásahy do lexikografické a vydavatelské praxe ukrajinského a běloruského jazyka s cílem přiblížit je ruštině. Významný vliv měl Holodomor v letech 1932-1933, který si vyžádal miliony obětí a oslabil sociální základnu ukrajinského jazyka.

Neměli bychom zapomínat na represe proti ukrajinským intelektuálům, které vedly k výraznému oslabení ukrajinské kulturní sféry. Vzhledem k tomu, že ukrajinská inteligence vyvinula největší úsilí v zájmu zachování a rozvoje ukrajinského jazyka prostřednictvím beletrie, divadla, kulturních akcí a vědeckých prací, jejichž cílem bylo poukázat na situaci jazyka na Ukrajině (Masenko, 2013).

Popularizace suržyku v mediálním průmyslu učinila ze suržyku symbolický fenomén veřejné kultury, symbol neformální komunikace. Ukazuje se tedy, že na jedné straně po získání nezávislosti Ukrajiny oficiální orgány právně podporovaly ukrajinský jazyk jako způsob posílení národní identity. Na druhé straně v sovětském období na Ukrajině, jak jsme se již dozvěděli dříve, převládla násilná rusifikace, která ovlivňovala mnohé vrstvy obyvatelstva ještě mnoho let poté. Do jisté míry se proto objevil suržyk, který hraje důležitou roli v sebeurčení společnosti v jejím sebevyjádření a odráží hluboké procesy v kulturní a národní identitě.

Pro obecnou představu o národnostním složení Ukrajiny ve vztahu k sebeurčení jejích občanů je vhodné vzít v úvahu výsledky posledního oficiálního sčítání lidu z roku 2001. Sčítání lidu se na Ukrajině neprovádí tak často jako v jiných zemích, na Ukrajině sčítání lidu proběhlo v roce 1989 a také v roce 2001, porovnání údajů z těchto dvou sčítání nám pomůže posoudit národnostní složení Ukrajiny a jeho změny.

Podle posledního oficiálního sčítání lidu na Ukrajině z roku 2001 a sčítání lidu z roku 1989 je ruská populace druhá nejpočetnější po Ukrajincích. Podle národnostního složení země je procentuální podíl na celkovém počtu obyvatel celé země následující: Ukrajinci 77,8 % k roku 2001, Rusové 17,3 %, Bělorusové 0,6 %, Moldavané 0,5 %, krymští Tataři 0,5 %, Bulhaři 0,4 %, Maďaři 0,3 %, Rumuni 0,3 %, Poláci 0,3 %, Židé 0,2 %, Arméni 0,2 %, Řekové 0,2 %, Tataři 0,2 %, Romové 0,1 %, Ázerbájdžánci 0,1 %, Gruzínci 0,1 %, Němci 0,1 %, Gagauzové 0,1 % a ostatní národnosti 0,4 % (State Statistics Committee of Ukraine, 2001). Pokud porovnáme statistické údaje ze sčítání lidu v roce 2001 se sčítáním lidu v roce 1989, můžeme vidět výraznou změnu v počtu některých národností, takže na rozdíl od sčítání lidu v roce 1989 se při sčítání lidu v roce 2001 prudce snížil počet Židů z 0,9 % v roce 1989 na 0,2 % v roce 2001, snížil se také počet Bělorusů z 0,9 % na 0,6 % a Rusů z 22,1 % na 17,3 %. Také například počet krymských Tatarů se výrazně zvýšil z 0,0 procenta v roce 1989 na 0,5

procenta v roce 2001. Pokud jde o poměr Ukrajinců a Rusů, statistiky výrazně odlišují regiony s převahou Rusů a převahou Ukrajinců od celkového obrazu statistických údajů. Tak ve Vinnycké, Volyňské, Žytomyrské, Ivano-Frankovské, Kyjevské, Kirovogradské, Lvovské, Poltavské, Rovenské a Ternopilské oblasti převažuje ukrajinská národnost, která podle sčítání lidu z roku 2001 tvoří 90 % a více z celkového počtu obyvatel. Zatímco v Autonomní republice Krym, Doněcké, Luganské, Záporožské, Charkovské a Oděské oblasti je podíl Rusů z celkového počtu obyvatel oblasti mnohem vyšší než v ostatních oblastech, v těchto oblastech je podíl Rusů z celkového počtu obyvatel oblasti 20 % a více, přičemž nejvíce Rusů je podle sčítání soustředěno v Autonomní republice Krym, kde je Rusů podle sčítání z roku 2001 58,3 %, zatímco v roce 1989 to bylo 65,6 % (State Statistics Committee of Ukraine, 2001) .

Podle sčítání lidu z roku 2001 považovalo za svůj mateřský jazyk 67,5 % obyvatel ukrajinštinu, 29,6 % ruštinu a 2,9 % jiné jazyky, zatímco podle sčítání lidu z roku 1989 považovalo za svůj mateřský jazyk 64,7 % obyvatel ukrajinštinu, 32,8 % ruštinu a 2,5 % jiné jazyky (State Statistics Committee of Ukraine, 2001). Také podle sčítání lidu považuje 14,8 % Ukrajinců ruštinu za svůj rodný jazyk.

V souvislosti se sčítáním lidu a následnými průzkumy mezi lety 2001 a 2006 došlo ke změně způsobu, jakým se občané identifikují jako příslušníci určité národnosti, takže podle Anastasie Levkové existují jasné rozdíly mezi středem, západem a severem ve vztahu k jihu a východu. Tak na západě, ve středu a na severu tvoří občané, kteří se identifikují jako Ukrajinci, ve vztahu k celkovému počtu obyvatel "94,2 %, 94,4 % a 92,3 %", na rozdíl od východu a jihu země, kde se "až 60,6 % a 56,7 %" obyvatel identifikuje jako Ukrajinci, zatímco 36,1 % a 39 % obyvatel na východě a jihu země se identifikuje jako Rusové. V období do roku 2010 se ve velkých vyspělých městech zachovává převaha užívání ruštiny nebo jejího společného užívání s ukrajinštinou, dochází k situacím, kdy lidé vědomě nebo nevědomě přecházejí na vhodný komunikační jazyk také podle toho, v jakém jazyce je pro partnera komunikace výhodnější (Masenko, 2010) .

Podle Anastasie Levkové existuje tendence "nestabilní identity jazykové" (Masenko, 2010), což se projevuje dobrovolným přechodem na vhodný komunikační jazyk při rozhovoru s partnerem a neobhajování komunikační pozice v jazyce své národnosti. Autor také uvádí závislost regionu, městské části nebo menšího osídleného území na ekonomickém zájmu dodavatelů literatury, přičemž v šíření hudby hraje hlavní roli popularita, takže podle autora se i na diskotékách a v rádiu v ukrajinském jazyce mohou v některých lokalitách hrát jen uznávané hity, jako jsou písně "Oceán Elzy" nebo "Nebe". V období do roku 2010 je stále ekonomicky schůdné distribuovat literaturu v ruštině, autor však upřesňuje, že vše závisí na regionu Ukrajiny (Masenko, 2010). Jak shrnuje Anastasia Levkova v otázce užívání určitého jazyka v každodenní řeči, volba užívání jazyka v běžném životě do značné míry závisí na formativním prostředí v dospělosti a mnohé státy při posilování své národní politiky začínají regulací jazyka ve vzdělávacích institucích a následně rozšiřují regulaci frekvence užívání jazyka v médiích a v práci státních institucí. Larisa Masenko se také domnívá, že přetrvávající dominance ruštiny v městské komunikaci a silné šíření rusifikace v informačním a kulturním prostředí pod vlivem tržní ekonomiky a konkurence v některých regionech země, stejně jako existuje zřetelná paralela mezi politikou státu a hlavním elektorátem zvoleného prezidenta (Masenko, 2010).

Za zmínku stojí, že etnické a jazykové složení Ukrajiny se od roku 1989 výrazně změnilo: snížil se počet ruského obyvatelstva a zvýšil se počet krymských Tatarů, což mohlo být ovlivněno nezávislostí Ukrajiny. Ukrajinci v každodenní komunikaci přecházejí na jazyk, který vyhovuje partnerovi v rozhovoru, aniž by trvali na konkrétním jazyce. Lidé ve vícejazyčné společnosti mají tendenci přepínat mezi jazyky v závislosti na komunikační situaci a také na sociokulturních a ekonomických faktorech. K tomuto přepínání dochází jak vědomě, tak nevědomě. Regionální rozdíly v etnickém složení a užívání jazyků byly v tomto období po dlouhou dobu významné a ovlivňovaly jak každodenní komunikaci, tak politickou a ekonomickou situaci v zemi. Jazykovou situaci v období nultých a desátých let

ovlivňovaly také ekonomické faktory, včetně převahy ruštiny v oblastech, jako jsou média a literatura, v důsledku konkurence a tržního hospodářství.

Kulturní akce, hudba a literatura tak hrají významnou roli v podpoře a popularizaci ukrajinského jazyka. Ruská kultura a jazyk však v tomto období zůstaly po mnoho let silnými konkurenty, zejména v městských centrech.

Jazyková situace na Ukrajině je složitá a mnohotvárná, s výraznými regionálními a sociálními rozdíly. Přestože stát aktivně prosazoval politiku ukrajinizace ve veřejné, vzdělávací a mediální sféře společnosti, ve východních a jižních oblastech Ukrajiny hrála v tomto období i nadále důležitou roli ruština, což mělo vliv i na formování sociálního fenoménu suržyk. Samotná přítomnost suržyku ve společnosti může také vypovídat o flexibilitě a adaptabilitě ukrajinské společnosti ve vícejazyčném prostředí. Ekonomické a sociální faktory, stejně jako kulturní vlivy, nadále formují dynamiku užívání jazyka v zemi a vytvářejí podmínky pro složitou a rozmanitou jazykovou situaci.

4. Metodologie

Metodologie naší práce se zaměřuje na posuzování jazyka nejen jako prostředku komunikace, ale také jako klíčového prvku národní identity a státní jednoty. Analyzovali jsme vliv jazykové politiky na politickou a sociální stabilitu Ukrajiny v období 1991-2022. Naše studie se zaměřuje na to, jak změny politického prostředí, legislativy a kulturních faktorů ovlivnily postavení a používání ukrajinského a ruského jazyka. Naše práce se soustředí na pojetí jazyka jako faktoru národní identity, fenoménu národní identity se věnovali autoři jako Benedict Anderson, Miroslav Hroch, Joshua Fishman a další, jejichž koncepty jsme probrali v naší práci.

V této práci považujeme jazyk za důležitý prvek, který přispívá k utváření národní identity, sociální soudržnosti a státní integrity. Ve své práci jsme se zaměřili na vliv politických rozhodnutí na jazykovou situaci. Analyzovali jsme, jak političtí představitelé a legislativní akty ovlivňují postavení jazyka a interetnické vztahy ve státě a jak etnojazyková politika ovlivňuje sociální stabilitu a integraci. Zkoumali jsme situaci v oblasti užívání několika jazyků ve společnosti, včetně jazykového fenoménu suržyk (míšení ukrajinštiny a ruštiny v neformální komunikaci).

Cílem naše práce je zkoumání politického vlivu na jazykovou situaci na Ukrajině. Analýza postavení ukrajinského a ruského jazyka v ukrajinské společnosti a ve státní politice, jeho změny v období od roku 1991 do začátku roku 2022.

V naší práci se zaměřujeme na následující **výzkumné otázky**:

Jak politické faktory a sociální realita ovlivnily vývoj jazykové situace?

Jak se měnil postoj k jazykové politice v souvislosti se změnou prezidenta a vládní koalice v Nejvyšší radě?

Důležitou výzkumnou metodou v naší práci je jednopřípadová studie. Jednopřípadová studie jako hloubková podrobná analýza jazykové politiky prováděná na Ukrajině s cílem podrobně, a komplexně prozkoumat jazykovou situaci na Ukrajině. Jednopřípadová studie umožňují prozkoumat složitou jazykovou situaci formování ukrajinštiny jako státního jazyka na Ukrajině po získání nezávislosti v roce 1991. Umožní také definovat kontext, identifikovat zákonitosti a příčiny vícesměrné cesty vývoje ukrajinského jazyka.

V této teoretické části naší práce jsme věnovali pozornost analýze role a vlivu jazyka na fungování státu. Důležitou roli v našem výzkumu tak hraje teorie Benedicta Andersona o "imaginárních společenstvích", kde jazyk hraje ústřední roli při formování národního vědomí. Stejně jako teorie "language reversal" Joshua

Fishmana, která zkoumá politické a sociální způsoby podpory a zachování užívání menšinových jazyků. Pomocí historicko-komparativní analýzy jsme analyzovali historický kontext formování jazykové situace na Ukrajině. V teoretické části naší práce kromě toho analyzujeme vliv historických událostí a společenských faktorů na jazykovou politiku, jaké jsou například: Holodomor, sovětská rusifikační politika, rozpad SSSR a získání nezávislosti Ukrajiny. Tato část zahrnovala také srovnávací analýzu statistických údajů ze sčítání lidu na Ukrajině v roce 2001 a 1989.

V analytické části práce budeme analyzovat politické a sociokulturní faktory ovlivňující jazykovou politiku prostřednictvím historicko-komparativní analýzy. Zaměříme se také na analýzu normativních dokumentů, mezi něž patří Ústava Ukrajiny z roku 1996, mezinárodní dohody, Evropská charta regionálních a menšinových jazyků, Deklarace práv národností Ukrajiny 1991. A také hlavní zákony, které ovlivnily jazykovou politiku na Ukrajině, jako jsou: Zákon o národnostních menšinách Ukrajiny 1992, zákon z roku 2012 "o základech státní jazykové politiky", zákon z roku 2019 "o zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního" a další.

Prakticko-analytická část

5. Situace ukrajinského a ruského jazyka na Ukrajině do vyhlášení nezávislosti v roce 1991. De iure a de facto

Po rozpadu SSSR globální změny ve společensko-politické sféře a s nimi související změny v postavení etnických společenství a jazyků v postsovětských státech zostrily pozornost k problematice jazykových otázek v různých republikách.

S nástupem perestrojky se národnějazyková otázka v jednotlivých republikách stala mnohem vyostřenější. Podle sovětsko-ruského lingvisty V. Alpatova se politická orientace jazykové politiky ústředních sovětských orgánů nezměnila, tisk, noviny a rozhlas pokračovaly v rétorice rovnoprávnosti sovětských národů, ale v kruzích inteligence národnostních oblastí se rozhořely konflikty, v jejichž základu byla položena nerovnost jazyků Sovětského svazu. Tato situace byla způsobena i tím, že politické vedení Svazu nejednalo o reformě jazykové situace, ale pouze pokračovalo v rétorice minulých let. Na nedostatečnou informovanost o problému měl vliv i názor v akademických a veřejných kruzích, který se v posledních letech existence SSSR pevně zakořenil o "rovných podmínkách pro národní jazyky národů" a byl ovlivněn dlouholetou propagandou prostřednictvím rozhlasu, plakátů, televize a cenzury (Alpatov, 2000).

Je však třeba poznamenat, že politika glasnosti dala národním veřejnostem příležitost vyjádřit svou potřebu jazykové identity a zklamání z jazykové politiky centra. V letech 1987-1989 se tak aktivně objevovala kritika jazykové politiky země, pokrytí jazykových problémů a otázka státní samostatnosti, např. diskuse z roku 1988 v časopise Družba národů (Přátelství národů) (Alpatov, 2000).

V této době se na Ukrajině začalo hovořit o problému národních škol, o kterém psal například L. N. Novičenko, který poukazoval na opačný účinek

reformy z roku 1958 na dobrovolnou volbu rodičů mezi školami s různými vyučovacími jazyky, tato reforma podle jeho názoru nedala rodičům možnost volby, protože národní jazyk dával žákovi menší perspektivy, reforma tedy měla zcela opačný účinek.

Vedení Ukrajinské SSR také hovořilo o tom, že ukrajinskému jazyku je třeba dát větší práva, a tak byl v roce 1988 podán návrh na zařazení ukrajinštiny jako státního jazyka do ústavy Ukrajinské SSR, což se setkalo s širokou poptávkou veřejnosti a podporou obyvatelstva (Bystrov, 2016).

Tak byl v roce 1989 přijat velmi významný zákon Ukrajinské SSR "O jazycích v Ukrajinské SSR" ze dne 28. 10. 1989 č. 8313, který byl v podstatě vítězstvím národně-demokratických sil v Ukrajinské SSR a byl zrušen až v roce 2012.

Tento zákon ve své podstatě obecně zakotvil právní status ukrajinštiny jako státního jazyka a poskytl důležité podmínky pro používání ruštiny a dalších jazyků národnostních menšin. To znamená, že tento zákon již v roce 1989 zajistil potřebnou rovnováhu mezi ukrajinštinou jako státním jazykem a ruštinou, která byla zakotvena jako jazyk mezinárodní komunikace se zvláštními právy. Nejdůležitějším bodem bylo jistě to, že nový status ukrajinštiny jako státního jazyka významně pomohl zabránit procesu jejího klesajícího užívání ve všech sférách politického a veřejného života, což ve svém důsledku představovalo nebezpečí pro zachování národní identity Ukrajinců jako etnika.

Při analýze zákona o jazycích Ukrajinské SSR z roku 1989 je třeba říci, že zakotvuje nejen status ukrajinského jazyka jako jazyka státního, ale také zvláštní postavení ruského jazyka jako jazyka mezinárodní komunikace, což je uvedeno v preambuli zákona, zakotvuje zajištění ze strany republiky "...všestranného rozvoje a fungování ukrajinského jazyka ve všech sférách veřejného života"(USSR, 1989) . V souvislosti s tímto zákonem byly provedeny změny Ústavy Ukrajinské SSR z roku 1978 o postavení ukrajinštiny jako státního jazyka.

Tento zákon podrobně stanoví status ukrajinského a ruského jazyka, a také dalších jazyků mezinárodní komunikace. Na rozdíl od ústavy Ukrajinské SSR z roku 1978, která zakotvovala pouze možnost užívat jazyky ostatních národů SSSR, rovnost před zákonem bez ohledu na jazyk, možnost studovat v mateřském jazyce a právo užívat v soudním řízení jazyk většiny obyvatel dané oblasti nebo právo hovořit u soudu ve svém mateřském jazyce, jakož i právo seznámit se s materiály případu u soudu prostřednictvím tlumočnicka. (Ukrajina, 1996) Zákon o jazycích Ukrajinské SSR z roku 1989 poskytuje širší pojetí oprávněného používání jiných jazyků mezinárodní komunikace než ruštiny a ukrajinštiny. Zákon ukládá úředníkům státních, stranických a veřejných orgánů povinnost ovládat ukrajinštinu a ruštinu, není to však povinné kritérium pro přijetí do zaměstnání. Stejně důležité je, že zákon ukládá "Radě ministrů Ukrajinské SSR odpovědnost za dodržování zákona podle článku 9" (USSR, 1989). Je důležité poznamenat, že podle zákona je jazykem aktů orgánů státní moci a správy podle článku 10 ukrajinský jazyk, přičemž publikace nejvyšších orgánů státní moci a správy Ukrajinské SSR se provádí v ukrajinštině a ruštině a publikace aktů "republikových ministerstev a úřadů, místních orgánů státní moci a správy Ukrajinské SSR se přijímají a publikují v ukrajinském jazyce a v případě potřeby se publikují v jiných národních jazycích" (USSR, 1989). Pokud hovoříme o používání jazyka technické a projektové dokumentace, článek 13 zakotvuje rovné právo na používání ukrajinštiny a ruštiny, bez práva na používání jiného národního jazyka.

Zákon o jazycích Ukrajinské SSR z roku 1989 se široce vztahuje na používání ukrajinštiny nebo jiných národních jazyků v práci státních, stranických, veřejných orgánů, podniků, institucí a organizací. V jejich práci je vždy v prvním bodě uveden ukrajinský jazyk jako jazyk kancelářské práce, tisku nebo výměny informací, ale vždy je uvedeno, že podle druhého bodu třetího článku téhož zákona lze používat i národní jazyk určité lokality Ukrajinské SSR nebo jazyk přijatelný pro strany, přičemž jedinou výjimkou je vnitřní práce prokuratury Ukrajinské SSR (USSR, 1989).

Zákon také stanoví používání ukrajinského a ruského jazyka ve vzdělávání, podobně jako státní orgány ve vzdělávání výuka probíhá v ukrajinském jazyce nebo v jazyce národnosti kompaktně žijící na území Ukrajinské SSR. Za zmínku stojí i to, že studium ukrajinského a ruského jazyka ve všeobecně vzdělávacích institucích zákon stanovuje jako povinné, stejně jako při vstupu do vyšších a středních odborných institucí je povinná zkouška z jazyka, v němž bude probíhat výuka (USSR, 1989).

Pokud jde o komunikaci a informace, zákon stanoví povinnost počítačové podpory práce v ukrajinštině a ruštině (USSR, 1989). Pouze v ukrajinštině a ruštině jsou obálky, pohlednice a formuláře v práci pošty a telegrafu (USSR, 1989). V úředních oznámeních, plakátech, inzerátech, vývěskách apod. se používá ukrajinština, dodatečné použití jejího překladu do jiného jazyka je povoleno. Pro označování zboží a služeb na trzích Ukrajinské SSR se používá výhradně ukrajinština, při vývozu zboží mimo republiku se používá označování v ruštině (USSR, 1989). Zákon také stanoví, že "oficiální názvy státních, stranických, veřejných orgánů, podniků, institucí a organizací se tvoří a uvádějí v ukrajinském jazyce" (USSR, 1989) a toponymum a kartografické publikace se tvoří a uvádějí v ukrajinském jazyce. Zákon o jazycích Ukrajinské SSR z roku 1989 měl 6 paragrafů a 40 článků.

Přestože byl zákon přijat na sklonku rozpadu SSSR, podrobně předepisuje jazykové podmínky vzájemného styku mezi republikami SSSR navzájem a při komunikaci Ukrajinské SSR s ústřední vládou v Moskvě. V souvislosti s tím, co v mnoha ohledech v zákoně získal ruský jazyk zvláštní postavení, neboť vzájemné vztahy mezi republikami a s orgány v Moskvě se uskutečňují v celosvazovém jazyce, tedy v ruštině, což se v zákoně odráží. Je však třeba říci, že tento zákon dal široká práva a možnosti pro používání ukrajinského jazyka v různých sférách státu (Csernicskó, Fedinec, 2016).

Lze konstatovat, že v této podobě existoval zákon bez výrazných změn prakticky až do roku 2012. Kromě tohoto zákona existoval a formoval se na území nezávislé Ukrajiny právní rámec zákonů a aktů, které upravovaly jazykovou politiku na Ukrajině, ale o nich budeme hovořit o něco později.

Za zmínku stojí také to, že vedení SSSR se také pokoušelo řešit potřeby občanů při řešení jazykové otázky, a tak v roce 1990 vyšel zákon SSSR ze dne 24. 4. 1990 "O jazycích národů SSSR, který stanovil obecné zásady jazykové politiky v SSSR, používání jazyků národů SSSR". Návrh zákona však vyšel příliš pozdě a představitelé národně demokratických hnutí kritizovali rozhodnutí centra řešit jazykovou otázku administrativními prostředky. Objevily se četné žádosti občanů, aby se národní jazyk měl větší důležitost na legislativní úrovni. Návrh zákona také poprvé stanovil ruštinu jako státní jazyk a de iure proklamoval široký rozvoj ostatních jazyků, který se de facto nikdy nerealizoval v důsledku rozpadu socialistického systému.

Zatímco tedy pro svazové centrum bylo postavení ruštiny jako státního jazyka spojovacím článkem, pro sovětské republiky v období pozdního Sovětského svazu bylo prosazení jazyka republik jedním z klíčových konsolidačních faktorů politického sebepotvrzení.

Nyní tedy můžeme konstatovat, že na konci sovětského období a na počátku nezávislosti Ukrajiny byly demokratickými silami vyvinuty vážné snahy o rozšíření statusu ukrajinského jazyka jako státního jazyka, o jeho rozvoj a o to, aby mu byla v novém nezávislém státě přiznána konsolidační role. Kromě toho byl zakotven zvláštní status ruského jazyka jako jazyka národnostních menšin a prostředku mezietnické komunikace a byl zaručen jeho svobodný rozvoj a používání. Toto období však nebylo bez rozporů, které se podle našeho názoru vyznačovaly nízkou politickou kulturou a nedostatečným rozvojem tehdejších demokratických institucí.

6. Analýza postavení jazyka v nezávislé Ukrajině v letech 1991-2004

6.1. Deklarace práv národností Ukrajiny 1991

V roce 1991, po pokusu o státní převrat v Sovětském svazu 19. srpna, byl v reakci na situaci v Sovětském svazu 24. srpna většinou hlasů Nejvyšší rady Ukrajinské SSR přijat zákon o vyhlášení nezávislosti Ukrajiny. V prosinci 1991 se v referendu o nezávislosti Ukrajiny obyvatelstvo většinově vyslovilo pro nezávislost země (Ploky, 2023).

Po rozpadu Sovětského svazu byla jazyková situace na nezávislé Ukrajině charakteristická svou heterogenitou, přičemž ukrajinština byla po dlouhou dobu vytlačována na okraj veřejného života, zejména v průmyslových východních oblastech. Vzhledem k obtížné jazykové situaci se politika nového státu ubírala směrem k posílení pozice ukrajinského jazyka. Leonid Kravčuk vedl opatrnou jazykovou politiku zaměřenou na posílení ukrajinského jazyka, ale velkou pozornost věnoval také kultuře a vzdělávání, a tak zvýšil počet škol s ukrajinským jazykem, podporoval programy na překlady učebnic do ukrajinštiny a v roce 1993 Parlament Ukrajiny zavedl první zákon o kvótách pro ukrajinský jazyk v televizi. Navzdory prezidentově politice převládalo používání ruštiny ve východní části země, především ve velkých průmyslových městech, se silným zastoupením v podnikání, šíření informací, soukromém životě a mediálním prostoru.

Kravčuk položil základy pro další posílení role ukrajinského jazyka. Někteří badatelé kritizovali Kravčuka za jeho nerozhodnou jazykovou politiku a tvrdili, že nedostatečná podpora ukrajinského jazyka zvyšuje obtíže při další ukrajinizaci a prohlubuje regionální rozpory v zemi. Kravčuk zdůrazňoval význam ukrajinského jazyka jako faktoru sjednocujícího zemi, ale prosazoval umírněnou jazykovou politiku, aby se vyhnul konfliktům ve společnosti (Kurylo, 2020). Kravčuk

považoval jazykovou otázku za společensky vypjaté téma, ale zdůrazňoval potřebu jednotného státního jazyka (Lyabach, 2023).

V listopadu 1991 roku je přijata „Deklarace práv národností Ukrajiny ze dne 1.11.1991 č. 1771-XII“, která se skládá ze 7 článků. Tato deklarace právně zakotvuje: politická, hospodářská, sociální a kulturní práva a svobody všech národů a národnostních skupin a zakazuje jakoukoli diskriminaci na základě národnosti (Ukrajina, 1991). V článku 2 deklarace stát "přijímá závazek vytvářet vhodné podmínky pro rozvoj všech národních jazyků a kultur" (Ukrajina, 1991). V článku 3 deklarace se uvádí, že "Nejvyšší rada Ukrajiny vykládá článek 3 zákona "O jazycích v RSFSR" tak, že v rámci administrativně-územních celků, kde kompaktně žije určitá národnost, může její jazyk fungovat na rovnoprávném základě se státním jazykem." (Ukrajina, 1991) a rovněž zajišťuje volné používání ruského jazyka. Článek 4 rovněž přijímá některá světská práva občanů, jako je právo na svobodu vyznání a používání státních symbolů (Ukrajina, 1991).

Deklarace rovněž právně zakotvila práva národností na rozvoj kultury a zachování jejich historických památek. Tato deklarace tak vnesla do legislativního prostoru nezávislé Ukrajiny nový demokratický směr tvorby práva. Jak píše Paršičeva I. E., přijetím deklarace obyvatelstvo Ukrajiny usiluje o vytvoření humanistického demokratického státu (Parshicheva, 2012). Další zákon stanovující právní postavení národnostních menšin byl vydán v červenci 1992 a skládal se z 19 článků, platil do 13.12.2022. Nový zákon "O národnostních menšinách na Ukrajině" č. 2494-XII ze dne 25.6.1992 ve své preambuli uznává "neoddělitelnost lidských práv a práv národností" (Ukrajina, 1992) a snaží se provést dříve přijatou deklaraci práv národností. Zákon podporuje národnostní sebeuvědomění a sebeidentifikaci národnostních menšin a také uvádí pojem, jaké skupiny patří k národnostním menšinám, jako například "... občané Ukrajiny, kteří nejsou Ukrajinci podle národnosti a kteří mezi sebou projevují pocit národnostního sebeuvědomění a společenství" (Ukrajina, 1992). Národnostním menšinám je nyní zaručeno právo na národnostní a kulturní autonomii a na zřízení národnostních a

kulturních vzdělávacích institucí. Důležité je, že tento zákon v článku 10 zaručuje zachování životního prostředí národnostních menšin v místech jejich historického i současného osídlení. Rovněž v článku 12 zákon umožňuje používat v dokumentech národnostní jména a příjmení, pokud se v souladu s národnostními tradicemi nepoužívá otcovské jméno. Mimořádně důležité jsou také články 16 a 19. Co není nepodstatné, článek 16. zakotvuje vyčlenění určitých finančních prostředků z rozpočtu Ukrajiny na rozvoj národnostních menšin a článek 19. uznává, že v případě rozporů mezi ustanoveními mezinárodních smluv a vnitrostátními zákony Ukrajiny o národnostních menšinách uznává Ukrajina nadřazenost mezinárodních smluv v této oblasti (Ukrajina, 1992).

Tento zákon doplňuje ústavu z roku 1978 a zavádí do ní výše uvedené normy. Přijatá deklaráce tedy zaručuje rovná práva občanům Ukrajiny bez ohledu na národnost, jazyk, náboženství a další charakteristiky, a také potvrzuje právo všech národností žijících na území Ukrajiny na zachování jejich kultury a identity, tento dokument poskytuje možnost zajistit kulturní rozmanitost v zemi. Někteří badatelé tvrdí, že při praktickém provádění deklaráce existují problémy; zástupci menšin se potýkají s byrokratizací, která ztěžuje uplatňování jejich práv. Nedostatečné je také financování programů na podporu národnostních menšin.

6.2. Zákon o národnostních menšinách Ukrajiny 1992 a mezinárodní dohody

Mezinárodní dohody a smlouvy hrají klíčovou roli při definování a ochraně práv jednotlivců a národnostních menšin v různých zemích. Ukrajina jako smluvní strana mnoha těchto dohod přijala závazky, jejichž cílem je zajistit rovnost a ochranu lidských práv bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství nebo politické přesvědčení. Mezi hlavní mezinárodní dohody patří např: Deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

a Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků, jsou v této oblasti klíčové.

V tomto odstavci se podrobněji podíváme na kroky podniknuté k právní ochraně práv národnostních menšin a na to, jak to ovlivnilo politické směřování jazykového vývoje ve státě.

Když už hovoříme o mezinárodních dohodách a smlouvách, je třeba zmínit některé z nich, jejichž vliv se vztahuje i na Ukrajinu jako na zemi, která je smluvní stranou dohody nebo smlouvy. Deklarace lidských práv (přijata Valným shromážděním OSN v rezoluci 217 A (111) ze dne 10. prosince 1948 (dokument OSN A/ RES / 217 A), podle jejíhož článku 2 "Každý má právo na všechna práva a svobody stanovené touto deklarací bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení ..." (General Assembly resolution, 1948).

Práva národnostních skupin jsou navíc chráněna Paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech (přijatým a otevřeným k podpisu, ratifikaci a přístupu rezolucí Generálního shromáždění 2200 A (XX1) ze dne 16. prosince 1966 - Doc. OSN A/RES/ 2200 A (XX1).), která stanoví práva národních skupin "Státy, které jsou smluvní stranou tohoto paktu, se zavazují, že zaručí, aby práva vyjádřená v tomto paktu byla vykonávána bez jakékoli diskriminace, například podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení" (General Assembly resolution, 1992).

Na stejném základě byl přijat i druhý článek Paktu o občanských a politických právech (přijatý a otevřený k podpisu, ratifikaci a přístupu rezolucí Generálního shromáždění 2200 A (XX1) ze dne 16. prosince 1966 - Doc. OSN A/RES / 2200 A (XX1), Za zmínku stojí také článek 27, který uvádí: "V zemích, kde existují etnické, náboženské a jazykové menšiny, nesmí být osobám

náležícím k těmto menšinám upíráno právo užívat ve společenství s ostatními příslušníky téže skupiny vlastní kulturu, vyznávat a praktikovat vlastní náboženství nebo používat vlastní jazyk"(General Assembly resolution, 1966)

Za zmínku stojí Deklarace o právech osob patřících k národnostním nebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Přijatá rezolucí Generálního shromáždění 47/135 ze dne 18. prosince 1992 (General Assembly resolution, 1992) kde článek 4 odráží nezbytné úsilí státu o zachování a rozvoj kultury a jazyka národnostních menšin, např. čl. 4 odst. 3 "Státy přijmou vhodná opatření, aby zajistily, pokud je to možné, osobám náležícím k menšinám odpovídající možnosti učit se jejich mateřskému jazyku nebo být vyučovány v jejich mateřském jazyce" (General Assembly resolution, 1992) a čl. 4 odst. 5 "Státy zváží přijetí vhodných opatření, aby se osoby patřící k menšinám mohly plně podílet na hospodářském pokroku a rozvoji své země." (General Assembly resolution, 1992). I. E. Paršičeva píše: "Soubor práv národnostních menšin zakotvených v ukrajinské legislativě odpovídá řadě ustanovení zakotvených v následujících dokumentech: Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Fakultativní protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, které Ukrajina ratifikovala. Tento soubor práv a svobod je rovněž v souladu s Evropskou konvencí o ochraně lidských práv a základních svobod a protokoly č. 2, 3, 8 a 11 k této konvenci, které Ukrajina podepsala. ... " (Parshicheva, 2012). Výše uvedený výčet mezinárodních právních aktů a deklarácí je nezbytný pro přiznání práv národnostních menšin na rozvoj jejich vlastní národní kultury a jazyka, tato opatření by měla přispět k zachování identity národnostních menšin.

Prezidentství Leonida Kravčuka, jehož hlavní politický směr byl zaměřen na vytvoření nezávislé Ukrajiny a navázání vztahů s evropskými zeměmi, jakož i na přístup Ukrajiny na mezinárodní trhy (Kulyk, 2007). Po Kravčukově měkké politice zvítězil ve volbách Leonid Danilovič Kučma, který již v předvolební kampani argumentoval nutností budovat vztahy s Ruskem a prosazovat práva

ruskojazyčné komunity na Ukrajině. Kučma se snažil svou politikou balancovat mezi zastánci posílení státního jazyka na jedné straně a příznivci sblížení s Ruskem a přiznání větších práv ruskému jazyku na straně druhé. Kučma například opakovaně hovořil s novináři o nutnosti podporovat rozvoj ruského jazyka a za jeho vlády v regionech, kde se ruský jazyk převážně používá, nadále fungovaly školy, knihy a noviny v ruském jazyce, stojí za zmínku, že ani nyní neexistuje zákaz vydávání knih v ruštině a novinových článků. (Lyabach, 2023). Kučma ve své politice podporoval vzdělání a kulturu, takže filmový průmysl, divadla a masové kulturní akce dostávaly velkou podporu. Kučma tedy prováděl politiku, která byla zaměřena spíše na zachování starých pořádků, podporoval jak státní jazyk, tak ruštinu, což zase pomáhalo předcházet jazykovým konfliktům ve společnosti (Kuzio, 2005).

Neměla by být opomenuta ratifikace Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků Ukrajinou. Tato charta je Evropskou úmluvou o ochraně a podpoře jazyků tradičních menšin. Ukrajina podepsala chartu v roce 1996, ale ratifikace se odkládala téměř 10 let, první pokus o ratifikaci byl učiněn v roce 1999, ale ústavní soud země v roce 2000 ratifikaci zrušil, zákon pozbyl platnosti a byl odeslán k revizi, další pokus o ratifikaci charty byl učiněn „O ratifikaci Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků ze dne 15.5.2003 č. 802-IV“ (Ukrajina, 2003) a v roce 2006 již vstoupil v platnost, byl dokument předán do úschovy prezidentovi Evropské unie (Csernicskó, Fedinec, 2016). V roce 2006 však ministerstvo spravedlnosti konstatovalo, že nepřesný překlad charty způsobuje na Ukrajině politické právní a sociální problémy (Csernicskó, Fedinec, 2016).

Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků vyzývá země, aby "... pro každý jazyk uvedený při ratifikaci, přijetí nebo schválení se každá strana zavázala uplatňovat nejméně třicet pět odstavců nebo pododstavců vybraných z ustanovení části III Charty, včetně nejméně tří vybraných z článků 8 a 12 a po jednom vybraném z článků 9,10,11 a 13." (European Treaty, 1992) část 1. Článek

2: Tyto články nabízejí možnosti podpory regionálních menšinových jazyků v oblastech: vzdělávání, výkonu soudního procesu, v činnosti správních orgánů a veřejných služeb, médií, kulturních akcí a zařízení a hospodářského a společenského života. V každé z těchto oblastí je navrženo několik možností, jak rozšířit používání národnostního jazyka v každodenním životě občanů ve všech výše uvedených oblastech.

Podle platného zákona o ratifikaci Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků č. 802-IV z roku 2003 se "ustanovení Charty (994_014) vztahují na jazyky těchto národnostních menšin na Ukrajině: běloruský, bulharský, gagauzský, řecký, židovský, krymskotatarský, moldavský, německý, polský, ruský, rumunský, slovenský a maďarský" (Ukrajina, 2003). článek 2 tohoto zákona. Charta uvádí, že "Strany se zavazují uplatňovat obdobně zásady uvedené v předchozích odstavcích 1 až 4 na neteritoriální jazyky. Povaha a rozsah opatření přijatých k provádění této Charty ve vztahu k těmto jazykům se však stanoví pružně, s ohledem na potřeby, přání a při respektování tradic a charakteristických rysů skupin, které dané jazyky užívají. " (European Treaty, 1992) část 2 čl. 7 odst. 5 Listiny, což je povoleno podle části 5 čl. 21 odst. 1 Charty. V článku 5 ratifikace je rovněž zmíněno přijetí ukrajinštiny jako státního jazyka, její rozvoj a fungování a v této souvislosti nebránit rozvoji regionálních jazyků. Již v roce 2007 Ukrajina předložila zprávu o provádění ratifikované charty (European Charter for Regional or Minority Languages, 2007).

V důsledku rozpadu Sovětského svazu se Ukrajina, stejně jako mnoho dalších postsovětských zemí, potýkala s nejednotnou jazykovou situací, zejména ve východních oblastech, kde převládalo používání ruštiny. První vláda nezávislé Ukrajiny pod vedením Leonida Kravčuka usilovala o posílení pozice ukrajinského jazyka, což se odrazilo ve vzdělávací a kulturní politice. V roce 1991 byla přijata Deklarace národnostních práv Ukrajiny, která právně zakotvila politická, sociální, ekonomická a kulturní práva všech národů v zemi a zakázala jakoukoli

diskriminaci na základě národnosti. Politika Leonida Kravčuka položila základ pro další legislativní posílení statusu ukrajinského jazyka jako jazyka státního.

Politika dalšího prezidenta Leonida Kučmy odrážela ještě větší kompromis v kvalitě rovnováhy vlivu ve společnosti mezi ukrajinštinou a ruštinou. Nemělo by se zapomínat, že přímým sousedem Ukrajiny zůstává Ruská federace, která nepotřebuje posilovat a upevňovat svůj státní jazyk a může volně pokračovat v šíření kulturních, vzdělávacích a dalších materiálů v ruštině, aby prostřednictvím jazyka šířila jazykovou expanzi a vliv země v postsovětském prostoru. Zatímco ostatní země potřebují posílit status státního jazyka a zvýšit jeho vliv ve společnosti, aby zabránily jeho vytlačení ruštinou, která je populárnějším jazykem v postsovětských zemích, hlavně v první roky nezávislosti. V této jazykové situaci mohou skutečně pomoci kroky jazykového zvratu navržené sociolingvistou Joshuou Fishmanem, jehož práci jsme analyzovali v teoretické části.

Lze shrnout, že ukrajinská vláda podnikla významné legislativní kroky k uznání a ochraně kulturních a jazykových práv národnostních menšin, ale uplatňování těchto práv v praxi často komplikují byrokratická a finanční omezení. Státní politika se snažila najít rovnováhu mezi podporou ukrajinštiny jako státního jazyka a zachováním kulturní rozmanitosti, což je i v následujících letech naléhavý úkol.

6.3. Ukrajinská ústava 1996

Po rozpadu SSSR v prosinci 1991 se 15 nových států vydalo cestou vzniku nových suverénních států národního typu. Národním státem v rámci naší studie rozumíme stát, který se územně a demograficky shoduje s národem, jinými slovy národ je považován za klíčovou jednotku státu a zajišťuje suverenitu nad územím.

V prvních letech se v nových státech bývalých sovětských republik rozšířil názor o krátkém a snadném přechodu, ale v letech 1992-1993 se ukázaly obtíže

tohoto přechodu. Na nezávislé Ukrajině tak byla příčinou jazykového problému absence vyvážené jazykové politiky. Proces ukrajinizace probíhal s obtížemi, zejména ve východní části země, kde bylo ruskojazyčné obyvatelstvo významné, a také na Krymském poloostrově, jak ukazují výsledky sčítání lidu z roku 1989 (State Statistics Committee of Ukraine, 2001).

Další potíže při přechodu od dvojjazyčnosti k monoetnickému státu nepředstavovaly ani tak jazykové, jako spíše kulturní vzorce chování a konfrontace mezi oficiální státní politikou a dlouhodobými zvyky obyvatelstva. Společnost se ocitla v situaci, kdy bylo třeba rozvíjet a šířit ukrajinský jazyk na státní úrovni, a to zejména na územích, kde byly školy s výukou ukrajinštiny v sovětském období uzavřeny nebo ztratily svůj význam a vliv. Stát potřeboval oddělení a sebeurčení (či sebeidentifikaci) sebe sama prostřednictvím jednotného státního jazyka a hlavně kulturní oddělení od minulého historického období SSSR a vytvoření nového kulturního státního historického období, neboť jazyk do značné míry určuje, upevňuje, vyjadřuje a předává kulturu, prostřednictvím jazyka se předává veškerá kulturní, historická zkušenost a vzorce chování ve veřejném životě.

Vrátíme-li se k politice Leonida Kučmy v jeho prvním prezidentském období, je třeba dodat, že kompromisní přístup v jazykové politice země, který spočíval v zachování ukrajinštiny a ruštiny, se projevil i v zahraniční politice země, a to v rovnoměrné snaze o rozvoj politických vztahů jak s Evropskou unií a NATO, tak s Ruskou federací. Kravčuk také podnikl kroky k posílení ekonomiky země, jedním z nich byla privatizace státního majetku, která podpořila vznik soukromého sektoru. V procesu rozdělování majetku to však bylo doprovázeno korupcí, která se za Kučmova prezidentství dále zvýšila, čímž se zvýšila i politická váha oligarchů při ovlivňování politiky země.

To se v následujících letech projevilo i na stabilitě země při snaze o jednotný směr vývoje jazykové politiky. Jazyková politika se tak měnila a proměňovala v závislosti na politických názorech prezidenta země a většiny v Nejvyšší radě

(Kuzio, 2005). Leonid Kučma ve své jazykové politice deklaroval podporu rozvoje ukrajinského jazyka, ale nepodnikl vážná opatření k prosazení ukrajinizace na východě a jihu země, což umožnilo, aby ve společnosti přetrvával bilingvismus (Romaščenko, 2012). Proto byl později prezident často kritizován za to, že nevěnuje dostatečnou pozornost rozvoji ukrajinského jazyka. Prezidentova jazyková politika nebyla pragmatická a jejím cílem bylo spíše snížit napětí ve společnosti a zachovat sociální stabilitu.

V roce 1996 Ukrajina přijala novou ústavu, zákon č. 254k/96-VR, která byla předtím ústavou z roku 1979. Proces přípravy nové ústavy nebyl jednoduchý. Zákodárci se museli vypořádat s otázkami realizace reprezentativního pojetí moci. Nová ústava měla mimo jiné na zásadní úrovni vymezit hranice nového národního státu po teritoriální, kulturní a sociální stránce, stejně jako identitu a občanství (Wolczuk, 2001). Navzdory hluboké polarizaci ukrajinské společnosti byl při tvorbě ústavy přijat kompromis v pojetí a definici ukrajinského národa, jak se píše v preambuli dokumentu – ukrajinský národ jsou občané všech národností, což má zdůraznit pojetí ukrajinského národa.

Nová ústava v článku 10 znovu zakotvuje status ukrajinského jazyka jako státního jazyka země, ale zároveň v tomtéž článku uvádí: " ... Na Ukrajině se zaručuje svobodný rozvoj, užívání a ochrana ruštiny a dalších jazyků národnostních menšin Ukrajiny. ... " text nové ústavy ukazuje posun politiky směrem k ukrajinizaci země, jasně stanovuje status ukrajinštiny jako státního jazyka a ruštiny, i přes její široké používání, pouze jako jazyka národnostních menšin, i když je zdůrazněna její ochrana a rozvoj na rovnoprávném základě s ostatními jazyky národnostních menšin.

Za zmínku stojí čl.92 odst.4, ve kterém se v odstavci 4 píše: "Zákony Ukrajiny určují výlučně: ... 4) postup při používání jazyků "(Wolczuk, 2001) Nicméně, dříve v zákoně "O národnostních menšinách na Ukrajině" č. 2494-XII ze dne 25.06.1992 v článku 19 Ukrajina uznala "Pokud mezinárodní smlouva

Ukrajiny stanoví jiná ustanovení než ta, která jsou obsažena v právních předpisech Ukrajiny o národnostních menšinách, použijí se ustanovení mezinárodní smlouvy." (Ukrajina, 1992). Za zmínku stojí také změna v přijímání do státních orgánů, kdy dříve občané nebyli povinni ovládat ukrajinský jazyk při přijetí do zaměstnání, ale až po nástupu, zatímco nyní je podle nové ústavy prezident Ukrajiny i soudci povinni ovládat státní jazyk před nástupem do funkce.

Po rozpadu SSSR většina obyvatelstva mluvila a používala v každodenním životě ruštinu, což byl samozřejmě důsledek sovětské politiky a potenciálně výhodná perspektiva pro občana v sovětské společnosti s převažujícím používáním jazyka ve vědě, kultuře, politice a dalších oblastech státní správy. V souladu s tím měla nezávislá Ukrajina velkou potřebu vštípit v nezávislém státě novou ústavu, v níž má státní jazyk velký konsolidační význam pro společnost (Ukrajina, 1992).

Jak jsme již zmínili, ústava přijatá v roce 1996 jako základní dokument země zakotvila ukrajinský jazyk jako jediný státní jazyk (článek 10. ústavy). Cílem tohoto ustanovení bylo posílit národní identitu a podpořit kulturní a sociální jednotu země. Zároveň ústava zaručovala svobodný rozvoj, užívání a ochranu ruského jazyka a dalších jazyků národnostních menšin (článek 12), což odráželo inkluzivní přístup k jazykovým menšinám. Ústava předpokládala jako kroky v jazykové politice země: zavedení ukrajinštiny jako hlavního jazyka ve školství a státních vzdělávacích institucích, zvýšení počtu ukrajinskojazyčných pořadů a vysílání v televizi a rozhlasu a rozvoj programů výuky ukrajinského jazyka pro dospělou populaci.

V některých jihovýchodních regionech se silným vlivem ruštiny se však zachovaly školy s výukou v ruštině a regionálních jazycích a rozvíjel se i mediální průmysl v ruštině. Lze tedy říci, že ačkoli existovala politika posilování státního jazyka, narazila na určitý odpor ruskojazyčné komunity na východě a jihu země. Jak jsme se však již dříve dozvěděli, díky kompromisnímu přístupu v jazykové

politice Kučmy a Kravčuka se jazykovým konfliktům ve společnosti účinně předcházelo.

Ústava Ukrajiny položila základy pro další formování jazykové politiky země a úsilí o podporu ukrajinského jazyka a kulturní identity hrálo i nadále důležitou roli pro nejvyšší orgány Ukrajiny při posilování národní jednoty a kulturního dědictví země. Jazyková politika se tak během volebního období stala oblíbeným tématem v debatách potenciálních kandidátů, což také zdůrazňuje důležitost této otázky pro zemi.

7. Oranžová revoluce a analýza posílení pozice státního jazyka v letech 2004-2010

Lze také upozornit na silný vliv na vnitropolitické dění v zemi v důsledku historického vývoje regionů. V důsledku toho mají regiony odlišné představy o cestách rozvoje země. Existovala snaha o rozvoj unitárního státu s cílem posílit kontrolu nad regiony a finančními toky a federální rozvoj země jako snaha o zachování celistvosti státu a řešení meziregionálních rozporů. Kromě toho je třeba zdůraznit dvě politicky protichůdné aspirace kandidátů a stran usilujících o místo u moci, které na jedné straně upřednostňují užší vztahy s Ruskem a na druhé straně užší vztahy s Evropou a případný vstup do NATO a užší vztahy s USA. To může souviset s historickým vývojem regionů, neboť východní regiony byly po většinu své historie pod blízkým nebo přímým vlivem Ruského impéria – SSSR – Ruska, zatímco západní regiony byly v různých historických intervalech pod vlivem různých evropských zemí, pod vlivem Polska, Československa, SSSR a dalších.

V letech 2004-2014 se na Ukrajině objevily problémy způsobené bojem regionálních elit, které se opírají o podporu svých regionů a předkládají různé cíle rozvoje země. Na pozadí vnitropolitického boje regionálních elit dochází ke krizi společnosti, která v roce 2004 vedla k Oranžové revoluci. Oranžová revoluce měla

významný dopad na konsolidaci a národní jednotu společnosti a byla vyvolána masivními obviněními z korupce, zastrašování voličů a podvodů při prezidentských volbách v roce 2004. V důsledku protestů byly výsledky původních voleb zrušeny a bylo naplánováno jejich opakování, v němž zvítězil protikandidát, opoziční kandidát Viktor Juščenko.

Oranžová revoluce sehrála klíčovou roli při formování ukrajinské národní identity (Korostelina, 2013). Znamenala posun směrem k silnějšímu občanskému nacionalismu, který kladl důraz na demokratické hodnoty a právní stát, nikoli pouze na etnickou nebo jazykovou identitu (Kuzio, 2010). Protestní hnutí bylo výrazně podporováno západními a centrálními regiony, které byly historicky více orientovány na Evropu. To je v kontrastu s východem a jihem země, kde byla podpora protestních aktivit malá a které se historicky orientovaly na Rusko. To vše zdůrazňuje regionální rozdělení země. Toto rozdělení odráží hlubší kulturní a historické rozdíly mezi jednotlivými částmi země. Ukrajinština se stala symbolem národní identity a nezávislosti, zatímco ruština se začala spojovat se sovětskou minulostí a ruským vlivem. Revoluce posílila demokratické aspirace Ukrajiny a usnadnila její další sblížení s Evropou.

V prezidentské volby v roce 2004, v nichž byli hlavními kandidáty Viktor Janukovyč, podporovaný Moskvou, a Viktor Juščenko, který se zasazoval o sblížení se Západem prostřednictvím úzké politické spolupráce s Evropskou unií.

Viktor Juščenko vedl cílenou politiku ukrajinizace, přičemž jedním z jejích směrů je politika paměti zaměřená na posílení národní identity. Prováděl důsledné přehodnocování a popularizaci politických událostí a historických osobností. Tak byl Holodomor z let 1932-1933 uznán za genocidu ukrajinského národa, popularizace tohoto tématu ve výzkumech, otevírání památníků a muzeí. Juščenko prosazoval svátky k významným datům ukrajinské historie, jako jsou: Den nezávislosti, Den památky obětí politických represí, instalace pomníků hrdinům a historickým osobnostem ukrajinské historie a kultury (Shevchuk, 2011).

Popularizace hrdinů národně osvobozenického hnutí ve společnosti, jako jsou např: Stěpan Bandera, Roman Šuchevyč a další, zejména toto ale bylo dost kontroverzní a vyvolávalo to velmi kritické reakce v zahraničí, zejména v Polsku. (Hrytsak,2014). Juščenko aktivně podporoval rozvoj ukrajinské kultury prostřednictvím různých iniciativ a programů zaměřených na rozvoj nových učebních osnov o ukrajinské historii a kultury. Kromě toho také financoval kulturní projekty, podporoval domácí kinematografii, divadlo a literaturu. Prezident tak prosazoval politiku reinterpretace historických událostí, čímž posiloval národní identitu a popularizoval jazyk a kulturu.

Politika Viktora Juščenka byla jednoznačně zaměřena na rozvoj jazyka, opakovaně prohlašoval, že Ukrajina by měla mít jeden státní jazyk – ukrajinštinu, jeho politika jasně korelovala jazyk s národní identitou země jako teorie „jedna země, jeden jazyk“, i když Juščenko také nepopíral potřebu podpory národnostních menšin a nutnost poskytovat základní vzdělání také v národním jazyce. Díky Juščenkovi byly zahájeny procesy postupné ukrajinizace, např. v roce 2008 byl podepsán dekret, podle něhož mělo do tří let přejít veškeré vysokoškolské vzdělávání na ukrajinštinu. Byl přijat zákon o povinném dabingu všech zahraničních filmů do ukrajinštiny. Nařízení kabinetu ministrů z roku 2009 uložilo učitelům všeobecně vzdělávacích institucí povinnost používat v pracovní době ukrajinštinu, což rovněž posílilo pozici tohoto jazyka (Miller, 2010).

Sám Juščenko prohlásil, že vliv ruskojazyčné kultury a jazyka je natolik velký, že vytlačuje ukrajinštinu. Proto je posílení ukrajinského jazyka nezbytné jako důležitý prvek posilování národní identity. Ve svém volebním programu proto uvedl, že "українське слово стоїть перед колосальною загрозою"(ukrajinské slovo čelí obrovské hrozbě) (Karmazina & Obushnyi, 2008).

Politické rozpory v zemi neustaly stejně jako hospodářské recesi v zemi, na pozadí toho, co se stalo, popularita Juščenko klesla a v dalších volbách zvítězil

Viktor Janukovyč a v následujících letech získala většinu v parlamentu Strana regionů, které Viktor Janukovyč předsedal v letech 2003-2010.

8. Jazyková politika Viktora Janukovyče a zákon z roku 2012 "o základech státní jazykové politiky"

Viktor Janukovyč, přímý protivník Viktora Juščenka, jak ve své politické kampani, tak ve svém inauguračním projevu zdůrazňoval snahu dát ruskému jazyku větší práva na legislativní úrovni; to bylo důležité i pro prezidentovy voliče, protože získal nejvíce hlasů ve východních a jižních regionech, kde je používání ruského jazyka rozšířené. Součástí prezidentovy jazykové politiky byl v roce 2012 zákon „O základech státní jazykové politiky“ od 03.07.2012 № 5029-VI , o kterém pojednáme níže. Kromě tohoto zákona byla zrušena některá ustanovení vyžadující povinné používání ukrajinštiny v soukromých a veřejných vzdělávacích institucích (Olszański, 2012). Byla zrušena omezení týkající se používání ruštiny v hromadných sdělovacích prostředcích a reklamě a uvolněny kvóty pro poměr ruštiny v mediálním průmyslu (Olszański, 2012).

Za zmínku stojí, že podpora ukrajinského jazyka nebyla zastavena, neboť sám prezident ve svých veřejných projevech ukrajinštinu používal, stejně jako premiér Mykola Azarov, čímž se k ní hlásil. Podpora ukrajinského jazyka byla zachována i ve vzdělávacím prostředí, kde zůstal zachován povinný program výuky ukrajinského jazyka (Olszański, 2012). Cílem jazykové politiky Viktora Janukovyče bylo najít rovnováhu mezi potřebami ruskojazyčného obyvatelstva, tj. jeho přímého elektorátu, a potřebou zachovat ukrajinštinu jako státní jazyk, aby si udržel podporu v západních oblastech Ukrajiny.

V únoru 2012 poslanci Strany regionů Serhij Kivalov a Vadym Kolesničenko předložili návrh zákona č. 5029-VI "O základech státní jazykové politiky". Projednávání návrhu zákona provázela tvrdá konfrontace s opozicí a také protesty veřejnosti (Miriam, 2012). Za zmínku stojí, že návrh zákona předložila strana, která měla v té době v parlamentu zákonodárnou většinu - Strana regionů. Viktor Janukovyč opustil Stranu regionů ještě před prezidentskými volbami. Zákon byl schválen Nejvyšší radou 31. července 2012 a podepsán prezidentem Viktorem Janukovyčem 8. srpna 2012. Zákon byl přijat 3 měsíce před novými parlamentními volbami.

Na rozdíl od opozice považují zastánci zákona jeho přijetí za důležitý proces ochrany práv ruskojazyčného obyvatelstva a zejména ruskojazyčných Ukrajinců na Ukrajině, což je další argument autora zákona Vadyma Kolesničenka: "Tento zákon je uznáním, že Ukrajina je na evropské cestě, že všichni lidé jsou si zde navzájem rovni." (Miriam, 2012).

V roce 2012 byl přijat zákon "O zásadách státní jazykové politiky" ze dne 03.07.2012 č. 5029-VI“, který ve své preambuli zakotvuje snahu o zajištění svobodného rozvoje a rovnoprávnosti všech národních jazyků, jakož i uznání státního jazyka jako jazyka státního a potřebu posílení jeho statusu. Článek 1 popisuje, jak bude stát vnímat a jak by měla společnost chápat pojmy používané v zákoně, jako jsou: státní jazyk, jazyková skupina, jazyková menšina, regionální jazyková skupina, region, regionální nebo menšinový jazyk, území, kde se mluví regionálním jazykem, mateřský jazyk, jazyk národnostních menšin. Zákon také stanoví, jaké další jazykové právní předpisy jsou součástí ukrajinské legislativy.

Cíle a zásady jazykové politiky země jsou v zákoně široce předeepsány, zde jsou některé z nich: zamezení privilegií nebo omezení z jazykových důvodů, uznání všech jazyků, zajištění rozvoje a fungování státních i jiných jazyků, podpora používání nestátních jazyků v různých veřejných a státních sférách, rozvoj mnohojazyčnosti a další v článku 5. tohoto zákona. Podle čl. 7 odst. 2 v kontextu

Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků patří mezi regionální nebo menšinové jazyky Ukrajiny "ruština, běloruština, bulharština, arménština, gagauzština, jidiš, krymskotatarština, moldavština, němčina, novořečtina, polština, rumunština, slovenština, maďarština, rusínština, karaimština, krymčtina" (Ukrajina, 2012).

Podle čl. 7 odst. 3 je k uplatnění opatření zaměřených na používání jazyka jako regionálního jazyka zapotřebí nejméně 10 % shromážděných podpisů pro uznání jazyka jako regionálního jazyka v regionu od mluvčích regionálního jazyka v poměru k celkovému počtu obyvatel regionu. Počet obyvatel vychází z údajů celoukrajinského sčítání lidu (Ukrajina, 2012).

Pokud je jazyk uznán jako regionální jazyk, je používán a uplatňován v práci orgánů místní samosprávy a v dalších oblastech veřejného života. Zákon ukládá orgánům místní samosprávy v regionech, orgánům veřejné správy, institucím a organizacím povinnost přijmout opatření na podporu používání a ochrany regionálního jazyka. Podle článku 8. odst. 1 zákona úmyslné zkreslování státního, regionálního nebo menšinového jazyka v dokumentech a textech (Ukrajina, 2012).

Zákon stanoví používání regionálních jazyků pro mluvčí Nejvyšší rady Ukrajiny. Akty nejvyšších orgánů státní moci a místní samosprávy se vedou ve státním jazyce a zveřejňují se ve státním a regionálním jazyce na území regionu. Za zmínku stojí, že podle čl. 11. stát garantuje poskytování služeb státních orgánů a orgánů místní a regionální samosprávy ve státním jazyce a v regionálním jazyce, přičemž taková garance by měla být zohledněna při výběru personálu, zatímco čl. 7. stanoví nutnost, aby orgány místní rady přijaly jazyk jako regionální jazyk do 30 dnů od přijetí podpisových archů. Zákon ukládá úředníkům povinnost ovládat státní jazyk (Ukrajina, 2012).

Při volbách zákon stanoví používání státního jazyka v dokumentaci o volbě prezidenta, poslanců lidu, poslanců nejvyššího parlamentu a dalších úředníků a na území s krajským jazykovým rozložením v krajském jazyce na základě rozhodnutí

územní volební komise. Toto právo se vztahuje i na úpravu hlasovacích lístků. V případě hlasování při celostátním hlasování nebo referendu může být na hlasovacích lístcích na základě rozhodnutí územní samosprávy vedle textu ve státním jazyce uveden i překlad do regionálního jazyka. Zákon umožňuje použití volebních materiálů ve státním nebo regionálním jazyce podle uvážení kandidáta nebo politické strany či místní organizace, avšak článek 12. stanoví, že "informační plakáty politických stran, kandidátů na prezidenta Ukrajiny, kandidátů na lidové poslance Ukrajiny, na poslance Nejvyšší rady Autonomní republiky Krym, na poslance a úředníky místní samosprávy se tisknou ve státním jazyce" (Ukrajina, 2012). Na informačním plakátu mohou být na žádost příslušného subjektu volebního procesu přeloženy do regionálního jazyka (Ukrajina, 2012).

Zákon stanoví právo občanů obdržet úřední doklady a průkazy totožnosti ve státním jazyce a na přání i v regionálním jazyce (Ukrajina, 2012).

V soudním řízení zákon přiznává právo vést se souhlasem účastníků řízení řízení v regionálním jazyce v rámci regionálních území v souladu s článkem 8 tohoto zákona. Stát garantuje možnost zajištění soudního řízení v regionálním jazyce, což by mělo být zohledněno při výběru zaměstnanců. Účastníci řízení mají rovněž právo podávat písemné opravné prostředky v regionálním jazyce a v případě potřeby i ve státním jazyce. Osoby zúčastněné na řízení mají právo na ústní jednání ve svém mateřském jazyce za pomoci tlumočnicka nebo v regionálním jazyce bez dalších nákladů pro účastníky řízení na tlumočnicka (Ukrajina, 2012).

V přípravném řízení mají občané právo být informováni v jazyce, kterému rozumí, o důvodech zatčení, trestního stíhání nebo zadržení, aniž by bylo třeba tlumočnicka. Za zmínku stojí, že vyšetřovací a soudní písemnosti podle článku 14 se vyhotovují pouze ve státním jazyce a osobám zúčastněným na řízení mohou být na jejich žádost vydány v regionálním jazyce, podobně notářské nebo právní služby, jakož i notářské řízení se vedou ve státním jazyce. Dokumenty mohou být přeloženy do jazyka, kterým hovoří žadatel (Ukrajina, 2012).

Za zmínku stojí zvláštní postavení ruského jazyka v zákoně, neboť je samostatně zmíněn vícekrát, například v článku 18. "V hospodářské a společenské činnosti státních podniků, institucí a organizací je hlavním jazykem státní jazyk a ruština a další regionální nebo menšinové jazyky se používají volně." (Ukrajina, 2012) , Článek také zakazuje přijímat jakákoli omezení pro používání státního a ruského jazyka a dalších regionálních jazyků v komunikaci, čímž zdůrazňuje ruský jazyk nejen jako regionální jazyk, podobný důraz na ruský jazyk můžeme vidět i v dalších článcích zákona. V článku 10. se uvádí, že zveřejňování aktů nejvyšších orgánů státní moci se provádí ve státním a ruském jazyce, jakož i v regionálních nebo menšinových jazycích . Článek 11. nás informuje, že texty úředních oznámení nebo sdělení se provádějí ve státním jazyce nebo na základě rozhodnutí rady v regionálním nebo ruském jazyce. Článek 22. stanoví, že jazykem informační podpory a počítačových systémů je "...ukrajinština, ruština a angličtina ..." (Ukrajina, 2012) . Článek 28 rovněž přiznává všem občanům právo na zápis jejich příjmení, jména (otcovského jména) v jejich mateřském jazyce v cestovním pasu a dalších úředních dokumentech, jakož i "v přepisu v ukrajinštině, ruštině nebo jiném jazyce podle volby občana". Vidíme tedy zvláštní přístup k ruskému jazyku, jeho rovnoprávné používání v různých sférách společnosti, ačkoli v článku 7.2 je klasifikován jako regionální nebo menšinový jazyk, na který se vztahují opatření stanovená tímto zákonem v článku 7. v kontextu Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků.

Pokud jde o jazyk vzdělávání, článek 20 tohoto zákona dává právo všem žákům na žádost žáka nebo rodiče nezletilého žáka na formu vzdělávání ve státním, regionálním nebo menšinovém jazyce, s výjimkou předmětů ukrajinského jazyka a literatury, realizace vzdělávání v jazyce zvoleném žákem se provádí prostřednictvím vytvoření samostatných tříd, skupin, ve kterých se vzdělávání provádí v jiném jazyce podle počtu žádostí žáků. Studium státního jazyka je rovněž povinné, stejně jako zkouška z něj. Personální zajištění výuky v regionálních a menšinových jazycích zajišťuje stát. Maturitní pohovory a přijímací zkoušky se

konají ve státním jazyce a na žádost studenta i v jazyce, v němž je poskytována výuka (Ukrajina, 2012).

Ve vědeckém prostředí je stanovena možnost volby jazyka účinkujícího, ale "...prezentace hlavních vědeckých výsledků musí být prezentována ve státním jazyce.". Ve filmovém, kulturním a tiskařském odvětví je přiznáno právo volby použití jazyka (Ukrajina, 2012).

V oblasti šíření informací a televize zákon umožňuje volné vysílání v různých jazycích, ale oficiální informace o činnosti státních orgánů se vysílají ve státním jazyce a regionálních jazycích, což umožňuje svobodnou volbu užívání. U poštovních zásilek a korespondence jako vnitřní zásilky musí být vyplněny ve státním jazyce. Reklamní sdělení a oznámení v zemi se provádějí v jazyce, který si inzerent zvolí. Označování zboží a návody k jeho použití se provádějí ve státním jazyce a v regionálním nebo menšinovém jazyce podle volby vydavatele; při vývozu do zahraničí lze použít jakýkoli jazyk (Ukrajina, 2012).

Zeměpisné názvy, toponyma v zemi spolu se státním jazykem mohou být provedeny v regionálním jazyce v rámci územního rozšíření tohoto regionálního jazyka a pokud tento jazyk splňuje podmínky článku 8 tohoto zákona (Ukrajina, 2012).

Tento zákon ukládá jeho provádění: kabinetu ministrů, ústředním a místním výkonným orgánům, orgánům místní samosprávy, vedoucím občanských sdružení, podniků, institucí a organizací v rámci jejich působnosti; kontrolu vykonává Nejvyšší rada Ukrajiny (Ukrajina, 2012).

Dnem vstupu tohoto zákona v platnost pozbývá platnosti zákon o jazycích v RSFSR z roku 1989.

Po hlasování pro návrh zákona byl předložen prezidentovi k podpisu, v té době opoziční poslanci vystoupili s prohlášením o protiústavnosti přijetí návrhu zákona a žádali prezidenta, aby návrh zákona nepodepsal, ale ten byl podepsán a

vstoupil v platnost (pravda.com. 2012). Projednávání a přijetí návrhu zákona provázely protesty kvůli obavám ze záměrné rusifikace (tsn.ua, 2012. Poslanci strany „Naše Ukrajina - Lidová sebeobrana“, kteří byli v opozici vůči Straně regionů, vyhlásili protest v podobě hladovky, k opozičním poslancům se přidali i znepokojení občané, protestující se domnívali, že zákon porušuje článek 10 Ústavy Ukrajiny o statusu jediného ukrajinského jazyka (Bachynska, 2013). Zákon byl prohlášen za protiústavní až v roce 2018.

Při analýze tohoto zákona nemohu než souhlasit s názorem doktora práv Nikolaje Melnika: "Řešení jazykové otázky nevyžaduje ani tak legislativní změny, jako spíše realizaci správné (promyšlené, vyvážené, rozumné, odůvodněné, tolerantní) kulturní politiky" (Melnyk, 2012).

Zákon podporuje používání a rozvoj menšinových jazyků, což je pozitivní krok z hlediska jazykové politiky a kulturní rozmanitosti. V kontextu Ukrajiny, kde ukrajinština hraje klíčovou roli v národní identitě, by však takový krok mohl být vnímán jako ohrožení dominantní role státního jazyka.

Ve složité jazykové situaci na Ukrajině a při napětí ve společnosti v otázce jazyka je obtížné provádět vyváženou jazykovou politiku tak, aby vyhovovala všem regionům země stejně. Nelze také popřít, že zákon přispěl k uznání a respektování rozmanitosti etnických a kulturních skupin na Ukrajině. Zajistil práva menšin a podpořil jejich kulturní dědictví, což je důležitý aspekt pro formování multikulturní společnosti.

Na druhou stranu kritici zákona tvrdí, že ohrožuje národní identitu, protože oslabuje postavení státního jazyka, což může vést k roztržité národní identity. Zákon je také politicky motivovaný, protože uspokojuje hlavní voličskou skupinu prezidenta. Tato situace může vést k politickému a sociálnímu napětí ve společnosti.

Jazykový zákon z roku 2012 byl přijat nejednoznačně. Na jedné straně podporoval kulturní a jazykovou rozmanitost a chránil práva menšin. Na druhé

straně kritici poukazovali na možná rizika pro národní konsolidaci a politickou stabilitu. Zákon byl milníkem v ukrajinské jazykové politice a zdůraznil obtížnou rovnováhu mezi podporou menšin a posilováním národní identity. Možná, že smíšené a rozporuplné reakce obyvatelstva v různých regionech na jazykový zákon vypovídají o jeho nedokonalosti a předčasnosti. Důležitá je tedy rovnováha mezi kulturní politikou zaměřenou na podporu ukrajinského jazyka a kultury a uznáním práv jazykových menšin. Historické rozdíly mezi regiony, politické boje a jazyková politika hrají klíčovou roli při utváření moderní Ukrajiny a jejího úsilí o národní konsolidaci a demokratické hodnoty.

9. Analýza posílení pozice státního jazyka v letech 2014-2022

9.1. Reformy ukrajinské jazykové politiky po Revoluci Důstojnosti

Na začátku odstavce je třeba zdůraznit důležité události na Ukrajině, které se dotkly všech skupin obyvatelstva a všech regionů země a které se odehrály v letech 2013-2014 - Protesty na Euromajdanu, které se změnily v Revoluci důstojnosti, a anexi Krymu. Tyto události měly největší vliv na národní identitu a posílení ukrajinského jazyka ve společnosti, následné konflikty na východě země nadále posilovaly pozici ukrajinského jazyka a sebevědomí společnosti, ale právě události z let 2013-2014 posloužily jako katalyzátor (khimich.wordpress.com, 2021).

V listopadu 2013 jako pokojný protest zaměřený na integraci Ukrajiny do Evropy, ale vláda nebyla ochotna vyhovět protestním požadavkům veřejnosti, což vedlo k ozbrojeným střetům s pořádkovými silami. Další nedostatek dialogu mezi vládou a společností přerostl v Revoluci důstojnosti (Paniotto, 2013). Revoluce důstojnosti sloužila jako sjednocující faktor pro většinu regionů. Přispěla k posílení občanské identity, národní jednoty, vlastenectví a podpořila růst národního

sebevědomí. Protesty doprovázel nárůst zájmu o ukrajinskou kulturu, literaturu a historii. Ukrajinský jazyk se stal symbolem odporu a národní identity (Paniotto, 2014).

Anexe Krymu a konflikt na východě Ukrajiny měly neméně důležitý dopad na národní identitu a postavení jazyka ve společnosti. Ruská agrese skutečně sjednotila všechny regiony a společnost v ještě větším měřítku než Revoluce důstojnosti, naprosto ve všech regionech, jak dokládají průzkumy KMIS týkající se podpory protestu na Euromajdanu a ruské invaze. To přispělo ke konsolidaci národa kolem společných cílů: obrany suverenity a územní celistvosti Ukrajiny (Grant, 2015). Ve společnosti také začal probíhat dobrovolný přechod části ruskojazyčného obyvatelstva k ukrajinštině, čímž se občané snažili odpoutat od jazyka agresora. Anexe Krymu a konflikt na východě Ukrajiny přiměly ukrajinské úřady k přehodnocení politiky historické paměti (Paniotto, 2014).

Za samostatnou zmínku stojí, že 23. února byl na pořad jednání zařazen návrh zákona „O zrušení platnosti zákona Ukrajiny ‚O základech státní jazykové politiky‘, stejný návrh zákona z roku 2012, který přiznává zvláštní status ruskému jazyku a široká práva regionálním jazykům, zejména právo přijmout jazyk jako regionální jazyk do 30 dnů po předložení seznamů k zápisu, pokud jím mluví alespoň 10 % obyvatel, a v mnoha regionech Ukrajiny podle sčítání lidu z roku 2001 mluví ruským jazykem alespoň 10 % obyvatel.

Poslanci zařadili návrh zákona na pořad jednání a většinou hlasů ho schválili. Rozhodnutí Nejvyšší rady zrušit zákon „O základech státní jazykové politiky“ z roku 2012 mělo silný dopad na regiony na jihovýchodě země. Členové Nejvyšší rady se později začali vyjadřovat k ukvapenému zrušení zákona, například Volodymyr Kličko komentoval zrušení zákona takto: „Ve skutečnosti bylo toto rozhodnutí špatné. K této otázce se mělo přistoupit ne dnes, ale za měsíc či dva. Měli bychom tento zákon revidovat hned.“ (Sokolovskaya, 2014). Úřadující

ukrajinský prezident Oleksandr Turčynov vetoval přijetí zákona, který ruší zákon z roku 2012.

V předčasných prezidentských volbách zvítězil Petro Porošenko, který ve směru jazykové politiky považoval za hlavní realizovat: účinnou podporu ukrajinského jazyka, posílení jeho postavení ve společnosti, zároveň si byl vědom nutnosti respektovat práva ruskojazyčných Ukrajinců a zaručit svobodný rozvoj jazyků. Zdůraznil také potřebu zachovat kulturní a jazykovou identitu různých etnických skupin, včetně krymských Tatarů. Kromě toho byly předloženy myšlenky na vytvoření společného humanitárního prostoru, kam by občané mohli směřovat vzdělávací a kulturní iniciativy (vibori.in.ua, 2014).

Při inauguraci Petro Porošenko nastínil základní směr své budoucí politiky: zdůraznil přání přiblížit Ukrajinu Evropské unii a zajistit fungování článku 10 ústavy. Prezident se rovněž obrátil na obyvatele východních regionů a zaručil jim právo na svobodné používání jazyka, podporu kulturních zvláštností a náboženských tradic. Navzdory volební podpoře prezidenta však v následujícím roce jeho podpora klesla na rekordně nízkou úroveň 17% (Ray, 2015).

Součástí politiky nového prezidenta byl také nový zákon, jehož cílem bylo oddělit Ukrajinu od vlivu Ruska a sovětské minulosti. V roce 2015 tak byl přijat zákon „O odsouzení komunistických a národně-socialistických (nacistických) totalitních režimů na Ukrajině a zákazu propagace jejich symbolů» od 09.04.2015 № 317-VIII (Ukrajina, 2015) na základě tohoto zákona bylo demontováno značné množství sovětských symbolů, většina pomníků Lenina a dalších sovětských revolucionářů a významných sovětských osobností, jako byli F. Dzeržinskij, S. Kirov a další, byla zbořena nebo odstraněna. Podle zákona byly přejmenovány stovky měst, oblastí, regionů, vesnic a tisíce ulic (Shevchenko, 2015). Při přejmenování se vláda snažila vrátit původní název, například Dněpropetrovsk byl přejmenován na Dněpr a památník Matka vlast byl přejmenován na Matku Ukrajinu, z památníku byl odstraněn srp a kladivo a byl instalován ukrajinský

trojzubec. Byly zakázány komunistické strany, jejich účast ve volbách a registrace nových komunisticko-socialistických stran. Jedna z komunistických stran se později proti zákazu odvolala, a to k Evropskému soudu pro lidská práva, s tím, že nemá právo účastnit se ukrajinských voleb (en.interfax.com.ua, 2014). Zakázána byla také propagace komunistických symbolů a ideologie.

Dalším krokem Petra Porošenka byla jazyková politika, jejíž součástí byly změny zákona o televizním a rozhlasovém vysílání. Jako například zákon „O změnách článku 28 zákona Ukrajiny ‚O televizním a rozhlasovém vysílání‘ od 17.05.2016 № 1364-VIII o definici pořadů evropské produkce“ z roku 2016, podle kterého od 7:00 do 23:00 musí držitelé licencí - ti, kteří mají licenci k vysílání v zemi, dodržovat proporce vysílání, takže „pořady evropské produkce, stejně jako Spojené státy a Kanada musí tvořit nejméně 70 procent celkového týdenního objemu vysílání, z toho nejméně 50 procent celkového týdenního objemu vysílání - pořady ukrajinské produkce“ (Ukrajina, 2015). Také v rozhlase musí hudební díla ukrajinských autorů tvořit nejméně 50 % celkového týdenního vysílání.

V témže roce byla zavedena nová novela „O změnách některých zákonů Ukrajiny týkajících se části hudebních děl ve státním jazyce v programech televizních a rozhlasových organizací“ od 16.06.2016 № 1421-VIII, která upravuje zákon „O televizním a rozhlasovém vysílání“. Podle této novely jsou rozhlasové a televizní stanice Ukrajiny povinny do 3 let poskytnout divákům a posluchačům pořady ve státním jazyce a postupně zvyšovat podíl vysílání ve státním jazyce na celkovém objemu vysílání. Rozhlasové stanice tak podle novely musí v prvním roce vysílat nejméně 25 % obsahu ve státním jazyce, ve druhém roce 30 % a ve třetím roce 35 %. Televizní stanice jsou povinny vysílat ve státním jazyce v minimálním podílu 50 % v prvním roce, 55 % ve druhém roce a 60 % ve třetím roce (Ukrajina, 2015).

Proti této novele se postavila opozice a také některé televizní kanály, které uvedly, že „není možné vytvořit v potřebném objemu kvalitní obsah v ukrajinském

jazyce nebo ve stejném objemu provést kvalitní dabing – proto se kvalita televizního produktu v ukrajinském jazyce zhorší“ (Doroš, 2017) prohlášení společnosti Inter Media Group. Do této mediální skupiny patří dva televizní kanály Inter Dmytra Firtaše a Ukrajina Rinata Achmetova, které měly v roce 2017 pouze 26 % vysílání ve státním jazyce a zaměřovaly se na východní regiony země. Navzdory zvýšení kvóty pro vysílání ve státním jazyce se změnil i systém jejího výpočtu, neboť se navrhuje, aby se kvóta počítala týdně, zatímco dříve se počítala denně, což dává televizním kanálům větší možnost volby při distribuci pořadů v různých vysílacích jazycích (Doroš, 2017). V roce 2017 byly také zavedeny normy upravující používání ukrajinského jazyka v tištěných publikacích. Lze tedy konstatovat, že zavedením tohoto zákona vláda přispěla ke zvýšení přítomnosti ukrajinského jazyka v mediálním prostoru země.

Dalším, nikoli však posledním krokem nové vlády v čele s Petrem Porošenkem bylo přijetí zákona o vzdělávání z roku 2017. Tento zákon podpořil prezident i členové vlády. Vzbudil pozornost nejen uvnitř země, ale i v zahraničí, nejbližší sousední země byly znepokojeny perspektivami zákona mezi národnostními menšinami. Na zákon silně reagovaly Maďarsko, Rumunsko, Polsko, Bulharsko, Řecko, Moldavsko, Polsko, Bulharsko, Řecko a další. Vlády těchto zemí, novináři a analytici přijetí zákona kritizovali a obviňovali vládu z porušování provádění Evropské charty jazyků národnostních menšin (Sasse, 2017). Jak jsme již uvedli, na Ukrajině žije podle sčítání lidu z roku 2001 značný počet Rumunů, Moldavanů, Bulharů, Maďarů, Arménů a dalších národností, které potřebují rozvíjet a zachovávat svůj národní jazyk a identitu. Národnostním menšinám na Ukrajině pomáhaly i další země. Například Rumunsko a Maďarsko všemožně přispívají na podporu etnických Maďarů a Rumunů, podporují učebnice v národním jazyce, financují národní univerzity a instituty (pedpresa.ua, 2015), (zak.depo.ua, 2017).

Zákon „O vzdělávání“ od 05.09.2017 № 2145-VIII o vzdělávání z roku 2017 zavádí standardy vzdělávání a monitorování jejich kvality a poskytuje občanům

rovné příležitosti ke vzdělávání. Zákon definuje ukrajinský jazyk jako hlavní jazyk vzdělávání a také přiznává národnostním menšinám právo na vzdělávání v jazyce národnostních menšin spolu se státním jazykem na předškolním a základním stupni (Ukrajina, 2017). Tento zákon však byl národnostními menšinami kritizován, protože omezoval používání národnostního jazyka menšiny na středních a vysokých školách. Zákon však podpořili občané, kteří byli pro sblížení s Evropskou unií, a vnímali jej jako součást politiky posilování postavení státního jazyka ve společnosti, s čímž nelze nesouhlasit.

Kromě posílení státního jazyka se Porošenkova politika zaměřuje také na sblížení země s Evropou, a to prostřednictvím iniciativy na udělení zvláštního statusu angličtině. Porošenko se také snažil neztratit kontakt s východní Ukrajinou tím, že svou politikou balancoval mezi ukrajinsky a rusky mluvícími Ukrajinci, dokonce ve svém inauguračním projevu uvedl, že chce dát východní Ukrajině právo rozvíjet svou kulturu a ruský jazyk, proto ve svých veřejných prohlášeních opakovaně přecházel do ruštiny, čímž oslovoval východní regiony země (Yalova, 2017).

Za zmínku stojí také kulturní politika, která měla posílit národní identitu společnosti. V roce 2017 tak byla založena Ukrajinská kulturní nadace, otevřena muzea „Ivan Hončar“ v Kyjevě, Muzeum holodomoru ve Washingtonu, rozšířeno Muzeum holodomoru na Ukrajině, Muzeum „ATO“ v Dnipru a další. Byly postaveny pomníky „Nebeské setniny“ a obnoveny pomníky Velké vlastenecké války: „Věčná sláva“, „Hrob neznámého vojína“ a další. Tyto snahy odrážely snahu Petra Porošenka posílit národní identitu Ukrajiny prostřednictvím kultury a jazyka, což přispělo ke konsolidaci ukrajinské společnosti a její orientaci na evropské hodnoty (rbc.ua, 2019). Ještě k tomu během Porošenkova prezidentství byl jazykový zákon z roku 2012 prohlášen za protiústavní.

Je třeba zdůraznit, že Porošenko dříve s Juščenkem spolupracoval a sdílel některé jeho názory; ještě během oranžové revoluce se ruku v ruce zasazovali o

spravedlivé volby, takže když se stal prezidentem, částečně pokračoval v Juščenkově politice. Porošenkovi se podařilo prosadit a posílit jazykovou politiku, i když byl kritizován za to, že se mu nepodařilo vyřešit konflikt v Donbasu, o kterém při své inauguraci prohlásil, že ho chce vyřešit (vibori.in.ua, 2014). Některé prezidentovy iniciativy narazily na odpor v Nejvyšší radě a počátkem roku 2016 byla vytvořena koalice zaměřená na evropskou integraci, která se však následně rozpadla, což způsobilo potíže a nutnost vyjednávat s frakcemi a sjednocenými stranami o provedení nezbytných reforem.

Události protestu na Euromajdanu, Revoluce důstojnosti, anexe Krymu a konflikt na východě Ukrajiny byly důležitými milníky v procesu posilování národní identity a popularizace ukrajinského jazyka. Tyto události způsobily konsolidaci společnosti kolem myšlenky ochrany suverenity a kulturního dědictví, což se odrazilo v politice a kulturních iniciativách prezidenta Petra Porošenka (Rafalsky, 2018). Iniciativy Petra Porošenka zaměřené na podporu ukrajinského jazyka, kultury a historické paměti přispěly ke konsolidaci ukrajinské společnosti a její orientaci na evropské hodnoty. Díky tomu Ukrajina učinila významné kroky k posílení své nezávislosti, kulturní suverenity a národní identity.

9.2. Zákon z roku 2019 "o zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního"

V posledním roce svého prezidentského mandátu pokračoval Petro Porošenko v politice posilování ukrajinského jazyka a národní identity. Významným Porošenkovým úspěchem bylo přijetí Tomosu o autokefalii ukrajinské pravoslavné církve, který symbolizuje uznání nezávislosti ze strany Konstantinopolského a Alexandrijského patriarchátu a Helénské arcidiecéze. Ukrajinská pravoslavná církev se tak stala autokefální s centrem v Kyjevě a v čele s metropolitou Epifaniem. Tato událost symbolizovala rozchod s historickým vlivem Ruska a posílení suverenity Ukrajiny. Získání autokefalie oslabilo vliv

ruské pravoslavné církve na ukrajinskou církev, přispělo k přehodnocení náboženské identity Ukrajinců a posílilo roli Pravoslavné církve ve společnosti. Posílilo také sebeuvědomění a soudržnost společnosti kolem nezávislosti Pravoslavné církve Ukrajiny (PCU).

Jižní a východní regiony však toto rozhodnutí ostře kritizovaly, protože bylo zahájeno řízení proti podněcování mezináboženských neshod proti současnému prezidentovi. Oděská eparchie ukrajinské pravoslavné církve kritizovala Porošenka za porušování práv občanů na náboženské vyznání (duhovnyfront.com.ua, 2020).

Po získání autokefalie se však prezident těšil podpoře veřejnosti, především v západních a středních oblastech. Porošenko získal podporu zejména kvůli tomu, že byl vyšetřován za podněcování mezináboženských neshod a v očích veřejnosti mohl vypadat jako „oběť-mučedník“, přičemž mučednictví je v pravoslavné víře vnímáno jako výkon (Bukin, 2018). Zvýšená podpora netrvala dlouho, Tomos i následný jazykový zákon z roku 2019, kterému se budeme věnovat v tomto odstavci, byly rovněž vnímány jako způsob, jak získat důvěru občanů a prodloužit prezidentský mandát. Na pozadí toho, že byl Porošenko kritizován za to, že nedokázal vyřešit konflikt na východě země a vrátit Krym Ukrajině, nezajistil plnou nezávislost a suverenitu Ukrajiny na celém jejím území. Kromě toho veřejnost prezidenta kritizovala také za korupci a ekonomickou nestabilitu.

Důležité a významné pro jazykovou politiku bylo přijetí zákona o státním jazyce 2019. Iniciativní skupina poslanců z frakcí „Blok Petra Porošenka“, „Lidová fronta“ a dalších vypracovala a předložila návrh zákona „O zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního jazyka Dokument od 25.04.2019 č. 2704-VIII“ (Ukrajina, 2019) zákon byl doplněn a projednán se zástupci veřejnosti. Návrh zákona vyvolal v Nejvyšší radě ostré debaty, jejichž hlavním tématem byla práva národnostních menšin a omezení jejich jazykových práv ve srovnání s postavením ukrajinského jazyka v zákoně. Navzdory nesouhlasu opozice s

ustanoveními zákona byl zákon v polovině dubna 2019 většinou poslanců Nejvyšší rady přijat a v květnu téhož roku podepsán prezidentem Petrem Porošenkem.

V zákoně můžeme vyzdvihnout hlavní ustanovení, která podporují a posilují postavení státního jazyka ve společnosti. Státní jazyk je tak opět zakotven jako jediný státní jazyk Ukrajiny. Zákon stanoví, že jazykem úřední komunikace ve státních institucích: v práci státních orgánů, orgánů místní samosprávy, soudů, armády, orgánů činných v trestním řízení a v dokumentaci je ukrajinština, stejně jako v mediální a vzdělávací sféře. Vzdělávání v menšinovém jazyce je však povoleno v základním a předškolním vzdělávání. Zákon zavádí tresty a odpovědnost za úmyslné zkreslování jazyka v úředních dokumentech a textech, jakož i za bránění rozvoji jazyka a jeho používání (Ukrajina, 2019).

Zákon také znovu zakotvuje kvóty pro používání ukrajinského jazyka v televizním a rozhlasovém vysílání. Všechny kulturní a masové akce musí probíhat v ukrajinštině nebo být doprovázeny překladem. Zavádí se také povinné kurzy ukrajinštiny pro cizince, kteří chtějí získat občanství. Občané, kteří chtějí pracovat ve veřejných funkcích, musí složit zkoušku jazykových znalostí (Ukrajina, 2019). Všechny výše uvedené normy posilují status ukrajinského jazyka, také přivádějí státní politiku k cílené politice jednotného národního, nikoliv pouze státního jazyka, formují ve společnosti ztotožnění jazyka s identitou a státností, což nás přivádí ke konceptu "jedna země jeden jazyk", který jsme zmínili v teoretické části práce, a také k teoriím národního státu a faktoru role jazyka v něm.

Ukrajinský jazyk ve výše uvedeném zákoně "O zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního jazyka ze dne 25.04.2019 č. 2704-VIII" působí jako hlavní prostředek komunikace ve všech sférách společnosti mezi jejími členy. Podle ustanovení zákona jazykové menšiny ztrácejí právo na vysokoškolské, odborné nebo úplné střední vzdělání v mateřském jazyce, proto budou některé školy a ústavy, jakož i vzdělávací instituce poskytující vzdělání v menšinových jazycích nuceny se přizpůsobit (Ukrajina, 2019).

Jazykové menšiny proto vyjádřily obavy, že zákon omezuje používání jejich rodných jazyků ve veřejné a vzdělávací sféře. Jedním z pozitivních účinků zákona pro jazykové menšiny je to, že zákon podporuje sociální integraci ukrajinských občanů bez ohledu na jejich etnický původ prostřednictvím povinné znalosti a používání ukrajinského jazyka. A vytvoření společného jazykového prostoru přispívá k rozvoji pocitu sounáležitosti s ukrajinským národem a k posílení občanské společnosti (Ukrajina, 2019).

Je třeba zdůraznit, že podle Olšanského má návrh zákona vyloučit ruštinu z různých oblastí veřejného života, zejména ze vzdělávacího prostředí a mediálního průmyslu, a také zajistit rozvoj, standardizaci a modernizaci ukrajinského jazyka. Podle Olšanského má zákon řadu nedostatků a vyžaduje oficiální výklad a revizi. Autor mu vytýká, že je příliš kazuistický, chybí mu delegace pravomocí k tvorbě podzákoných předpisů a obsahuje mnoho formulačních nejasností a mezer. Podle názoru autora je užívání ukrajinštiny v ukrajinské společnosti již nyní na vysoké úrovni a zákon má potenciál vyvolat sociální nestabilitu a konflikty, především v ruskojazyčné komunitě. Nelze popřít, že zákon může zhoršit vztahy Ukrajiny s Maďarskem, Rumunskem a Bulharskem, neboť tyto země již dříve vyjádřily své obavy ze stejnojmenných etnických menšin na Ukrajině (Olszański, 2019).

Na druhou stranu takové směřování jazykové politiky a politiky posilování národní identity Ukrajiny bylo vyprovokováno agresí Ruska, která změnila vektor politiky z udržitelného rozvoje na obrannou politiku a zároveň ovlivnila přijetí reforem zaměřených na posílení státního jazyka a sebevědomí lidu (Radchenko, Kriukov, Kovach, Semenets-Orlova, Zaporozhets, Kostenko, 2023). Lze říci, že dobrovolný přechod ukrajinských občanů k ukrajinskému jazyku, studium jejich historie a kultury nebyl ovlivněn ani tak politikou státu, ale expanzivní politikou Ruska, která konsolidovala obyvatelstvo proti takové agresí (Kulyk, 2020). Zákon zdůrazňuje význam ukrajinského jazyka pro národní bezpečnost a územní celistvost země.

Můžeme tedy shrnout, že zákon symbolizoval Porošenkovu snahu posílit ukrajinskou identitu a státní nezávislost prosazením ukrajinštiny jako jediného státního jazyka. V důsledku toho se Porošenko stavěl do pozice obhájce národních zájmů a kulturních hodnot, což mělo přilákat nacionalistické voliče. Částečně tomu napomohlo nejen v rámci jazykové a národnostní politiky, ale i jako politický volební program přijetí autokefalie PCU a také zákon z roku 2019. Například Olszański ve svém komentáři k zákonu 2019 považuje tento zákon za volební politický tah, jehož cílem bylo mobilizovat hlavní část voličů v západních a středních regionech země, volební kampaň byla věnována politice evropské integrace, posilování ekonomiky, infrastruktury a sociální sféry, stejně jako boji proti korupci a modernizaci armády(Olszański, 2019). Porošenkův politický program však nebyl dostatečně přesvědčivý, aby vyhrál druhé volby po sobě, a s 25 % hlasů prohrál. Nakonec zvítězil jeho hlavní soupeř Volodymyr Zelenskyj se 75 % hlasů.

Na rozdíl od volebního programu Petra Porošenka, který byl zaměřen na posílení pozice jazyka a národní identity, Volodymyr Zelenskyj představil program multikulturního přístupu, inkluzivnější a flexibilnější pozici. Program pod heslem "Služebník lidu" ze stejnojmenného televizního seriálu, který sloužil pouze ve prospěch kandidáta k formování postojů občanů. Program byl zaměřen na zlepšení sociálních a ekonomických podmínek občanů a na boj proti korupci. Je pravděpodobné, že neúspěšná politika Petra Porošenka v oblasti korupce v zemi ovlivnila názor voličů. Významný vliv měly také Zelenského metody vedení kampaně, kdy ve snaze vytvořit kontrast ke svému protikandidátovi využíval ke kampani sociální média a digitální platformy, čímž obešel tradiční média. Zelenskyj se prezentoval jako člověk blízký obyčejným občanům, ochotný změnit systém a provést nezbytné sociální a ekonomické reformy, vyřešit problém korupce a diplomaticky přistoupit ke konfliktu na východě země, nabídl možnost jednat za účasti mezinárodních zprostředkovatelů (program.ze2019.com, 2019).

Po nástupu Volodymyra Zelenského do funkce byly prvními kroky nového prezidenta změny ve vzdělávacím procesu. V roce 2019 byl přijat zákon o „O vyšším odborném vzdělávání ze dne 06.06.2019 č. 2745-VIII“ a v roce 2020 novela zákona "O změnách některých zákonů Ukrajiny o zlepšení vzdělávací činnosti v oblasti vysokoškolského vzdělávání ze dne 18.12.2019 č. 392-IX".

Zákon o vysokém školství z roku 2019 opakuje, že hlavním jazykem vzdělávání je ukrajinština a všechny vzdělávací instituce jsou povinny poskytovat studentům kurzy ukrajinštiny v rozsahu nezbytném pro jejich integraci do společnosti. Zákon z roku 2019 stanoví poskytování vzdělávání v několika jazycích: státním jazyce, jazycích původních obyvatel Ukrajiny a dalších jazycích Evropské unie. Ani v případě vzdělávání v cizím jazyce však nevyklučuje povinný kurz státního jazyka jako samostatného oboru. Nový zákon tak dal větší práva jazykovým menšinám s etnickými kořeny v zemích Evropské unie (Ukrajina, 2015). Možnost poskytovat vzdělávání v úředních jazycích Evropské unie umožňuje uspokojit potřeby jazykových menšin, etnických Rumunů a Maďarů (european-union.europa.eu).

Zákon tedy podporuje rozvoj a práva jazykových menšin na Ukrajině s výjimkou ruštiny, která není úředním jazykem Evropské unie. V roce 2021 je pak přijat zákon „O původních obyvatelích Ukrajiny ze dne 01.07.2021 č. 1616-IX“, který jim rovněž dává právo na vzdělávání v jejich rodném jazyce s povinným kurzem státního jazyka, podle kterého jsou původní obyvatelé Ukrajiny uznáváni: Krymští Tataři, Karaimové a Krymčakové (Ukrajina, 2021). Domorodé národy mají právo na sebeurčení v oblasti vnitřního života a je jim zaručeno právo na zachování a rozvoj jejich jazyků, kulturních a náboženských tradic. Zákon poskytuje ochranu před diskriminací a právo na zastoupení ve státní správě a samosprávě, jakož i právo na humanitární, technickou a finanční pomoc pro rozvoj jejich kultury a jazyka. Stát uznává jejich právo na rozvoj jejich kulturní a etnické identity (Ukrajina, 2021).

Dalším krokem k posílení role ukrajinského jazyka ve vzdělávání byla novela zákona o vzdělávání z roku 2020. Ta zvyšuje požadovaný objem povinného studia ukrajinského jazyka a zavádí další opatření ke kontrole plnění těchto požadavků (Ukrajina, 2020).

Je třeba shrnout, že politika Petra Porošenka byla zcela zaměřena na posílení statusu jednotného státního ukrajinského jazyka, jakož i na rozvoj národního sebevědomí a identity v oblasti kultury a náboženství. V otázce jazykové politiky a národní identity Ukrajiny byla důležitá rozhodnutí: získání Tomosu pro ukrajinskou pravoslavnou církev, přijetí zákona o státním jazyce v roce 2019. Neschopnost Porošenka vyřešit problém korupce v zemi a urovnat konflikt na východě Ukrajiny však vedla k menší podpoře voličů a porážce v prezidentských volbách v roce 2019. Volodymyr Zelenskyj, který volby vyhrál, představil program multikulturalismu a inkluzivity. Představil změny ve vzdělávacím procesu a přiznal větší práva jazykovým menšinám.

Závěr

V procesu analýzy jazykové politiky na Ukrajině bylo hlavním cílem našeho výzkumu analyzovat politický vliv na jazykovou situaci na Ukrajině. A také analyzovat postavení ukrajinského a ruského jazyka v ukrajinské společnosti a státní politice, jeho změny v období od roku 1991 do začátku roku 2022.

V naší práci jsme náš cíl realizovali postupnými analýzami historických a sociologických faktorů. Zabývali jsme se historií vývoje ukrajinského jazyka od vzniku východoslovanských jazyků až po současnost. A také jsme dospěli k závěru, že ukrajinský jazyk prošel různými změnami, které jsou neoddelitelně spjaty s kulturními a politickými událostmi, které se odehrály na současném území Ukrajiny. Velký vliv na formování jazyka mělo Polsko, Litva, Moskevské knížectví, Ruské impérium, SSSR. Podrobně jsme se zabývali vlivem politických faktorů v ukrajinské společnosti na formování a vývoj jazyka. Ukrajinský jazyk prošel v období 1991-2022 složitou vícesměrnou cestou vývoje, neboť se zvolením nového prezidenta v zemi se změnil směr vývoje ukrajinského jazyka i postoj k ruštině ve státě.

Na začátku naše práce jsme z teoretického hlediska zrekapitulovali hlavní pojmy, které ve studii použité, jako je: národní jazyk, národní identita a státní integrita. Mimořádně důležitým krokem studie bylo zohlednění základů teoretických přístupů k pochopení role jazyka pro jazykové menšiny a stát, ve kterém menšiny žijí. Věnovali jsme se také teoretickým přístupům ke zlepšení jazykové politiky.

Dále jsme se zabývali historickým vývojem jazykové situace na území Ukrajiny. Jedním z hlavních bodů práce byla analýza směřování jazykové politiky v legislativních aktech. Dalším důležitým krokem byla analýza postavení státního jazyka v různých sférách společnosti a jeho vlivu na jazykovou situaci v zemi a

také posouzení, jak sociální a politické faktory ovlivnily jazykovou situaci v období 1991-2022. Na závěr jsme shrnuli hlavní rysy a charakteristiky jazykové situace na Ukrajině.

V metodologii jsme také formulovali dvě výzkumné otázky, na které jsme se snažili v naší výzkumné práci odpovědět. Odpověď na první výzkumnou otázku - **„Jak politické faktory a společenská realita ovlivnily vývoj jazykové situace“** - lze formulovat následovně.

Existovaly historické faktory, které ovlivnily postavení jazyků. Tak v politice, kterou SSSR vedl pod hesly rozvoje národních jazyků a kultury, se ve skutečnosti jednalo o opatření zaměřená na rusifikaci, která zahrnovala direktivní zásahy do lexikografické a vydavatelské praxe ukrajinského jazyka s cílem přiblížit je ruštině. V důsledku Holodomoru v letech 1932-1933 zemřelo asi 4 až 10 milionů lidí. Obyvatelstvo, které se z těchto ztrát nestihlo vyrovnat, potkaly útrapy druhé světové války, které přímo či nepřímo vedly k úmrtí 5–7 milionů lidí, a dále byla politika SSSR zaměřující na dominanci ruského jazyka v úřední a hlavní sféře společnosti. Tyto historické faktory měly kolosální vliv na etnické a jazykové složení obyvatelstva a jazykovou rozmanitost. Na Ukrajině se tedy v důsledku míšení ukrajinštiny a ruštiny v každodenním životě a neustálého přecházení z jednoho jazyka do druhého vytvořila ve společnosti směs jazyků, která vyústila v takový jev, jako je suržyk. Suržyk se začal formovat na přelomu 17. a 18. století, kdy Ruské impérium začalo zavádět politiku asimilace ukrajinského obyvatelstva a zavádění ruského jazyka ve správní a vzdělávací sféře.

Po získání nezávislosti v roce 1991 se Ukrajina musela vypořádat s dědictvím sovětské jazykové politiky, která upřednostňovala ruštinu. V tomto období byla jazyková politika často nástrojem posilování národní identity a politické stability. V dobách politického napětí nebo konfliktu byl kladen důraz na ukrajinský jazyk jako prostředek sjednocení národa. Významný vliv na jazykovou politiku měly vztahy s Ruskem a EU. Proevropské vlády prosazovaly ukrajinský

jazyk jako symbol národní identity, zatímco proruské síly se snažily udržet silnou pozici ruštiny.

Jazyková politika odrážela také širší sociální hnutí a změny v národní identitě. Posílení pozice ukrajinského jazyka po roce 2014 se stalo sjednocujícím faktorem na západní a střední Ukrajině v boji proti ruské agresi. Společnost ve velké části země se sjednotila a semkla kolem ukrajinského jazyka, historie a kultury, což posílilo sebevědomí, sebeurčení a identitu občanů. Ruská agrese do značné míry určila směr ukrajinské jazykové politiky a postoj společnosti k jazyku jako faktoru ovlivňujícímu politickou realitu.

Jazyková situace na Ukrajině je složitá a mnohotvárná, s výraznými regionálními a sociálními rozdíly. Přestože stát aktivně prosazuje politiku ukrajinizace ve veřejné, vzdělávací, kulturní a mediální sféře společnosti, ruština ve východních a jižních oblastech Ukrajiny nadále hrála a částečně i nadále hraje důležitou roli. Dynamika užívání jazyka v zemi byla ovlivňována sociálními faktory a kulturními vlivy, což vytvářelo podmínky pro složitou a různorodou jazykovou situaci.

Další výzkumná otázka zněla – **„Jak se měnil postoj k jazykové politice v souvislosti se změnou prezidenta a vládní koalice v Nejvyšší radě?“**

Výsledky našeho výzkumu ukázaly, že ukrajinská vláda přijala významné legislativní kroky k uznání a ochraně kulturních a jazykových práv národnostních menšin. Realizaci těchto práv v praxi však často komplikují byrokratické a finanční překážky. Státní politika se snažila najít rovnováhu mezi podporou ukrajinštiny jako státního jazyka a zachováním kulturní rozmanitosti, což zůstává naléhavým úkolem i do budoucna.

Analyzovali jsme také dva hlavní směry ukrajinské jazykové politiky: politiku jednoho státního jazyka (ukrajinštiny) a politiku jazykového dualismu, která znamená zrovnoprávnění ukrajinštiny a ruštiny. Zjistili jsme, že první

koncepce získala velkou podporu v ukrajinských vládních kruzích, které upřednostňují politiku posilování a upevňování jednotného státního jazyka.

První vláda nezávislé Ukrajiny pod vedením Leonida Kravčuka usilovala o posílení pozice ukrajinského jazyka. V roce 1991 byla přijata Deklarace národních práv Ukrajiny, která právně zakotvila politická, sociální, ekonomická a kulturní práva všech národů země a zakázala jakoukoli diskriminaci na základě národnosti. Demokratické síly vyvíjely vážné úsilí o rozšíření postavení ukrajinského jazyka jako státního jazyka, o jeho rozvoj a o to, aby mu v novém nezávislém státě připadla upevňující role. Významné kroky byly podniknuty v oblasti vzdělávání a televizního a rozhlasového vysílání. Stát vedl politiku postupného a důsledného posilování ukrajinského jazyka v postsovětské společnosti, kde do té doby zaujímal významné místo ruština. Přejít na ukrajinský jazyk by si proto jistě vyžádal čas a důsledné reformy. Toto období nebylo bez rozporů, které se podle našeho názoru vyznačovaly nízkou politickou kulturou a nedostatečným rozvojem tehdejších demokratických institucí.

Politika prezidenta Leonida Kučmy odrážela ještě větší kompromis, pokud jde o rovnováhu vlivu ve společnosti mezi ukrajinštinou a ruštinou. Přestože Ukrajina v tomto období potřebovala posílit postavení státního jazyka a jeho vliv ve společnosti, aby zabránila jeho vytlačení ruštinou, která byla v postsovětských zemích velmi rozšířená. S pochopením této situace přijala Ukrajina v roce 1996 ústavu, která ukrajinštinu stanovila jako jediný státní jazyk Ukrajiny.

Jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivnily jazykovou politiku země, byla oranžová revoluce mezi lety 2004-2005. Ta znamenala posun k silnějšímu občanskému nacionalismu, který kladl důraz na demokratické hodnoty a právní stát, nikoli pouze na etnickou nebo jazykovou identitu. Protestní hnutí získalo silnou podporu západních a centrálních regionů, které více podporovaly kandidaturu Viktora Juščenka v probíhajících prezidentských volbách. To

kontrastuje s východními a jižními regiony země, kde byla podpora protestů nízká a kde se soustředil hlavní elektorát protikandidáta Viktora Janukovyče.

Viktor Juščenko po nástupu k moci v zemi po Oranžové revoluci vedl důslednou a vyváženou politiku posilování ukrajinského jazyka a národní identity obyvatelstva prostřednictvím politiky paměti, přehodnocováním historických událostí, podporou ukrajinské národní kultury vytvářením pomníků ukrajinským osobnostem a významným historickým postavám, zakládáním muzeí, včetně Národního muzea „Památník obětem Holodomoru“, podporou iniciativ v oblasti kultury a vědy souvisejících s ukrajinskou identitou a historií. Juščenkova politika byla zaměřena nejen na formování národní identity, ale také na rozvoj národního sebevědomí, které považujeme za hlavní faktor formování národní identity.

Viktor Janukovyč na rozdíl od svého předchůdce zastával proruský postoj, což se projevilo i v jeho jazykové politice. V roce 2012 přijal zákon „O základech státní jazykové politiky“, který umožnil regionům s více než 10 % menšinového obyvatelstva přijmout menšinové jazyky jako regionální jazyky. Tento zákon posílil postavení ruštiny v některých regionech a byl vnímán jako krok zpět v procesu ukrajinizace. Tento zákon podle našeho názoru a podle názoru některých badatelů vytvořil faktor ohrožující národní identitu, protože výrazně oslabil postavení státního jazyka. Zákon byl také politicky motivovaný, protože byl zaměřen na Janukovyčovo voličské jádro. Tato situace vedla k politickému a sociálnímu napětí a nestabilitě ve společnosti.

Protesty Euromajdanu, které přerostly v Revoluci důstojnosti, anexe Krymu a v největší míře fakt agrese ze strany Ruska, měly vliv na národní uvědomění a posílení ukrajinského jazyka ve společnosti. Následné konflikty na východě země zase posílily pozici ukrajinského jazyka. Události z let 2013-2014 posloužily jako katalyzátor posilování občanské identity, národní jednoty, vlastenectví a růstu národního uvědomění.

V naší analýze jsme dospěli k závěru, že události z let 2013-2014 se odrazily v politických a kulturních iniciativách dalšího prezidenta Petra Porošenka. Tyto iniciativy byly zaměřeny na popularizaci ukrajinského jazyka, kultury a historické paměti. Některé prezidentovy iniciativy se setkaly s odporem v Nejvyšší radě a počátkem roku 2016 byla vytvořena koalice zaměřená na evropskou integraci, která se však následně rozpadla, což způsobilo potíže a nutnost vyjednávat s frakcemi a sjednocenými stranami o provedení nezbytných reforem. Prezidentovi se spolu s jeho spolupracovníky podařilo prosadit iniciativy na posílení ukrajinské národní identity prostřednictvím kultury a jazyka. Během Porošenkova prezidentství byl navíc jazykový zákon z roku 2012 prohlášen za protiústavní.

Přijetí Tomosu o autokefalii Ukrajinské pravoslavné církve považujeme za důležitý faktor, který symbolizuje uznání nezávislosti Ukrajinské pravoslavné církve na vlivu Moskevského patriarchátu. Při analýze politiky Petra Porošenka docházíme k závěru, že prezident vyvinul značné úsilí o posílení postavení ukrajinského jazyka ve společnosti a národní identity občanů, což se projevilo i v zákoně „O zajištění fungování ukrajinského jazyka jako státního“ v roce 2019.

Po prezidentských volbách v roce 2019 udržoval Volodymyr Zelenskyj až do začátku roku 2022 umírněnou politiku kompromisu v oblasti jazykové politiky; zastánci ukrajinizace v Nejvyšší radě pokračovali v přijímání reforem, které měly posílit ukrajinský jazyk ve státě a snížit roli vlivu ruštiny a zároveň podpořit práva ostatních jazykových menšin.

Shrneme-li tedy naši výzkumnou práci, můžeme s jistotou konstatovat, že jazyková politika na Ukrajině prošla významnými změnami a měla hluboký dopad na národní identitu a státní celistvost. Ukrajinská vláda se snažila posílit postavení ukrajinského jazyka jako symbolu národní suverenity a identity, což mělo významné sociální a politické důsledky. Na druhé straně multikulturní přístup ve vládních politikách různých období signalizoval snahu o inkluzivnější a flexibilnější přístup k jazykové rozmanitosti na Ukrajině.

Velký vliv na vývoj jazykové situace na Ukrajině měly politické faktory a společenská realita. Změny na postu prezidenta a vládní koalice, stejně jako regionální rozdíly a mezinárodní vztahy, formovaly jazykovou politiku a ovlivnily postavení ukrajinštiny a ruštiny v zemi. Tato dynamika odráží širší snahy o národní konsolidaci a politickou stabilitu v kontextu probíhajících výzev a konfliktů. Vzhledem ke složité jazykové situaci na Ukrajině a napětí ve společnosti v jazykové otázce je obtížné zavést vyváženou jazykovou politiku, která by stejně vyhovovala všem regionům země.

Tato studie přispívá k lepšímu pochopení dynamiky jazykové politiky a jejího dopadu na národní identitu a státní integritu, což je zásadní pro rozvoj efektivní jazykové politiky v mnohonárodnostních státech.

Závěrem lze říci, že výsledky této studie potvrzují důležitou roli jazyka v procesu utváření národní identity a státní integrity a poskytují cenné poznatky pro další výzkum a praxi jazykové politiky na Ukrajině a v podobných kontextech.

Literatura a další zdroje

Alpatov V. (2000) VI. 150 jazyků a politika. 1917-2000. Sociolingvistické problémy SSSR a postsovětského prostoru. // Алпатов В. VI. 150 языков и политика. 1917—2000. Социолингвистические проблемы СССР и постсоветского пространства. М.: Институт востоковедения РАН, 2000, 224с. Dostupné z: http://apsnyteka.org/1229-alpatov_v_150_jazykov_i_politika.html

Anderson B. (2006) Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. 2006. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC571E/um/Anderson_B_-_Imagined_Communities.pdf

Bachynska K. (04.07.2013) Co se stalo po "jazykovém Majdanu" // Бачинська К. (04.07.2013) Що сталося після «мовного майдану» Україна молода. Dostupné z: <https://umoloda.kyiv.ua/number/2295/180/81747/>

Blommaert J. (1999) Language ideological debates: introduction and postscript. Dostupné z: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110808049/html>

Borisenok, E. Y. (2017). Jazyková politika Ukrajinské SSR v podmínkách korenizace. Slovanský almanach // Борисенок Е. Ю. Языковая политика УССР в условиях коренизации. Славянский альманах, (1-2), 144-164. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovaya-politika-ussr-v-usloviyah-korenizatsii>

Bourdieu P. (1991) Language and symbolic power. Dostupné z: <https://archive.org/details/languagesymbolic0000bour/page/n323/mode/2up>

Brytsyn V. M.(n.d.) JAZYKOVÁ POLITIKA. In. Dějiny Ukrajiny v IX-XVIII století. Primární prameny a interpretace. // В. М. Брицин. МОВНА ПОЛІТИКА. Ізборник. Історія України ІХ-ХVІІІ ст. Першоджерела та інтерпретації. Dostupné z: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um51.htm>

Bukin N. P. (2018). Mučednický čin v dějinách křesťanství.// Букин Н. П. (2018). Подвиг мученичества в истории христианства. Труды Белгородской духовной семинарии, (8), 193-195. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/podvig-muchenichestva-v-istorii-hristianstva>

Bystrov E. I. (2016). Činnost Nejvyššího sovětu SSSR v oblasti řešení jazykových problémů na přelomu 80. a 90. let 20. století. // Быстров Е. И. Деятельность Верховного Совета СССР по решению языковых проблем на рубеже 1980-1990-х годов. Актуальные проблемы современности: наука и общество, (1

(10)), 40-43. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-verhovnogo-soveta-sssr-po-resheniyu-yazykovyh-problem-na-rubezhe-1980-1990-h-godov>

Crystal D. (2010) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/cz/universitypress/subjects/languages-linguistics/english-language-and-linguistics-general-interest/cambridge-encyclopedia-language-3rd-edition?format=PB&isbn=9780521736503>

Csernicskó, I., & Fedinec, C. (2016). Four Language Laws of Ukraine. *International Journal on Minority and Group Rights*, 23(4), 560–582. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26557843>

Cviljuk, S. A. *Ukrajinizace Ukrajiny. Trnitá cesta národního a kulturního obrození stalinské éry.* // Цвілюк, С. А. *Українізація України. Тернистий шлях національно-культурного відродження доби сталінізму.* Одеса: «Маяк», 2004, с. 91.

Danylenko A. (2016). *Iazychie and Surzhyk: Mixing Languages and Identities in the Ukrainian Borderlands.* In: Kamusella, T., Nomachi, M., Gibson, C. (eds) *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders.* Palgrave Macmillan, London. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-1-137-34839-5_5

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (18 December 1992) года. (General Assembly resolution 47/135) Dostupne z: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>

Deklarace práv národností Ukrajiny ze dne 1.11.1991 č. 1771-XII // Декларація прав національностей України від 01.11.1991 № 1771-XII Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12#Text>

Doroš S. (13. října 2017) *Ukrajínština v televizi: zákon platí, ale ve vysílání nedochází k výrazným změnám.* BBC Ukrajina. // Дорош С. (13 жовтня 2017) *Українська мова на ТБ: закон діє, але в ефірі - без суттєвих змін.* BBC Україна Dostupné z: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41551499>

Ethnopolitical factors of consolidation of the contemporary Ukrainian society. // *Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, М. Рябчук.* Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2020. 336 с. Dostupné z: <https://ipiend.gov.ua/en/news/ethnopolitical-factors-of-consolidation-of-the-contemporary-ukrainian-society/>

European Charter for Regional or Minority Languages. (2 August 2007) Initial periodical report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter. Dostupné z:

https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/UkrainePR1_en.pdf

European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5 .XI.1992. European Treaty Series - No. 148. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680695175>

Filin F. (1997) Původ ruského, ukrajinského a běloruského jazyka // Происхождение русского, украинского и белорусского языков. Ленинград: «Наука», 1972, с. 30-31. Dostupné z: <https://urss.ru/cgi-bin/db.pl?lang=Ru&blang=ru&page=Book&id=278737>

Fishman J. (1976) Bilingual Education: An International Sociological Perspective. Rowley, Mass.: Newbury House. Dostupné z: <https://archive.org/details/bilingualeducati0000fish/page/n3/mode/1up>

Fishman, J. (1991). Reversing Language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages. Clevedon: Multilingual Matters. Dostupné z: <https://www.amazon.com/Reversing-Language-Shift-Theoretical-Multilingual/dp/1853591211>

Fishman, J. A. (1989) Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective. Dostupné z: <https://www.multilingual-matters.com/page/detail/Language-and-Ethnicity-in-Minority-Sociolinguistic-Perspective/?k=9781853590054>

Gaidukov, D. A., & Kotok, V. F. (1957) Dějiny sovětské ústavy : sbírka dokumentů : 1917-1957 // История советской конституции : сборник документов : 1917-1957 / АН СССР, Ин-т права им. А. Я. Вышинского ; [отв. ред. Д. А. Гайдуков, В. Ф. Коток, С. Л. Ронин]. - Москва : Изд-во АН СССР, 1957. -550 Dostupné z: <https://new.nlrs.ru/open/61285>

Geertz C. (2017) The Interpretation of Cultures. Dostupné z: <https://www.amazon.com/Interpretation-Cultures-Clifford-Geertz/dp/0465093558>

Gellner E. (1998) Národy a nacionalismus // Нации и национализм / пер. с англ. Т. В. Бердиковой, М. К. Тюнькиной. — М.: Прогресс, 1991. — 320 с. Dostupné z: <https://staff.tiame.uz/storage/users/398/books/0jvs87cnFP75JJOMK8AS3gvNqgE7rZ37Pd9wQbUu.pdf>

Grant, T. D. (2015). Annexation of Crimea. American Journal of International Law, 109(1), 68–95. Dostupné z: <https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.109.1.0068>

Grin F. (2003) Language policy evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages. Dostupné z: <https://archive.org/details/languagepolicyev0000grin>

Gritsak, Y. (2011) Passions Around Nationalism: Old History in a New Manner // Грицак, Ярослав. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад: есеї / Ярослав Грицак; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – Київ: Критика, 2011. – 350 Dostupné z:https://chtyvo.org.ua/authors/Hrytsak_Yaroslav/Strasti_za_natsionalizmom_Stara_istoriia_na_novy_lad/

Hobsbawm E.J. (1990) Nations and nationalism since 1780. Dostupné z: https://keimena11.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/01/hobsbawm_nations_and_nationalism_since_1780.pdf

Holubenko P. (1993) Ukrajina a Rusko ve světle kulturních vztahů // Голубенко, П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин / Петро Голубенко. – Київ: Дніпро, 1993. – 447 с Dostupné z: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17727/file.pdf>

Hroch M. (1993, Mar/Apr) From National Movement to the Fully-formed Nation . New Left Review, I/198. Dostupné z:<https://newleftreview.org/issues/i198/articles/miroslav-hroch-from-national-movement-to-the-fully-formed-nation>

Huntington S. (2004) Politický řád v měnících se společnostech // Политический порядок в меняющихся обществах. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. — 480 с. Dostupné z:http://yanko.lib.ru/books/politologiya/huntington-polit_poryadok-ru-a.htm

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by General Assembly resolution 2200 A (XXI) of (16 December 1966). // Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года. Dostupné z:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml

Isajev M. I. (1978) O jazycích národů SSSR. // Исаев М. И. О языках народов СССР. — М.: Наука, 1978. Dostupné z: <https://coollib.cc/b/332782/read>

Jarmolenko M. (2018) Jazyková politika v Ukrajinské SSR ve 40.-80. letech 20. století. // Ярмоленко М. Мовна політика в УРСР у 40-80-х роках ХХ століття. Dostupné z: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yarmolenko_movna.pdf

Jazyková politika jako výzva pro zemi (17.06.2021) // Языковая политика как вызов для страны (17.06.2021) Похищение Восточной Европы. Dostupné z: <https://khimich.wordpress.com/2021/06/17/video-1/>

Johann Gottfried Herder (1977) *Myšlenky o filozofii dějin lidstva* // Идеи к философии истории человечества / Пер. и примеч. А. В. Михайлова; Отв. ред. А. В. Гулыга; АН СССР. — М.: Наука, 1977. — 704 с. — Dostupné z: https://imwerden.de/pdf/herder_idei_k_filozofii_istorii_chelovechestva_1977__ocr.pdf

Karmazina M.S.& Obushnyi M.I. (2008) *Jazyková situace na Ukrajině: mezi konfliktem a konsensem* // М.С. Кармазіна & М.І. Обушний *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. - К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. - 398с. Dostupné z:<https://ipien.gov.ua/publication/movna-sytuatsiia-v-ukraini-mizh-konfliktom-i-konsensusom/>

Kedourie E. (1960) *Nationalism*. Dostupné z:<https://archive.org/details/nationalismbyeli0000unse/page/n155/mode/2up>

Kindlerová Rita I. (21. 3. 2012) *Suržyk aneb O možnosti zániku jednoho jazyka*. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/29711-masenko-larysa-surzyk>

Korostelina, K. V. (2013). *Mapping national identity narratives in Ukraine*. *Nationalities Papers*, 41(2), 293–315. doi:10.1080/00905992.2012.747498. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/mapping-national-identity-narratives-in-ukraine/E94A1291CF8FFECA52E0F57791E43F9C>

Krymský A. (1973) *Filologie a Pogodinova hypotéza* // Крымский А.Е. *Филология и погодинская гипотеза* / Кримський А.Ю. *Твори: В 5-ти т. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. 3. – С 26* Dostupné z:<https://archive.org/details/krym1904/page/n10/mode/1up>

Kulyk, V. (2007). [Review of UNDERSTANDING UKRAINIAN POLITICS: POWER, POLITICS, AND INSTITUTIONAL DESIGN, by P. D’Anieri]. *Harvard Ukrainian Studies*, 29(1/4), 521–523. Dostupné z : <http://www.jstor.org/stable/41304540>

Kurylo A. (3. listopadu 2020) *Manipulace prezidentů a prospěch KSČ: jak na Ukrajině trvá jazyková konfrontace téměř 30 let*. // Курыло А. *Манипуляції президентів і бенефіс КСУ: як в Україні почти 30 лет длится языковое противостояние*. ТСН Україна. Dostupné z:<https://tsn.ua/ru/ukrayina/manipulyacii-prezidentov-i-benefis-ksu-kak-v-ukraine-pochti-30-let-dlitsya-yazykovoe-protivostoyanie-1587364.html>

Kuzio T. (1 September 2010) *Nationalism, identity and civil society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution*. *Communist and Post-Communist Studies*; 43 (3): 285–296. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.07.001>

Kuzio, T. (2005). Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies*, 38(2), 167–190. Dostupné z : <https://www.jstor.org/stable/48609535>

Languages. An official EU website. (n.d.) Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en

Law of Ukraine dated (15.05.2003) No. 802-IV "On the ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages" // Закон України від (15.05.2003) № 802-IV “Про ратифікацію європейської хартії регіональних мов або мов меншин” Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text>

Lyabakh A.Y. (2023). ELECTORAL ASPECTS OF POLICY MAKING IN UKRAINE IN 1994-1999. // Лябах А.Ю. ЭЛЕКТОРАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В 1994-1999 ГОДАХ. Вестник Московского государственного лингвистического университета. *Общественные науки*, (2 (851)), 64-70. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektoralnye-aspekty-formirovaniya-politiki-ukrainy-v-1994-1999-godah>

Lyabakh A.Y. (2023). Volební aspekty tvorby ukrajinské politiky v letech 1994-1999 // Лябах А.Ю. Электоральные аспекты формирования политики Украины в 1994-1999 годах. Вестник Московского государственного лингвистического университета. *Общественные науки*, (2 (851)), 64-70. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektoralnye-aspekty-formirovaniya-politiki-ukrainy-v-1994-1999-godah>

Masenko L. (10. 1. 2013) Ukrajina: cesta pouští organizovaného zapomnění. Překlad Rita Kindlerová. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2013/cislo-1/surzyk.html>

Masenko L. (2010) Eseje o sociolingvistice // Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : [посібник] / Л. Масенко; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – Київ: Києво-Могилян. акад., 2010. – 242, Dostupné z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001424>

Masenko L. (2019) Suržyk: mezi jazykem a řečí. // Масенко Л. (2019) Суржик: між мовою і язиком. Суржик: між мовою і язиком / Масенко Л. , Києво-Могилянська академія, - С 232. Dostupné z: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3b5b0276-8c5b-4e16-a5a7-db3624f9004b/content>

Masenko L., & V. Kubaychuk (2005) Ukrajinský jazyk ve dvacátém století: dějiny jazykového násilí. Dokumenty a materiály // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упорядн.: Л. Масенко, В.

Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. – 399 с. Dostupné z: <http://resource.history.org.ua/item/0007914>

Matviyishyn, Y. & Michalski, T. (2017). Language Differentiation of Ukraine's Population. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 11(2) 181-197. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/jnmlp-2017-0008>

Melnyk, N. (27. července 2012) Sovětský jazykový zákon z roku 1989 přikládá ukrajinštině jako státnímu jazyku mnohem větší význam než návrh zákona Kivalova-Kolesničenka. // Мельник Н. (27 июля, 2012) Советский закон о языках 1989 г. придает украинскому языку как государственному значительно большее значение, чем это делает законопроект Кивалова— Колесниченко. ZN,UA. Dostupné z: https://zn.ua/LAW/zakon_o_yazyke_osnovy_yazykovoy_politiki_ili_zasada.html

Miller A. I. Ukrajinská otázka v politice úřadů a ruském veřejném mínění (druhá polovina 19. století). // Миллер А. И. Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX века). СПб.: Алетейя, 2000. 284 с. Dostupné z: <https://inslav.ru/publication/miller-i-ukrainskiy-vopros-v-politike-vlastey-i-russkom-obshchestvennom-mnenii-vtoraya>

Miller, A. I. (2010). Politika budování národního státu na Ukrajině // Миллер, А. И. Политика строительства нации-государства на Украине. Политическая наука, (1), 76-99. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/politika-stroitelstva-natsii-gosudarstva-na-ukraine>

Miriam E. (4 Jul 2012) Ukrainians protest against Russian language law. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2012/jul/04/ukrainians-protest-russian-language-law>

Návrh jazykového zákona přijat s porušením procedury - stenozáznam (5. července 2012) // Мовний законопроект ухвалений із порушенням процедури – стенограма (5 липня 2012) Українська правда. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20210725031737/https://www.pravda.com.ua/news/2012/07/5/6968170/>

Nejvyšší rada zavádí 75% kvótu pro ukrajinský jazyk v televizi (23 květen 2017) BBS NEWS Russian Service. // Верховная рада ввела квоту в 75% для українського мовного мовного на ТВ (23 мая 2017) BBS NEWS Русская служба. Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/news-40011642>

Nikonorov, O. (4. července 2017) Jak Maďarsko vytváří svou enklávu na Zakarpatí prostřednictvím vzdělávání // Никоноров О. (4 липня 2017) Як Угорщина через освіту створює на Закарпатті свій анклав. Depo.ua. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170927112031/https://zak.depo.ua/ukr/zak/yak->

[ugorschina-stvoryuye-sviy-anklav-cherez-navchannya-zakarpatciv-20170704599567](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20170704599567)

O jazycích v Ukrajinské SSR zákon č.: 8312-11 (28.10.1989) // Про мови в Українській РСР від 28.10.1989 № 8312-XI. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11#Text>

O odborném vysokoškolském vzdělávání. Zákon Ukrajiny ze dne 06.06.2019 č. 2745-VIII // Про фахову передвищу освіту. Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#n1459>

O odsouzení komunistických a národně socialistických (nacistických) totalitních režimů na Ukrajině a zákazu propagace jejich symbolů Zákon Ukrajiny ze dne (09.04.2015) č. 317-VIII. // Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки Закон України від (09.04.2015) № 317-VIII. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

O původních obyvatelích Ukrajiny. Zákon Ukrajiny ze dne 01.07.2021 č. 1616-IX // Про корінні народи України. Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

O vzdělávání. Zákon Ukrajiny ze dne 05.09.2017 č. 2145-VIII // Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text>

O zajištění fungování ukrajinštiny jako státního jazyka. Zákon Ukrajiny ze dne 25.04.2019 č. 2704-VIII. // Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

O zásadách státní jazykové politiky. Zákon Ukrajiny ze dne (03.07.2012) č. 5029-VI // Про засади державної мовної політики. Закон України від (03.07.2012) № 5029-VI Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>

O změnách některých zákonů Ukrajiny o zlepšení vzdělávací činnosti v oblasti vysokoškolského vzdělávání Zákon Ukrajiny ze dne 18.12.2019 č. 392-IX // Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти Закон України від 18.12.2019 № 392-IX Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#n329>

Oficiální internetové stránky Rakouského Parlamentu. Dostupné z: [https://www.parlament.gv.at/PERK/HIS/STAGRU/#:~:text=Das%20Staatsgrundgesetz%20%C3%BCber%20die%20allgemeinen%20Rechte%20der%20Staatsb%C3%BCrger%20war%20Teil,\(%3D%20Parlament\)%20und%20der%20Regierung.](https://www.parlament.gv.at/PERK/HIS/STAGRU/#:~:text=Das%20Staatsgrundgesetz%20%C3%BCber%20die%20allgemeinen%20Rechte%20der%20Staatsb%C3%BCrger%20war%20Teil,(%3D%20Parlament)%20und%20der%20Regierung.)

Olszański T. (2012). Problem językowy na Ukrainie. Próba nowego spojrzenia. Warszawa. Dostupné z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2012-05-16/problem-jezykowy-na-ukrainie-proba-nowego-spojrzzenia>

Opozice se rozhodla bojovat proti "banditskému" zákonu o jazycích hladovkou (03.07.12) // Опозиція вирішила боротись з "бандитським" законом про мови голодуванням (03.07.12) ТСН. Dostupné z: <https://tsn.ua/politika/opoziciya-virishila-borotis-z-movnim-zakonom-goloduvannyam.html>

Paniotto V. I. (2013). Ukrajina. Euromajdan. // Паниотто В. И. (2013). Украина. Евромайдан. Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии, (3-4 (116)), 17-23. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/ukraina-evromaydan>

Paniotto V. I. (2014). Euromajdan. Před a po vítězství. // Паниотто В. И. (2014). Евромайдан. До и после победы. Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии, (1-2 (117)), 135-140. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/evromaydan-do-i-posle-pobedy>

Parshicheva I.E. (2012). Mezinárodněprávní aspekty práv národnostních menšin a jejich uplatňování v právním systému Ukrajiny. // Паршичева И.Е. Международно-правовые аспекты прав национальных меньшинств и их имплементация в правовой системе Украины. Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Юридические науки, 25 (64) (2), 340-344. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-aspekty-prav-natsionalnyhmenshinstv-i-ih-implementatsiya-v-pravovoy-sisteme-ukrainy>

Parshicheva, I.E. (2012). International legal aspects of the rights of national minorities and their implementation in the legal system of Ukraine. // Паршичева И.Е. Международно-правовые аспекты прав национальных меньшинств и их имплементация в правовой системе Украины. Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Юридические науки, 25 (64) (2), 340-344. Dostupné z : <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-aspekty-prav-natsionalnyhmenshinstv-i-ih-implementatsiya-v-pravovoy-sisteme-ukrainy> [cit. 2024-03-17].

Petro Porošenko - volební program kandidáta na prezidenta Ukrajiny, volby 2014 (1. dubna 2014) // Петр Порошенко - предвыборная программа кандидата в Президенты Украины, выборы 2014 (1 апрель 2014) Dostupné z: <https://vibori.in.ua/kandidaty/predvibornie-programy/1723-poroshenko-2014.html>

Petro Porošenko. RBC-Ukraine (2020) // „Петр Порошенко“ РБК-УКРАЇНА (2020) Dostupné z: <https://www.rbc.ua/ukr/dossier/petr-poroshenko-4a001f5dd8c6f>

Phillipson R. (1992) Linguistic Imperialism. Oxford University Press Dostupné z: <https://global.oup.com/academic/product/linguistic-imperialism-9780194371469?lang=en&cc=cn>

Pivtorak G. (1997) Jazyková situace v Kyjevské Rusi a její vliv na staroruskou periferii // Півторак Г.П. Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію / Мовознавство. – 1997. – № 4-5. – С. 9

Pivtorak G. Původ Ukrajinců, Rusů, Bělorusů a jejich jazyků. Mýty a pravdy o třech slovanských bratrech ze "společné kolébky" // Півторак, Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і прав да про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ:«Академія», 2001, с. 31. Dostupné z: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pivtorak_Hryhorii/Pokhodzhennia_ukraintsiv_rosia_n_bilorusiv_ta_yikhnikh_mov.pdf

Plochy S. (2023) The Russo-Ukrainian War: From the bestselling author of Chernoby. Dostupné z: <https://www.knihydobrovsky.cz/kniha/the-russo-ukrainian-war-from-the-bestselling-author-of-chernoby1-545277408>

Porošenko u soudu: "Uvěznit mě za Tomos - to bude pro mě největší odměna".(19.06.2020) // Порошенко у суді: «Посадить мене за Томос – для мене це буде найбільша нагорода» (19.06.2020) DuhFront. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20200625062115/https://duhovnyfront.com.ua/2020/06/19/poroshenko-u-sudi-posadit-mene-za-tomos-dlia-mene-tse-bude-naibilshahoroda/>

Pushkareva H. V., & Rudnev D. V. (2007) Jazyková politika v Ruském impériu ve vztahu k západním periferiím. // Н. В. Пушкарева, Д. В. Руднев, Языковая политика в Российской империи в отношении западных окраин. Dostupné z: <http://surl.li/ehmum>

Radchenko O. & Kriukov O. & Kovach V. & Semenets-Orlova I. & Zaporozhets A. & Kostenko V. (08 September 2023) Mental and Value Features of Ukrainian Society in the Context of “Civilizations Clash” as the Main Object of Information War in Ukraine. (eds) National Security Drivers of Ukraine. Contributions to Political Science. pp 301–316 Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-031-33724-6_18

Rafalsky O. (2018) Consolidation of Ukrainian Society: Ethnopolitical dimension. // Рафальський О.О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. – 400 с. Dostupné z:

<https://ipiend.gov.ua/en/publication/rafalsky-o-consolidation-of-ukrainian-society-ethnopolitical-dimension/>

Ray J. (23 December 2015) Ukrainians Disillusioned With Leadership. Gallup. Dostupné z: <https://news.gallup.com/poll/187931/ukrainians-disillusioned-leadership.aspx>

Romashchenko, V. A. (2012). The main directions of L. Kuchma's foreign policy (1994-2004). // Ромащенко, В. А. Основные направления внешней политики Л. Кучмы (1994-2004 гг.). Вестник Московского университета. Серия 8. История, (3), 64-75. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnyie-napravleniya-vneshney-politiki-l-kuchmy-1994-2004-gg>

Sasse G. (2 October 2017) Ukraine's Poorly Timed Education Law. Carnegie Europe. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2017/10/ukraines-poorly-timed-education-law?lang=en>

Shakhmatov O.O. & Krymsky A.Y. (1924) Ukrajinický jazyk, odkud pochází a jak se vyvíjel // Шахматов О.О. & Крымский А.Ю. Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / Шахматов О.О., Крымский А.Ю. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини XI - XVIII вв. – К., 1924. – С. 94-105 Dostupné z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001315>

Shapoval Y. (2001) Ukrajina XX. století: Ukrajinská historie: jednotlivci a události v kontextu obtížných dějin // Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Відп. ред. В. Коцур; Рецензенти: О. Майборода, М. Горелов. – К.: Генеза, 2001. – 560 с.: іл. Dostupné z: <http://resource.history.org.ua/item/0007109>

Shevelov Y. (1987) Ukrajinický jazyk v první polovině dvacátého století. // Шевельов, Ю. Українська мова в першій половині ХХ ст. (1900 – 1941). Стан і статус. Чернівці, 1987. Dostupné z: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15218/file.pdf>

Shevchenko V. (14 April 2015) Goodbye, Lenin: Ukraine moves to ban communist symbols Published NEWS. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-32267075>

Skutnabb-Kangas T. (2000) Linguistic genocide in education or worldwide diversity and human rights? Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123811>

Slovník ukrajinského jazyka (1973) // Словник української мови: в 11 томах. — Том 4, 1973. — Стор. 611. Dostupné z: <https://sum.in.ua/s/malorosy>

Sokolovskaya Y. (25. února 2014) Kličko: "Přepřeracujeme jazykový zákon" // Соколовская Я. (25 февраля 2014) Кличко: «Мы пересмотрим закон о языках» Известия. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140412043243/http://izvestia.ru/news/566556>

Spolsky, B. (2012). Language Management. Cambridge University Press. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/language-management/8C8589ED71C5AAFB84DC320811ECED2A>

State Statistics Committee of Ukraine.(2001) About number and composition population of UKRAINE by data All-Ukrainian population census'2001 data. Dostupné z:<https://web.archive.org/web/20071105222402/http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>

Subtelnyj O. (1991) Ukraїna. // Субтельний О. Україна. Історія. / Орест Субтельний; [пер. з англ. Ю. Шевчука ; вступ. ст. С. В. Кульчицького]. – Київ: Либідь, 1991. – 509 Dostupné z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0010293>

Šapoval J.I. (2008) Historické předpoklady a faktory jazykové problematiky na Ukrajině. Jazyková situace na Ukrajině: mezi konfliktem a konsensem // Шаповал Ю.І. Історичні передумови й чинники виникнення мовного питання в Україні. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. — К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України — 2008. С -14 Dostupné z: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/movna_sit_49.pdf

Školy na Zakarpatí dostaly učebnice maďarštiny. (16.11.2015) Pedagogična pressa. // Підручники з угорської мови отримали школи Закарпаття. (16.11.2015) Педагогічна преса. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170927155133/http://pedpresa.ua/142576-pidručnyky-z-ugorskoji-movy-otrymaly-shkoly-zakarpattya.html>

Turchynov asks Justice Ministry to ban Communist Party of Ukraine (19.05.2014) interfax. Dostupné z: <https://en.interfax.com.ua/news/general/205417.html>

Ukrajinský zákon. O národnostních menšinách na Ukrajině. 25.06.1992, č. 2494-XII // Закон України. Про національні меншини в Україні. від 25.06.1992 № 2494-XII. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>

Universal Declaration of Human Rights. (10 December 1948) General Assembly resolution 217 A Dostupne z: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Ústava Ukrajinské SSR Zákon ze dne 20.04.1978 Č. 888-IX. // Конституція УРСР Закон від 20.04.1978 № 888-IX. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>

Volební program prezidentského kandidáta Volodymyra Zelenského (n.d.) // Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. Dostupné z: <https://program.ze2019.com/>

Wolczuk, K. (2001). Chapter seven. Ukraine as a nation-state: the conception of statehood in the 1996 constitution. In *The Moulding of Ukraine (1-)*. Central European University Press. Dostupné z: <https://books.openedition.org/ceup/1744>

Wright S. (26 February 2019) *Language policy and language planning: From nationalism to globalisation*. (2nd edn.) Hampshire: Palgrave Macmillan. *Language in Society*. Cambridge University Press. Pp. vii, 385. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/language-in-society/article/sue-wright-language-policy-and-language-planning-from-nationalism-to-globalisation-2nd-ednhampshire-palgrave-macmillan-2016-pp-vii-385-pb-2999/BD9398843C30F0DC6EECE3EFE9A67A1F>

Yalova O. V. (2017) JAZYKOVÁ POLITIKA V UKRAJINĚ V KONTEXTU JAZYKOVÝCH ZÁKONŮ // Ялова О. В. 2017 МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОПРОЕКТІВ ПРО МОВИ . Dostupné z: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/408e2726-19b0-4efa-9a60-7d9a0f4bcd3a/content>